

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Demografie

Demografie – sociální geografie

Oldřich Hašek

**DOPAD ROZŠIŘOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE NA ZÁKLADNÍ
DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE**

**IMPACT OF EU ENLARGEMENT ON BASIC
DEMOGRAPHIC INDICATORS**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. L. Šídlo, Ph.D.

Praha, 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 12. 08. 2012

.....

Rád bych na tomto místě poděkoval RNDr. Lud'ku Šídlovi, Ph.D. za odborné vedení této práce a cenné připomínky. Děkuji také i všem svým blízkým za trpělivost a podporu.

Dopad rozšiřování Evropské unie na základní demografické ukazatele

Abstrakt

Hlavním cílem této práce je popsat a analyzovat dopad jednotlivých rozšiřování Evropské unie na vybrané základní demografické ukazatele, počítané za celou Evropskou unii v období 1960 až 2010. K tomuto účelu jsou vybrány ukazatele úhrnné plodnosti, kojenecké úmrtnosti a naděje dožití při narození pro muže a ženy. Práce je založena na konfrontaci vytvořených testovaných hypotéz s výsledky vizuální analýzy a deskriptivní statistiky. Teoretický základ pro tvorbu testovaných hypotéz o vlivu rozšiřování je podložen v nastíněném historickém vývoji ukazatelů a jejich výpočtu pro čtyři geopolitické oblasti (Sever, Východ, Západ, Jih), dále pak v použití kartogramů vyobrazujících hodnoty ukazatelů za jednotlivé státy v roce rozšiřování. Z výsledků takto provedené analýzy vyplývá, že se významnější dopad rozšiřování Evropské unie na vybrané demografické ukazatele omezuje na období po rozšiřování z roku 2004, méně významné dopady jsou však často patrné i u ostatních rozšiřování.

Impact of EU enlargement on basic demographic indicators

Abstract

The main aim of this thesis is to describe and analyze the influence of each enlargement of the European Union for selected basic demographic indicators calculated over the entire European Union between 1960 and 2010. For this purpose selected indicators are total fertility, infant mortality and life expectancy at birth for men and women. The work is based on the confrontation generated test hypotheses and the results of visual analysis and descriptive statistics. The theoretical basis for creating test hypotheses about the influence of enlargement is mainly laid in the text outlined the historical development of indicators and their calculation for the four geopolitical regions (North, East, West, South), followed by the use of cartograms depicting the parametric values for individual states in the extension. The results of this analysis show that the the major impact of EU enlargement on selected demographic indicators is limited to the period after enlargement in 2004, less significant effects are often seen for other extensions.

Obsah

Přehled použitých zkratk	6
Seznam obrázků	7
Seznam tabulek	8
1 Úvod	9
1.1 Vybrané ukazatele	10
1.2 Metodika analýzy	11
2 Historie rozšiřování Evropské unie	16
2.1 Počátky evropské integrace	16
2.2 Počátky EU (Zakládající členové)	18
2.3 První rozšíření	20
2.4 Druhé a třetí rozšíření (druhá vlna)	21
2.5 Čtvrté rozšíření	22
2.6 Páté rozšíření	23
2.7 Šesté rozšíření a budoucí vývoj	24
3 Vývoj základních demografických ukazatelů v Evropě	26
3.1 Úhrnná plodnost	26
3.2 Kojenecká úmrtnost	28
3.3 Naděje dožití při narození	29
4 Analýza dopadu rozšiřování Evropské unie	32
4.1 Úhrnná plodnost	32
4.2 Kojenecká úmrtnost	41
4.3 Naděje dožití při narození	50
5 Závěr	65
Seznam použité literatury	68
Seznam použitých datových zdrojů	70

Přehled použitých zkratk

AUT	Rakousko
BEL	Belgie
BGR	Bulharsko
CYP	Kypr
CZE	Česká republika
DEU	Německo
DNK	Dánsko
ESP	Španělsko
EST	Estonsko
FIN	Finsko
FRA	Francie
GBR	Spojené království
GRC	Řecko
HUN	Maďarsko
IRL	Irsko
ITA	Itálie
LTU	Litva
LUX	Lucembursko
LVA	Lotyšsko
MLT	Malta
NLD	Nizozemsko
POL	Polsko
PRT	Portugalsko
ROM	Rumunsko
SVK	Slovensko
SVN	Slovinsko
SWE	Švédsko

Seznam obrázků

Obr. 1: Členové EU od roku 2007, historie rozšiřování	25
Obr. 2: Vývoj úhrnné plodnosti v zemích EU (1960–2009).....	27
Obr. 3: Vývoj kojenecké úmrtnosti v zemích EU (1960–2010).....	28
Obr. 4: Vývoj naděje dožití při narození mužů v zemích EU (1960–2010).....	30
Obr. 5: Vývoj naděje dožití při narození žen v zemích EU (1960–2010).....	30
Obr. 6: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 1973	33
Obr. 7: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 1981	35
Obr. 8: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 1995	37
Obr. 9: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 2004	39
Obr. 10: Vývoj úhrnné plodnosti v zemích EU (1960–2009).....	41
Obr. 11: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 1973.....	42
Obr. 12: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 1981	44
Obr. 13: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 1995.....	47
Obr. 14: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 2004.....	48
Obr. 15: Vývoj kojenecké úmrtnosti v zemích EU (1960–2010).....	50
Obr. 16: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 1973	52
Obr. 17: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 1973	52
Obr. 18: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 1981	54
Obr. 19: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 1981	57
Obr. 20: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 1995	59
Obr. 21: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 1995	59
Obr. 22: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 2004	61
Obr. 23: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 2004	63
Obr. 24: Vývoj naděje dožití při narození u mužů a žen v zemích EU (1960–2010).....	64

Seznam tabulek

Tab. 1: Složení EU a EU-1 od roku 1960 do 2010.....	12
Tab. 2: Rozdělení států EU do vybraných oblastí.....	26
Tab. 3: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 1973–1980.....	34
Tab. 4: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 1981–1994.....	36
Tab. 5: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 1995–2003.....	37
Tab. 6: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 2004–2009.....	39
Tab. 7: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 1973–1980.....	43
Tab. 8: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 1981–1994.....	45
Tab. 9: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 1995–2003.....	46
Tab. 10: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 2004–2010.....	49
Tab. 11: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů a žen v EU mezi roky 1973–1980.....	51
Tab. 12: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů EU mezi roky 1981–1994.....	55
Tab. 13: Ukazatele variability naděje dožití při narození žen EU mezi roky 1981–1994.....	56
Tab. 14: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů a žen v EU mezi roky 1995–2003.....	58
Tab. 15: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů a žen v EU mezi roky 2004–2010.....	62

Kapitola 1

Úvod

Ve svých počátcích nebyla Evropská unie komplexním uskupením, jejíž rozsah je, jako dnes možné vnímat od ekonomiky po sociální politiku. Předobraz současné Evropské unie nacházíme v poválečném období a ve snahách omezit riziko vzniku dalších válečných konfliktů. Proto v roce 1951 vniklo Evropské společenství uhlí a oceli, tedy základních surovin pro vojenský průmysl, které mělo regulovat trh s těmito komoditami. Zakládajícími členy byla Francie, Německo, Itálie a státy Beneluxu (Belgie, Lucembursko, Nizozemsko). Postupem času se zaměření na uhlí a ocel rozšiřovalo a v roce 1957 vznikají Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii. 1. července 1967 došlo ke spojení těchto společenství do souhrnného Evropského společenství. Vzhledem k úspěšnému formátu Evropského společenství dochází k jeho postupnému rozšiřování. První rozšíření proběhlo v roce 1973, kdy přistoupilo Spojené království, Irsko a Dánsko. K zatím poslednímu rozšíření pak došlo v roce 2007 s přistupujícím Rumunskem a Bulharskem. Základní ukazatele, počítané pro celou EU, včetně demografických, se tak postupem času musí potýkat se změnami způsobenými jednotlivými rozšiřujícími vlnami. Jednotlivé vlny zastupují jak skupiny zemí s vyspělými demografickými ukazateli, tak skupiny zemí s velice odlišným vývojem a hodnotami ukazatelů, jako v případě zemí bývalého východního bloku nebo některých zemí jižní Evropy. Účelem této bakalářské práce je proto objasnit dopady těchto rozšíření na vývoj jednotlivých demografických ukazatelů počítaných pro celou Evropskou unii. Zda se trend ukazatele po rozšíření začíná snižovat, zvyšovat, či se jen změnila jeho hladina. První část práce sestává z vysvětlení metodologických postupů při analýze vlivu rozšiřování EU, a také s obeznámením zkoumaných demografických ukazatelů. Za základní demografické ukazatele pro následnou analýzu je vybrána úhrnná plodnost, kojenecká úmrtnost a naděje dožití při narození (muži, ženy), které jsou všeobecně pokládány za reprezentativní ukazatele. V následné kapitole je rozebrán historický vývoj Evropské unie od prvních náznaků integračních procesů, přes vznik uskupení, která byla na počátku spojující se Evropy pod hlavičkou Evropská unie. Opomenuta nejsou ani období přístupu jednotlivých skupin zemí a s tím často související vnitřní změny celého společenství. Práce poté pokračuje kapitolou zabývající se vývojem vybraných ukazatelů v rámci rozdělení členských zemí na čtyři geopolitické skupiny (Sever, Jih, Východ, Západ). Na tuto, již částečně analytickou kapitolu, navazuje stěžejní kapitola práce, která zkoumá jednotlivé dopady rozšíření na jednotlivé demografické ukazatele.

1.1 Vybrané ukazatele

Jako první zkoumaný ukazatel byl vybrán ukazatel popisující úroveň plodnosti, přesněji ukazatel úhrnné plodnosti. Úhrnná plodnost je ukazatel sestávající ze součtu jednotlivých měr plodnosti podle věku (f_x) za kalendářní rok. Výslednou hodnotou je tak počet dětí, které by se narodily jedné ženě během jejího reprodukčního věku (15–49 let), kdyby se hodnoty měr plodnosti neměnily zhruba 35 let. Jedná se tak o intenzitu plodnosti ve fiktivní generaci (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986).

$$f_x = \frac{N_x^v}{1.7.P_x^{\text{ženy}}}$$

$$\acute{u}p = \sum_{15}^{49} f_x$$

Dalším ukazatelem pro potřeby analýzy vlivu rozšiřování Evropské unie je kvocient kojenecké úmrtnosti, ten bývá někdy nepřesně označován za míru. Jedná se o často používaný ukazatel, značící úroveň zdravotní péče o nejmenší děti, které jsou na kvalitu zdravotní péče velice citlivé. Kvocient kojenecké úmrtnosti ($k\acute{u}_{0-364}$) je definován jako počet zemřelých ve stáří do jednoho roku na 1000 živě narozených téhož kalendářního roku (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986).

$$k\acute{u}_{0-364} = \frac{D_{0-364}}{N^v} * 1000$$

Pro analýzu úmrtnosti populací byl vybrán ukazatel naděje dožití při narození (střední délka života). Jedná se o všeobecně používaný ukazatel pro porovnávání úmrtnostní situace zemí či oblastí. Ukazatel udává, kolik let v průměru zbývá k prožití jednotlivci v určitém věku, v našem případě věku 0 (Newel, 1988). Ukazatel vychází z výpočtu v úmrtnostní tabulce při podělení T_x (celkový počet let zbývajících k dožití tabulkovou populací) a l_x (tabulkový počet dožívajících) mezi sebou (Rychtaříková, 2008). Hodnoty ukazatele jsou mezi sebou přímo porovnatelné. Do úmrtnostní tabulky se sice vkládají trendy úmrtnosti z reálné populace, ty se ale dále převádějí na populaci hypotetickou. Tím pádem odpadá nutnost jednotlivé hodnoty zemí mezi sebou standardizovat.

$$e_0 = \frac{T_0}{l_0}$$

1.2 Metodika analýzy

Analyzování vlivů rozšiřování Evropské unie stojí v první řadě na kvalitní datové základně, ze které dále vychází všechny výpočty. Pro většinu potřebných dat byly využity webové databáze jak národních, tak nadnárodních úřadů či institucí. Hlavním zdrojem dat byla webová databáze Eurostatu¹, jehož datová základna vybraných ukazatelů však často vykazovala neúplné časové řady a tyto nedostatky proto bylo třeba doplnit z dalších zdrojů. V tomto ohledu se jako velice užitečná ukázala databáze Francouzského národního institutu demografických studií INED², která významně dokrývala nedostatky v databázi Eurostatu. Jako doplňující zdroj dat byla použita data z webové databáze The Human Fertility Database³, Českého statistického úřadu (ČSÚ)⁴ a tištěné publikace Populační vývoj České republiky 2007 (ed. Bartoňová, Burcin a kol. 2007). Pro naše účely byla použita data za národní celky, aby bylo možné volně pracovat s postupným přidáváním zemí během jednotlivých vln rozšiřování. Výsledkem načítání hodnot za národní celky jsou dvě datové řady, zahrnující jak reálnou strukturu EU k danému roku (EU), tak datovou řadu reprezentující složení Evropské unie před aktuálním rozšířením (EU-1). Řada EU-1 tak vyjadřuje hodnoty Evropské unie, kdyby nedošlo k přistoupení států z jednotlivých vln, tedy bez vlivu rozšíření. Tyto řady byly vytvořeny pomocí váženého aritmetického průměru, kdy v našem případě byla použita za váhu velikost populace daného státu. Na výsledné datové řady EU a EU-1 byla následně uplatněna metoda tříletých klouzavých průměrů, která se používá pro usnadnění odhalení trendu v časových řadách (Arlt, 2002). Takto upravené časové řady pak bylo možné dále využít pro konstrukci grafů, kartogramů a pro další analýzu. Jednotlivé složení časových řad během postupného rozšiřování je znázorněno v tabulce číslo 3.

Samotnou analýzu dopadů rozšiřování Evropské unie na základní demografické ukazatele je možné rozdělit do několika bloků. Jako první vzniká předpověď, hypotéza, která má za úkol vytvořit teoretický rámec později zjištěných výsledků jednotlivých analýz. Analýza jako taková je pak rozdělena do dvou částí. První část vizuálně analyzuje vliv rozšiřování na vývoj demografických ukazatelů z finálních grafů pro EU a EU-1. Druhá část je složena z metod deskriptivní statistiky, která dotváří a podporuje vizuální stránku analýzy. Výsledky obou těchto analýz jsou následně konfrontovány s prvotní hypotézou.

Prvním úkolem při analýze je tedy definování hypotéz, jak by měl pravděpodobně dopad rozšíření Evropské unie na demografické ukazatele vypadat. Tyto hypotézy jsou konstruované na základě charakteristik demografických dat jednotlivých zemí ve vlně rozšiřování. Pohlíží se jak na hladinu hodnot jednotlivých ukazatelů, tak na jejich dlouhodobý vývoj, zejména v období po vstupu do Evropské unie. K tomuto účelu slouží jak data ze základní datové matice, tak grafy vývoje základních demografických ukazatelů pro vybrané geopolitické skupiny (Sever, Jih, Východ, Západ), které jsou vhodné zejména pro rozšíření zahrnující převážně státy

¹ Databáze Eurostatu dostupná z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

² Databáze INED dostupná z: http://www.ined.fr/en/pop_figures/developed_countries_database

³ Databáze The Human Fertility Database dostupná z: <http://www.humanfertility.org/cgi-bin/main.php>

⁴ Databáze ČSÚ dostupná z: http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/databaze_registry

jedné z těchto skupin. Dále jsou zkonstruovány kartogramy států EU s hodnotami daného ukazatele jak za přístupující státy, tak za státy EU. Kartogramy jsou vytvořeny pro každé rozšíření zvlášť a liší se tak počtem zahrnutých zemí. Pro tento účel jsou použity hodnoty za národní celky, které jsou stejně jako dříve upraveny klouzavými průměry. Díky těmto kartogramům je pak názorně vidět postavení přístupujících států v porovnání s členskými státy EU.

Tab. 1: Složení EU a EU-1 od roku 1960 do 2010

	1960–1972	1973–1980	1981–1994	1995–2003	2004–2010
EU	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko Španělsko Portugalsko Řecko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko Španělsko Portugalsko Řecko Švédsko Rakousko Finsko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko Španělsko Portugalsko Řecko Švédsko Rakousko Finsko Bulharsko Rumunsko Slovensko Polsko Malta Maďarsko Lotyšsko Litva Kypr Estonsko Česká republika
EU-1	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko Španělsko Portugalsko Řecko	Belgie Francie Itálie Lucembursko Německo Nizozemsko Spojené království Irsko Dánsko Španělsko Portugalsko Řecko Švédsko Rakousko Finsko

Zdroj: Excel

Po určení hypotézy pro daný případ rozšíření následuje samotná analýza dopadů. Jak již bylo napsáno, tato analýza je rozdělena do dvou částí. První část je prováděna formou vizuální analýzy. K tomuto účelu jsou sestrojeny grafy EU a EU-1, proces jejich vytváření je popsán na str. 10. Vizuální analýza probíhá pro každé přístupové období a jednotlivé demografické ukazatele zvlášť. Hodnotí se jak vliv v roce přistoupení, tedy bezprostřední vliv rozšíření na celkové hodnoty ukazatele za EU po rozšíření, tak případný dopad rozšíření na vývoj daného

ukazatele v období mezi rokem rozšíření po poslední rok před následujícím rozšířením. Takto je zajištěna komplexnost pozorování během celého sledovaného období.

Další částí analýzy je použití metod deskriptivní statistiky, která popisuje vnitřní strukturu souboru hodnot. Pro tyto účely byly vybrány základní charakteristiky souboru, a to minimum, maximum, variační rozpětí, směrodatná odchylka, variační koeficient a procentuální rozdíl mezi dříve vypočtenými hodnotami hodnot EU a EU-1 (vážený aritmetický průměr, tříleté klouzavé průměry). Kromě procentuálního rozdílu se všechny ukazatele počítají přímo z hodnot států v daném roce. Hodnoty států jsou upraveny tříletým klouzavým průměrem v celé šíři intervalu 1960–2010. Všechny dříve popsání ukazatele jsou počítány pro celé období rozšíření, tedy od roku rozšíření po poslední rok před následujícím rozšířením. Ukazatel procentuálního rozdílu mezi hodnotami EU a EU-1 je počítán jako procentuální rozdíl EU od EU-1, tedy se hodnota EU-1 = 100 %. Charakteristiky souboru jako je minimum, maximum a variační rozpětí není potřeba dále popisovat. V případě směrodatné odchylky a variačního koeficientu je však bližší pohled vhodný. Všeobecně lze charakterizovat směrodatnou odchylku jako průměrný rozdíl mezi dvěma typickými případy zkoumaných čísel. Lze tak díky ní charakterizovat, jak moc je vnitřní struktura souboru homogenní (Hendl, 2006). Vypočítáme ji buď jako odmocninu z rozptylu nebo přímo, podle níže uvedeného vzorce.

$$s = \sqrt{s^2} = \sqrt{\frac{\sum(x_i - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

s = směrodatná odchylka; x_i = hodnota i -tého státu; $\bar{x}$ = průměrná hodnota EU či EU-1
 n = počet pozorování

Jestliže chceme posoudit relativní velikost rozptýlenosti dat vzhledem k průměru, použijeme koeficient variace neboli variační koeficient (VK). Počítáme ho, když chceme porovnat rozptýlenost dat skupin měření stejné proměnné s různým průměrem (Hendl, 2006). Výpočet provedeme podle následujícího vzorce

$$VK = \frac{s}{\bar{x}}$$

s = směrodatná odchylka; $\bar{x}$ = průměrná hodnota EU či EU-1; VK = variační koeficient

Následná část metodologie je zaměřena na možnost či spíše nemožnost použití pokročilejších statistických metod. Hlavní myšlenkou analýzy je porovnávání hodnot časových řad či okamžikových ukazatelů EU a EU-1 mezi sebou a určení významnosti jejich rozdílů. Přesně k takovému druhu analýzy by se zdálo vhodné použít statistické testování. V první řadě je potřeba vybrat metody statistické analýzy, které splňují naše požadavky jak z pohledu možnosti interpretace jejich výsledků, tak z pohledu formální správnosti možností jejich použití. Nejdříve byla snaha o použití parametrických testů, později i testů neparametrických. V obou případech však narážíme na nevhodnost získaných dat. Vstupní data korespondují s daty

vybranými pro deskriptivní statistiku (hodnoty jednotlivých států EU a EU-1 k danému roku). Tyto hodnoty však nejsou vzájemně porovnatelné díky odlišné populační velikosti jednotlivých států. V případě možnosti jejich upravení by nejlepší variantou bylo použití Studentova t-testu. Studentův t-test je jeden z nejnámějších a zároveň nejpoužívanějších statistických testů, pomocí něhož se můžeme rozhodnout, zda dva soubory dat mají stejný aritmetický průměr, střední hodnotu (Šídlo, 2009). Pro nastínění ověření požadavku normálního rozdělení by mohl být použit Q-Q plot v programu SPSS 17. Q-Q plot nám graficky zobrazí, zda má námi vložený výběr dat normální rozdělení. Jako hlavní metodu pro ověření normality souboru je však vhodnější použít Kolmogorov-Smirnovův test. Díky tomuto testu dostaneme statisticky vyjádřeno, zda má soubor normální rozložení či nikoliv. Pokud z výsledku testu nezamítáme H_0 , tak vypovídá o normálním rozložení dat námi zkoumaného souboru. V opačném případě přijímáme H_A , tj. že soubor nemá normální rozložení. Po posouzení normality by bylo zapotřebí vybrat, jaký druh Studentova testu bude použit. Pro naše účely by se nejvíce hodil dvouvýběrový nepárový Studentův t-test (Ditrich, 2012). Takto specifikovaný test je vhodný pro dvě nezávislé skupiny hodnot a analýzu jejich rozdílů. Před samotným provedením Studentova t-testu je nutné zjistit, zda oba testované soubory hodnot mají stejné či rozdílné rozptyly. Pro oba možné výsledky, tedy že rozptyly jsou stejné nebo nejsou, se následně používá odlišný postup výpočtu (VFU, 2012).

Nemožnost použití parametrických testů logicky vede k přesunutí zájmu k neparametrickým testům, které se mohou použít i na soubory hodnot, které nemají normální rozdělení. Díky tomu nejsme natolik vázáni výběrem dat vstupujících do testu. Případem takových testů může být např. Wilcoxonův test pro dva nezávislé výběry, či U-test Manna a Whitneyho. U neparametrických testů není potřeba dodržovat podmínku náhodného rozložení hodnot, ale zároveň mají i své nevýhody. Neparametrické testy mají menší rozhodovací schopnost, co se týká možnosti zamítnutí H_0 (Novotný, 2011). Požadavky pro upřesnění použití neparametrických testů by byly dány strukturou dat, test by tedy musel být vhodný pro dva nezávislé výběry. Z tohoto důvodu by mohl být vybrán např. Mann-Whitneův U test (pořadový test), což je variace Wilcoxonova testu. Test vychází z pořadí údajů a ze skutečnosti, že větší naměřené hodnoty mají i vyšší pořadí. Jestliže tedy v jedné skupině máme více větších pozorování, průměrná hodnota pořadí bude větší než ve druhé skupině (Hendl, 2006). Hodnoty za oba výběry (např. A, B) se tak spojí do jednoho souboru a udělí se jim pořadí. Posléze se jednotlivá pořadí sečtou a přiřadí k výběru A a B. Pokud je menší hodnota z obou výběrů nižší než kritická mez, nulovou hypotézu můžeme zamítnout. Kritickou hodnotu zjistíme ze statistických tabulek podle n (počet pozorování, vstupních hodnot). Takto zvolený test je však vhodnější využít na soubory dat se vzájemně shodným počtem hodnot. Vstupní data však stále vykazují problém se srovnatelností hodnot jednotlivých států, danou jejich rozdílnou populační velikostí. Při jejich vážení však dostaneme již dříve zmiňovanou jednu hodnotu EU a EU-1, což je nevhodné, protože testy nedokáží porovnávat pouze samotné dvě hodnoty mezi sebou (např. vzájemně čísla 2 a 5). Z tohoto důvodu byla snaha hodnoty států vážit na hodnotu jejich příspěvku na celkovém ukazateli. Postup výpočtu na příkladu ČR je nastíněn níže.

$$\text{vážený podíl ČR} = \frac{\text{Hodnota ukazatele za ČR}}{\text{Počet obyvatel EU}} * \text{počet obyvatel ČR}$$

Tento postup by byl vhodný pro případ dvou stejně velkých výběrů, pro naše účely však vhodný není. EU a EU-1 mají vždy rozdílné počty vstupních států (hodnot). EU-1 bude mít vždy průměrně vyšší vstupní hodnoty, protože má nižší počet obyvatel. Vzhledem k této problematice není možné takto upravená data použít. Výsledkem tedy je, že žádný z uvedených testů nelze legitimně využít pro další analýzu vzhledem k nevhodnosti dat.

Vzhledem k nemožnosti úpravy dat do vhodných tvarů a faktické nepoužitelnosti žádného z uvedených pokročilejších statistických testů, bude analýza dopadu rozšiřování EU na základní demografické ukazatele spoléhat na metody vizuální analýzy, podpořené o výsledky deskriptivní statistiky.

Kapitola 2

Historie rozšiřování Evropské unie

2.1 Počátky evropské integrace

Současný stav integrace v Evropě je výsledkem dlouhodobé politické i hospodářské aktivity. Počátky integračních myšlenek můžeme vysledovat až k Jiřímu z Poděbrad a jeho projektu Ligy evropských panovníků (Walterová, 1997), avšak reálných rozměrů začaly tyto názory nabírat až po druhé světové válce, s návazností na první meziválečné období. Mezi významného, možná i nejvýznamnějšího předchůdce současného integračního procesu je často pokládáno tzv. Panevropské hnutí. Jako duchovního otce tohoto hnutí vnímáme rakouského hraběte Richarda Nikolause Coudenhove-Kalergiho, který vše odstartoval svým programovým spisem *Panevropa*, vydaném prvně v roce 1923 (Rovná, 2001). Práce se zabývá tématy, která přímo navazují na integrační myšlenky. Coudenhove-Kalergi naráží na politickou roztržičnost Evropy, která se podle něj nemůže dostat do původního stavu. Proto považuje určitou formu integrace Evropy za jediné dlouhodobě možné a udržitelné řešení. Tento postoj je také možné chápat jako snahu o obranu před Ruskem a východními politickými tlaky. Určitou specifickou roli přikládal Coudenhove-Kalergi Anglii, jejíž podporu i přes později určitou neochotu k integraci pokládal za klíčovou v procesu evropské integrace. Jednou z mnoha myšlenek, kterou byl spis *Panevropa* inovativní, je Coudenhove-Kalergiho myšlenka postupné integrace Evropy po etapách. První etapa je zaměřena pouze na přípravu Evropy k integraci, určitou výchovu politiků pro nově vzniklé uskupení. Dalšími kroky by pak byla postupná integrace přes volné konfедераční uspořádání a celní unii po finální integrační jednotku, pod kterou si Coudenhove-Kalergi představoval Spojené státy evropské (Rovná, 2001). Jedním z cílů byl bezpochyby návrat Evropy mezi mezinárodní mocnosti a také řešení dlouhodobého až historického sporu mezi Francií a Německem, který je podle Coudenhove-Kalergiho hlavním problémem Evropy. *Panevropa* měla však především vycházet z vůle občanů, což vyjádřil Coudenhove-Kalergi takto: „Aby se objevila na politické mapě, musí *Panevropa* nejdříve zapustit kořeny v srdcích a hlavách Evropanů. Je třeba vystavět mosty porozumění, zájmu a přátelství od národa k národu, od továrny k továrně, od odborů k odborům, od literatury k literatuře. Pocit panevropské pospolitosti, evropský patriotismus, musí korunovat a doplňovat cit národní.“ (Fiala, Pitrová, 2003). *Panevropské hnutí* však není oficiálním názvem, tím

je Panevropská unie, avšak Panevropské hnutí je mnohem častěji používané. Panevropské hnutí nebylo významné pouze svými myšlenkami, ale také svoji strukturou a velikostí celého hnutí. Samotné Panevropské hnutí bylo založeno rok po vydání díla *Panevropa*, tedy v roce 1924 a v celé Evropě vznikaly národní organizace. U nás byl v jeho čele tehdejší ministr zahraničních věcí Edvard Beneš (Goněk, 2000). Hnutí bylo významné zejména v meziválečném období, i když během druhé světové války a po ní bylo aktivní, byl jeho návrh Panevropy v poválečné situaci považován za utopický a odmítnut.

V poválečném období po druhé světové válce, existovalo několik souběžně existujících integračních aktivit. V roce 1946 vznikla Evropská unie federalistů, která sdružovala na 80 skupin federalistů z mnoha zemí Evropy (zejména z Belgie, Itálie, Spojeného království, Francie, Lucemburska, Švýcarska a Nizozemska) (Lintner, Mazey, 1991). Skutečné sjednocení evropských integračních hnutí (Panevropská unie, Evropská unie federalistů, Evropská parlamentní unie a další), však nastalo až při spolupráci Coudenhove-Kalergiho, Winstona Churchilla, Duncana Sandyse a dalších, kteří se o pravé sjednocení zasloužili nejvíce. Po tomto spojení jednotlivých hnutí bylo důležité shrnout myšlenky a důležité teze jednotlivých hnutí do kompaktního celku, proto bylo v roce 1947 založeno tzv. Hnutí za spojenou Evropu, do jejíhož čela byl jako čestný předseda dosazen Winston Churchill. Přelomový byl kongres konaný v Haagu 7. května 1948 pod názvem Evropský kongres (Fiala, Pitrová, 2003). Winston Churchill zde například poprvé prezentoval svoji myšlenku o založení Spojených států evropských (Heffernan, 1998). Kongres se zabýval koncepcemi a možnostmi integrace Evropy. Nejzávažnějším důsledkem kongresu však bylo schválení dokumentů Politické prohlášení, Ekonomické a sociální prohlášení a Zpráva Evropanům. Tyto dokumenty sloužily jako základ pro největší úspěch tohoto uskupení, a to dozajista zaznamenalo v roce 1949, kdy byla 5. května založena Rada Evropy. Hlavním cílem Rady Evropy dodnes je ochrana lidských práv, svobod a demokracie, kterou zaštituje Úmluva–Charta o ochraně lidských práv a základních svobod, ratifikovaná v roce 1950. Pravděpodobně nejznámější institucí Rady Evropy je Evropský soud pro lidská práva. (Fiala, Pitrová, 2003).

V poválečné Evropě po druhé světové válce bylo již znatelně cítit mocenský vliv jak Spojených států amerických, tak vliv Sovětského svazu. Pro západní část Evropy, tedy část, která nebyla přímo osvobozena Sovětským svazem, byl jeho rostoucí politický a vojenský vliv něčím nepříjemným, čemu je potřeba se bránit. Na tomto názoru se jistě otiskl i fakt, že USA výrazně pomáhaly válkou postiženým zemím tzv. Marshallovým plánem. Marshallův plán nepřímo stál za vznikem Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci, která vznikla v roce 1948. Jejím prvotním cílem byla koordinace obchodních aktivit mezi státy podporovanými Marshallovým plánem a podpora válkou poničené Evropy. V současné době již tato organizace neexistuje, transformovala se totiž v roce 1960 na dnes všeobecně známou Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD), jejíž součástí je Česká republika (Rovná, 2001). Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci byla nástrojem spíše ekonomickým, existovaly však i organizace založené na vojenské síle. V roce 1948 byla

vytvořena Západní unie, později v roce 1954 transformována na Západoevropskou unii. Její základy položily tzv. Bruselské smlouvy. Její existence nedosahovala takové důležitosti jako o rok později (1949) vzniklá Severoatlantická aliance (NATO).

Co si však pod pojmem integrace představit? Významný teoretik Evropské integrace Ernst Haas poznamenal (1968): „Integrace je proces, při kterém političtí aktéři v několika národních institucích jsou připraveni přenést svou loajalitu, očekávání a politické aktivity směrem na nové centrum, jehož instituce vlastní či požadují jurisdikci nad dřívějšími národními státy. Nakonec dochází k posílení procesu politické integrace v nové politické komunitě, nadřazené té předcházející“. Naopak pojetí Karla Deutsche nevyžaduje změny ve formě státnosti při vzniku komunit bezpečnosti a zón míru mezi státy a národy (Rovná, 2001).

2.2 Počátky EU (Zakládající členové)

Současná Evropská unie (EU) je, jak již bylo napsáno, výsledkem dlouhodobého integračního procesu. Evropská unie jako taková nevznikla přímo tak, jak ji známe nyní, ale vyvíjela se postupně z různých, původně převážně ekonomických uskupení. Integrační proces se tak nesl v duchu, ale ne v režii Coudenhove-Kalergiho plánu o postupné integraci Evropy. Jednotlivé státy vykazovaly nejednotnost v náhledu na další způsoby, v té době aktuálnější, ekonomické integrace. Všechny státy však dobře tušily, že společný trh je pro jejich ekonomiky výhodný a pomůže znovu nastartovat evropskou ekonomiku (Fiala, Pitrová, 2003). Určitými motivátory byly v této době i USA, které podporovaly ekonomickou integraci například Marshallovým plánem, ale byly jimi i nepřímo díky jejich ekonomickému úspěchu. Ten byl z velké části zapříčiněn druhou světovou válkou, která silně utlumila ekonomickou sílu Evropy a toto místo tak mohly zaujmout Spojené státy americké. Všechny tyto podněty, tedy jak ekonomického rázu, tak zajišťující mír a „ochranu“ před Sovětským blokem vedly k vypracování tzv. Schumanova plánu (Fiala, Pitrová, 2003). Schumanův plán, byť nevypracován Robertem Schumanem, ministrem zahraničí Francie, ale Jeanem Monnetem, byl jakousi osnovou prvopočátků významnější integrace. Hlavní částí Schumanova plánu bylo vytvoření společného trhu pro uhlí a ocel. Tyto komodity byly vybrány zcela záměrně pro svoji nenahraditelnost a nepostradatelnost při vojenských aktivitách. V tu dobu neustupující strach z Německa jako latentní hrozby, a tím pádem pokusy o regulaci jeho ekonomiky. Sám Monnet se však vnitřně domníval, že po ekonomické by měla následovat i politická jednota pro dlouhodobé udržení míru. Sám Monnet řekl: „...kdyby byly státy znovu ustanoveny na bázi národní suverenity zahrnující, k čemuž by došlo, politiku prestiže a ekonomické ochrany, mír bude přeludem. Státy musí mít větší trhy, jejich prosperita a nepostradatelný sociální vývoj jsou nemožné, dokud se státy Evropy nepřetvoří ve federaci nebo jakousi „evropskou entitu“, která z nich učiní společnou ekonomickou jednotku...“ (Fiala, Pitrová, 2003). Schumanův plán byl publikován na půdě francouzského kabinetu dne 9. května 1950 (Fontaine, 1990) a stal se bodem jednání i v ostatních evropských státech. Řešil totiž mnohé z tehdejších problémů. To vše vedlo

až k podepsání výsledné dohody o organizaci spravující trh s uhlím a ocelí v Paříži dne 18. dubna 1951 a nabývá platnosti k 27. červenci 1952. (Fiala, Pitrová, 2003). Všeobecně je známa pod zkratkou ESUO a jedná se v podstatě o první smlouvu, která časem vyústila až ve vznik EU, a tak její signatářské státy Francie, Německo, Itálie, Lucembursko, Belgie a Nizozemsko dnes považujeme za zakládající státy EU. ESUO bylo řízeno čtyřmi samostatnými orgány, které byly ve vzájemném kontrolním postavení. Prvním z orgánů byl Vysoký úřad, v podstatě byl správce trhu s danými komoditami a s pravomocemi regulovat ceny, pokud by to situace vyžadovala. Sám Vysoký úřad se platil z daní, které byly na uhlí a ocel uplatňovány. Druhou institucí byla Rada ministrů, která reprezentovala politickou vůli jednotlivých signatářských zemí. Její hlavní předností byla rovnost hlasů u různě velkých států, čímž napomáhala ke kompenzaci ekonomických a geografických disproporcí mezi zeměmi (Fiala, Pitrová, 2003). Třetím orgánem je Shromáždění ESUO, dnes na tento orgán navazuje Evropský parlament. Jeho hlavním úkolem byla regulace a legislativní zaštitění činnosti Vysokého úřadu. Posledním článkem institucionální struktury ESUO je pak Soudní dvůr. Jako jediný orgán byl zcela nezávislý a proti jeho rozhodnutí nebylo odvolání. Jeho ústřední činností bylo dodržování Smlouvy ESUO a kontrola Vysokého úřadu, popřípadě činnosti zainteresovaných podniků (Fiala, Pitrová, 2003). Úspěch ESOU dozajista přispěl k urovnání poválečné bouřlivé nálady mezi státy a také v mnoha směrech ujasnil, jakým směrem se další integrace Evropy bude ubírat. Jako nejučinnější se jeví postupná sektorová integrace. ESUO mělo zajistit ekonomickou i politickou stabilitu ovládním klíčových komodit, postupem času však postavení uhlí i oceli klesá, proto se začalo uvažovat o rozšíření integrace o další sektory.

V roce 1955 byla v Messině, na schůzce představitelů členských zemí, vytvořena expertní skupina pod vedením belgického ministra zahraničí Paula-Henri Spaaka (Rovná, 2001). Na základě výsledků této expertní skupiny byly po jednáních členských zemí vytvořeny dvě nové organizace (EHS a EUROATOM). Jejich vytvoření zajistilo podepsání tzv. Římských smluv 27. března 1957 v Římě. EUROATOM byl v podstatě rozšířením ESUO o jadernou energetiku, vzhledem k dříve zmíněnému poklesu postavení uhlí a oceli. Již dříve Monnet naznačil, že nejvhodnější oblastí v souladu se sektorovou metodikou se zdá být rozvoj jaderné energetiky (Fiala, Pitrová, 2003). Jeho cílem bylo tedy vytvoření společného trhu se štěpným materiálem a zajištění jeho mírového využití. To bylo zakotveno již v samotné smlouvě EUROATOM, kde byly cíle specifikovány: „... zásobování rudami, surovinami a zvláštními štěpnými materiály se v souladu s ustanovením této politiky zajišťuje podle zásad rovného přístupu ke zdrojům a společné zásobovací politiky... je zakázána veškerá činnost směřující k zajištění výsadního postavení některých uživatelů... zřizuje se Agentura, jež má právo opce na rudy, suroviny a zvláštní štěpné materiály, vyrobené na území členských států... jakož i výlučné právo uzavírat smlouvy o dodávce... pocházející ze zemí uvnitř nebo mimo společenství“ (Fiala, Pitrová, 2003). Z pohledu integrace je však podstatnější vznik Evropského hospodářského společenství (EHS). Cílem EHS již nebyla přímá kontrola jednoho ekonomického sektoru, ale vytvoření všeobecného hospodářsky přívětivého prostředí mezi členskými státy. Hlavním bodem pak je vytvoření zóny volného obchodu bez jakékoliv celní

či tarifní zátěže a volného pohybu zboží a osob. Druhý článek o EHS pak říká, že cílem EHS je „...postupným sblížením hospodářské politiky členských států podporovat v celém Společenství harmonický rozvoj hospodářské činnosti, nepřetržitý a vyrovnaný růst, větší stabilitu, urychlené zvyšování životní úrovně, jakož i těsnější vztahy mezi státy, které společenství tvoří“ (Fiala, Pitrová, 2003). Dopady vzniku EHS však pocítovaly i státy mimo EHS a to díky společné celní politice. Orgány EHS byly podobné orgánům ESUO, avšak s doplněním o poradní Hospodářský a sociální výbor. V čele EHS stála Komise, která zastupovala EHS při mezinárodních jednáních. V této době také byly jednotlivé orgány rozřazeny do měst (Brusel, Štrasburk a Lucemburk). Společné fungování těchto tří doposud oddělených společenství vedlo 8. dubna 1965 k podepsání tzv. Slučovací smlouvy, která spojovala ESUO, EUROATOM i EHS do jednoho útvaru s názvem Evropské společenství. Oficiálně se pak smlouva nazývá Smlouvou o zřízení společné Rady a společné Komise Evropských společenství a vstoupila v platnost 1. července 1967. Důležité je dozajista i časté zaměňování Rady Evropy s Evropskou radou, kdy Rada Evropy je nezávislým orgánem na Evropském společenství či později EU vzniklou v Haagu 1949 (Hnutí za spojenou Evropu).

2.3 První rozšíření

Již téměř od počátku vzniku Společenství bylo rozšíření chápáno jako jeden z dlouhodobých cílů. První rozšíření Společenství předpokládalo rozšiřování směrem na sever, později se pro toto rozšíření vžil název Severní rozšíření. V roce 1961 byla zahájena jednání se Spojeným královstvím, které bylo jednou z klíčových evropských ekonomik. Prvotní odpor Spojeného království k přístupu k ESUO převážily viditelné výhody členství ve Společenství. Spojené království bylo velice specifický ekonomický útvar, a proto pro něj bylo rozhodující vyjednávání ohledně podmínek, které by muselo plnit, zejména se jednalo o oblast zemědělství. Přistoupení Spojeného království v 60. letech však bylo zmařeno, i přes podporu všech ostatních členských států, vetem Francie. Dnes se za hlavní motiv francouzského veta považuje obava Francie ze ztráty dominantního postavení ve Společenství. Toto rozhodnutí ukázalo, že rozšíření Společenství není pouze ekonomicko-technickým aktem, ale především politickým rozhodnutím (Fiala, Pitrová, 2003).

Změnu postoje k rozšíření uvnitř Společenství změnil až průběh 60. let, a to jak dramatická situace okolo SSSR, tak změna postoje Francie, díky zvolení nového prezidenta Georgese Pompidoua namísto Charlese de Gaulla v roce 1969. Zlom nastal až summitem v Haagu, konaného 1.–2. prosince 1969, na kterém Společenství rekapitulovalo své dosavadní úspěchy a upravovalo další cíle (Fiala, Pitrová, 2003). Jedním z důsledků Haagského summitu byla obnovená snaha o rozšíření Společenství, která díky Francii doposud ztroskotávala. O rozšíření Společenství se jednalo se Spojeným královstvím, Norskem, Irskem a Dánskem. Spojené království po jednáních, týkajících se jeho příspěvku do Společenství a zemědělské politiky, nakonec 13. července 1972 přístup k Evropskému společenství schválilo. Irsko svůj

vstup do Evropského společenství schválilo v referendu, kde se pro vstup přiklonilo na 83,1 % obyvatelstva. V Dánsku vstup schvaloval parlament a následné referendum, kde vstup podpořilo 63,5% obyvatel (Fiala, Pitrová, 2003). Situace v Norsku však byla odlišná, i když se norským zástupcům podařilo vyjednat poměrně výrazné ústupky a změny v přístupových dohodách díky specifické situaci norské ekonomiky, tak norští občané v referendu vstup do Evropského společenství nepodpořili (Rovná, 2001). Tzv. Severní rozšíření tak nakonec zahrnovalo Spojené království, Irsko a Dánsko, které bylo 22. ledna 1972 stvrzeno přístupovou smlouvou s platností od 1. ledna 1973 (Fiala, Pitrová, 2003).

2.4 Druhé a třetí rozšíření (druhá vlna)

Po rozšíření Evropského společenství o Spojené království, Dánsko a Irsko začaly i další státy prezentovat svojí snahu o přistoupení do Společenství. Tentokrát se směr rozšíření měl ubírat přesně opačným směrem než minule, a to na jih. Plánované rozšíření však bylo poněkud odlišné od tzv. Severního rozšíření. Hlavním rozdílem byla jak ekonomická vyspělost kandidujících států, tak jejich politické prostředí (Rovná, 2001). Pro Společenství bylo toto rozšíření také zlomové v zavedení specifických kritérií pro vstup, která do té doby byla specifikována v podstatě jen geografickou příslušností státu k Evropě.

Prvním státem, který přistoupil k 1. lednu 1981, bylo Řecko. Řecko se snažilo o zapojení do Evropského společenství již v roce 1961, avšak vojenská diktatura mezi lety 1967–1974 pozastavila přístupová jednání. Ta se znovu rozběhla 12. června 1975, kdy Řecko podalo oficiální žádost o vstup. Později bylo přistoupení Řecka kritizováno pro jeho nedostatečnou ekonomickou vyspělost. Hlavními body přijetí však byly politické důvody (snaha o stabilizaci samotného Řecka a Středomoří) (Fiala, Pitrová, 2003). Dalšího rozšíření se pak účastnilo Španělsko a Portugalsko v roce 1986. I když se jedná o třetí rozšíření Evropského společenství, tak je součástí tzv. druhé vlny rozšíření, společně se vstupem Řecka. Španělsko a Portugalsko reprezentují tzv. třetí rozšíření. Oba státy požádaly o vstup do Společenství v roce 1961, resp. 1962. Jejich žádost byla provázána s žádostí Spojeného království, které bylo pro oba státy významným obchodním subjektem, avšak na rozdíl od Spojeného království, bylo tehdy jejich členství zamítnuto. Po obnově demokratických režimů byla žádost o vstup podána znovu k 28. březnu 1977 v případě Portugalska a k 28. červnu 1977 v případě Španělska. Pro oba státy to byla možnost jak restrukturalizovat své ekonomiky. Přijetí těchto ekonomicky slabších a více zemědělsky založených zemí v roce 1986 znamenalo pro Evropské společenství jistý zlom. Bylo třeba upravit nastavení a dotace v zemědělské politice, aby státy s menší zemědělskou produkcí nebyly v nevýhodě (ekonomicky vyspělejší původní státy ES). Dále pak celé jižní rozšíření znamenalo výrazný zásah do fondů podporujících snižování ekonomických rozdílů zemí ES, jako ERDF a ESF, do kterých musely být přesunuty další významné peněžní částky (Fiala, Pitrová, 2003).

2.5 Čtvrté rozšíření

Před v pořadí již čtvrtým rozšířením prodělalo Evropské společenství významné změny ve své struktuře i ve svých cílech. Nejdříve byl přijat na Bruselském summitu Jednotný evropský akt, který byl prvním výrazným zásahem do Římských smluv (Rovná, 2001). Pojednával o změnách pravomocí Rady či Evropského parlamentu. Hlavním dopadem Jednotného evropského aktu však bylo otevření dveří pro ještě výraznější reformy do budoucna. Všechna tato předsevzetí naplnila Maastrichtská smlouva (nebo také Smlouva o Evropské unii) podepsaná členskými státy v roce 1992, která výrazně proměnila tvář Společenství. Jedním z nejzřetelnějších dopadů Maastrichtské smlouvy byl vznik Evropské unie, jako kompletujícího a rozšiřujícího orgánu dosavadních integračních aktivit. Vzniklá Evropská unie již neměla být pouze hospodářsky zaměřeným uskupením, ale také nástrojem hlubší integrace celé Evropy.

Vše je zastřešeno tzv. třemi pilíři Evropské unie, které třídí jednotlivé oblasti politik Společenství (Fiala, Pitrová, 2003). První pilíř obsahuje právo Evropské unie od ekonomických po sociální záležitosti. Druhý pilíř obsahuje společnou zahraniční a obrannou politiku Evropské unie. Třetí pilíř pak zajišťuje vnitřní bezpečnost a justici. Dopadem uzavření smluv je také jednotné vystupování členských zemí k nečlenským, kontrola vnějších hranic EU v korelaci s faktickým zrušením vnitřních hranic. Dnes aktuální je také vznik měnové unie, respektive její smluvní zaštitění. Smlouva jako celek musela být schvalována jednotlivými státy společenství, kde byla buď schválena přes politický aparát, nebo pomocí obecného referenda. Po úspěšné ratifikaci Maastrichtské smlouvy se tehdy již nově vzniklá Evropská unie zaměřila na další rozšiřování. Mimo standartní rozšiřovací proceduru byla v roce 1990 bývalá NDR připojena ke Spolkové republice Německo bez dalších vyjednávání (Rovná, 2001). Státy, o kterých se rozhodovalo, požádaly o členství již koncem 80. let a začátkem 90. let, ale Evropská unie se jimi zabývala až po reformních krocích představovaných Maastrichtskou smlouvou. I přes podání žádosti o připojení se však do přístupových jednání nedostalo Švýcarsko, Kypr, Malta či Turecko (Rovná, 2001). Švýcarsko svou kandidaturu muselo stáhnout po referendu, které vyslovilo nesouhlas s připojením k tehdy ještě Evropskému společenství. K přístupovým jednáním se tak dostalo Rakousko, Švédsko, Finsko a Norsko (které se snaží o vstup do Společenství již podruhé). Úspěšnými kandidáty se nakonec stalo Rakousko, Finsko a Švédsko. Norové prošli celým vyjednávacím koloběhem a i přes vyjednání dobrých přístupových podmínek v obecném referendu, občané ze strachu z úpadku rybolovu a národní suverenity, přístup do Evropské unie opět odmítli. Rakousko bylo první zemí, kde se v referendu podařilo Smlouvu o Evropské unii ratifikovat. Rakouská jednání se především věnovala udržení rakouské neutrality a otázkám zemědělství a životního prostředí (Fiala, Pitrová, 2003). Ve Finsku dopadlo referendum o vstupu konané v říjnu 1994 také úspěšně, i když velmi těsně (57 % pro vs. 43 % proti). Hlavní přístupové otázky Finska byly velice podobné těm norským, tedy převážně zaměřeny na rybolov a specifické zemědělství. Posledním přístupujícím státem bylo Švédsko, kde podobně jako ve Finsku proběhlo referendum s velice těsným výsledkem

(53 % pro vs. 47 % proti). Pro Švédsko byly podstatné přístupové otázky týkající se vojenské neutrality, přesněji pouze obranného charakteru jeho sil, a dále pak otázky, týkající se těžby nerostných surovin a zemědělství. Všechny nově přistoupivší státy již nově podepisovaly smlouvu o Evropské unii. Po jejím podepsání se staly oficiálními členy Evropské unie k 1. lednu 1995.

2.6 Páté rozšíření

Během přístupových jednání se státy čtvrté vlny rozšiřování bylo jasné, že se nejedná o rozšiřování poslední. Kypr, Malta a Turecko žádaly o vstup do Společenství (EU) již od 60. eventuálně 70. let. Hlavní však byla nově vzniklá politická situace na přelomu 90. let, tedy doba rozpadu celého sovětského bloku, a tím vznik a osamostatnění mnoha států střední a východní Evropy. Reakcí na tuto skutečnost bylo mimo jiné založení Evropské banky pro obnovu a rozvoj a programu PHARE. Program PHARE byl původně určen pro obnovu hospodářství Maďarska a Polska, ale postupem času se jeho rozsah rozšířil na další země střední a východní Evropy. Přístupová jednání s novými uchazeči byla oproti minulým rozšířením mnohem komplikovanější a trvala delší dobu. Evropské společenství, později Evropská unie zformulovala mnoho kritérií a dohod, které musely kandidátské země splnit. Také založila programy pro pomoc s plněním těchto kritérií. Prvotním krokem integračního procesu byl podpis Evropské dohody, která byla specifickým druhem asociační dohody, která měla připravit kandidátské země na vstup do EU. Nejednalo se však o oficiální žádost o členství v EU, tu většina zemí podávala až po vstupu Evropských dohod v platnost. Významnou novinkou pro nově přistupující země však byl výstup summitu konaného v Kodani, tzv. Kodaňská kritéria. Kodaňská kritéria, jejichž splněním podmiňovala Evropská unie vstup nových členských států, vyžadovala, „...aby uchazečská země dosáhla stability institucí zaručujících demokracii, zákonnost, zajištění lidských práv a respektování a ochrany lidských menšin, měla fungující tržní hospodářství a byla schopna odolat konkurenčním tlakům a tržním silám v rámci Unie, byla schopna převzít závazky vyplývající z členství, včetně plnění cílů politické, hospodářské a měnové unie“ (Fiala, Pitrová, 2003). Vstupní rozhovory s kandidátskými státy byly realizovány postupně podle doporučení Komise. První skupina byla navržena Komisí po jednání Evropské rady 13.–14. prosince 1997, a podle místa jednání se pak o České republice, Maďarsku, Polsku, Slovinsku, Estonsku a Kypru mluví jako o Lucemburské skupině. Druhá skupina vznikla po summitu Evropské rady konaném 10.–11. prosince 1999, na kterém Komise doporučila, aby se dialog o přistoupení zahájil se všemi kandidátskými státy. To znamenalo vznik tzv. Helsinské skupiny, tvořené státy nepatřícími do Lucemburské skupiny (Rumunsko, Bulharsko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Malta) (Fiala, Pitrová, 2003). Dne 26. února 2001 byla členskými státy EU podepsána tzv. Smlouva z Nice, ta sice přímo neovlivnila proces rozšíření EU, ale poměrně výrazně pozměnila vnitřní fungování EU a také náladu uvnitř EU. Po změnách, které zajišťovala Smlouva z Nice, byl svolán summit do Leakeny, který se zabýval otázkou budoucího rozšiřování EU a celkové budoucnosti EU

(Fiala, Pitrová, 2003). Tento summit konaný 14.–15. prosince 2001 byl pro přistupující země klíčový. Členské státy EU se shodly na dalším rozšiřování EU, ale také upřesnily seznam zemí, které jsou schopny splnit podmínky přistoupení do roku 2002. Tyto země pak byly nazývány jako Laekenská skupina a jejími členy je Polsko, Slovensko, Maďarsko, Česká republika, Slovinsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Kypr a Malta (Fiala, Pitrová, 2003). S rozšířením o Bulharsko a Rumunsko se však nadále uvažovalo, jen ne v této vlně rozšíření. Konečný postup rozšíření započal na Kodaňském summitu 13. prosince 2002, kde Evropská rada rozhodla o připojení kandidátských zemí Laekenské skupiny k 1. květnu 2004. Přístupové datum nebylo voleno náhodně, ale bylo vybráno z důvodu voleb do Evropského parlamentu, které se konaly v červnu 2004 a umožnění občanům nově přistoupivších států se této volby účastnit. Přístupové smlouvy byly s kandidátskými státy podepsány 16. března 2003 v Aténách. Důsledkem podpisů těchto smluv bylo rozšíření EU o deset nových států k 1. květnu 2004. Páté rozšíření se řadí k nejvýznamnějším v celé historii EU, a to především díky stmelení Evropy po dlouhotrvající separaci po druhé světové válce.

2.7 Šesté rozšíření a budoucí vývoj

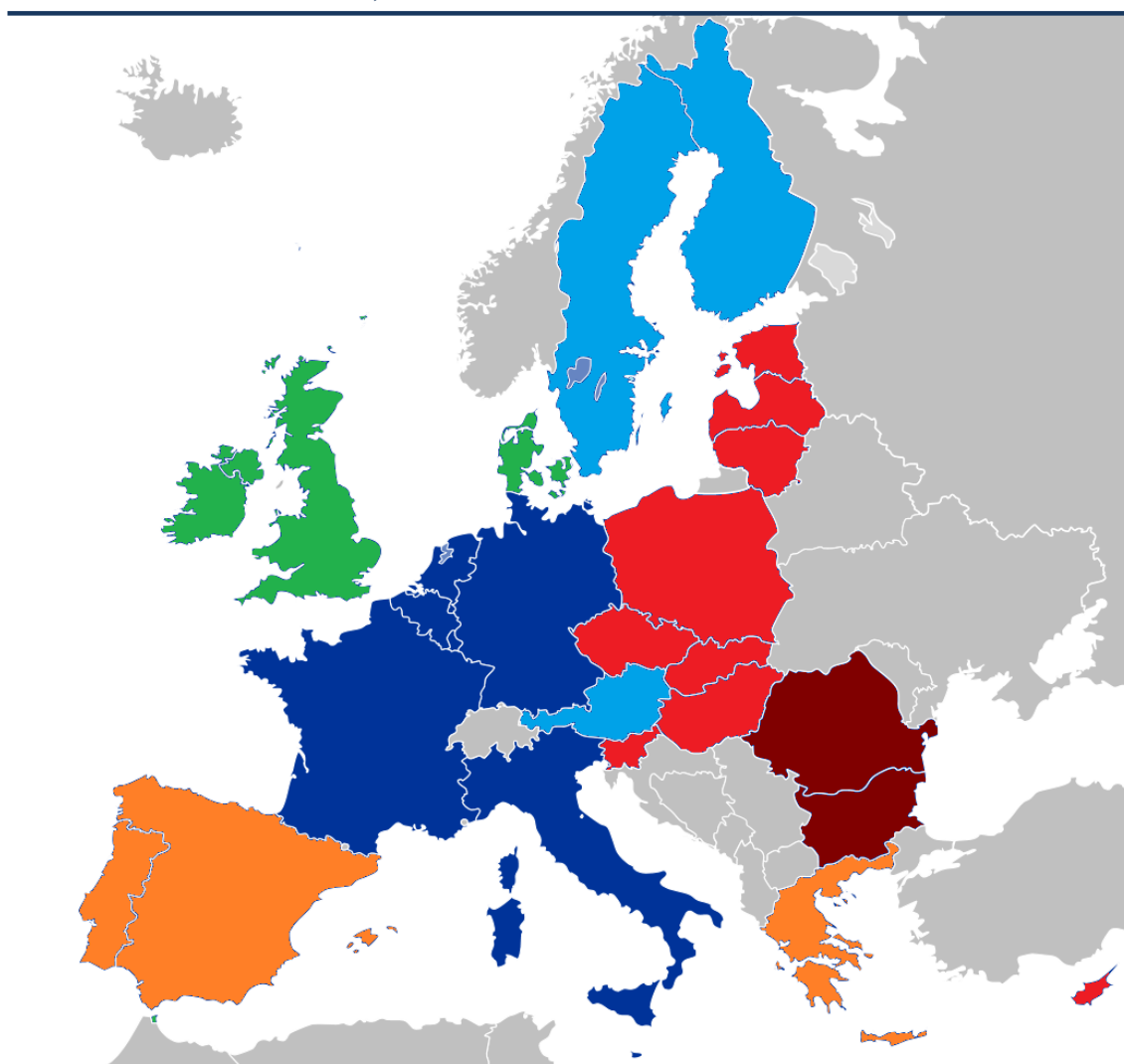
Po rozsáhlém rozšíření Evropské unie o deset nových členů v květnu 2004, se další rozšíření předpokládalo až za delší časový úsek a s přístupem více států. Realita se však vyvíjela jinak. K 1. lednu 2007 se Evropská unie rozrostla o Bulharsko a Rumunsko, i když si někteří představitelé EU představovali jejich přístup později a zároveň s dalšími státy Balkánu. Specifikem rozšíření byla situace, kdy ani jedna ze zemí nesplňovala přístupová ekonomická kritéria. Přesto však po vyjednání výjimek byla 25. dubna 2005 podepsána smlouva o rozšíření. Součástí těchto výjimek byla, mimo jiné, možnost odříznout Bulharsko a Rumunsko od evropských dotací v případě, že země nebudou dostatečně rozvíjet své ekonomiky. Hlavním ekonomickým problémem obou zemí je vysoká inflace, která byla jedním z důvodů nutnosti vyjednat specifická přístupová kritéria.

Po posledním rozšíření Evropské unie v roce 2007 se s dalším rozšiřováním počítalo až po ratifikaci Lisabonské smlouvy, která vstoupila v platnost 1. ledna 2009 a zásadním způsobem reformovala fungování Evropské unie. V současné době eviduje Evropská unie šest kandidátských zemí, převážně z oblasti Balkánu (Chorvatsko, Makedonie, Černá Hora, Island, Turecko, a od 15. března 2012 také Srbsko) (Evropská komise, 2012). Nejbliže vstupu do Evropské unie je Chorvatsko a Island. Chorvatsko dokončilo v roce 2011 úspěšně přístupová jednání, a následně v referendu z počátku roku 2012 se pro vstup do Evropské unie kladně vyjádřili i jeho obyvatelé (Euroskop, 2012). S přistoupením Chorvatska se počítá k 1. červenci 2013. V případě Islandu mluví pro jeho brzké přistoupení hlavně jeho členství v Schengenském prostoru, a to, že svou legislativu už částečně upravil po vzoru Evropské unie. Ostatní státy jsou od vstupu do EU poměrně vzdáleny. Určitou kontroverzi vyvolává hlavně možné přistoupení Turecka. Zaznívají jak hlasy k jeho přijetí, upřednostňující stabilizaci země,

tak hlasy odpůrců, poukazující na problematiku lidských práv a vleklý spor s Kyprem, kdy prakticky okupuje polovinu ostrova. Tato rozpolcenost vede k současnému stavu, kdy Turecko není aktuálním kandidátem na rozšíření Evropské unie i přesto, že svoji přihlášku podalo již v roce 1987. Pomalý postup v přijímacím řízení zažívá také Makedonie, a to zejména díky sporu s Řeckem o název Makedonie, jež v případě Řecka značí část řeckého území sousedící právě s Makedonií. Ostatní dvě kandidátské země jsou na úplném počátku přístupových jednání a tak nelze předpokládat jejich vstup do Evropské unie v několika následujících letech.

Obr. 1: Členové EU od roku 2007, historie rozšiřování

Poznámka: Zakládající členové (1952): První rozšíření (1973): Druhá vlna (1981):
Čtvrté rozšíření (1995): Páté rozšíření (2004): Šesté rozšíření (2007):

Zdroj: vlastní zpracování

Kapitola 3

Vývoj základních demografických ukazatelů v Evropě

Demografický vývoj Evropy ve zkoumaném období (1960–2010) nemůžeme vnímat jako vývoj homogenního celku. Je proto vhodné rozdělení Evropy na několik všeobecně vnímaných geografických oblastí, ve kterých jsou si státy v demografickém chování blízké, ne však totožné. Základní rozdělení proto bude v rámci světových stran, tedy sever, jih, východ a západ. Toto třídění je dále upraveno s ohledem na politickou situaci do přelomu 80–90. let. Seznam států a jejich přiřazení k jednotlivým oblastem je vyobrazeno v tabulce číslo 2.

Tab. 2: Rozdělení států EU do vybraných oblastí

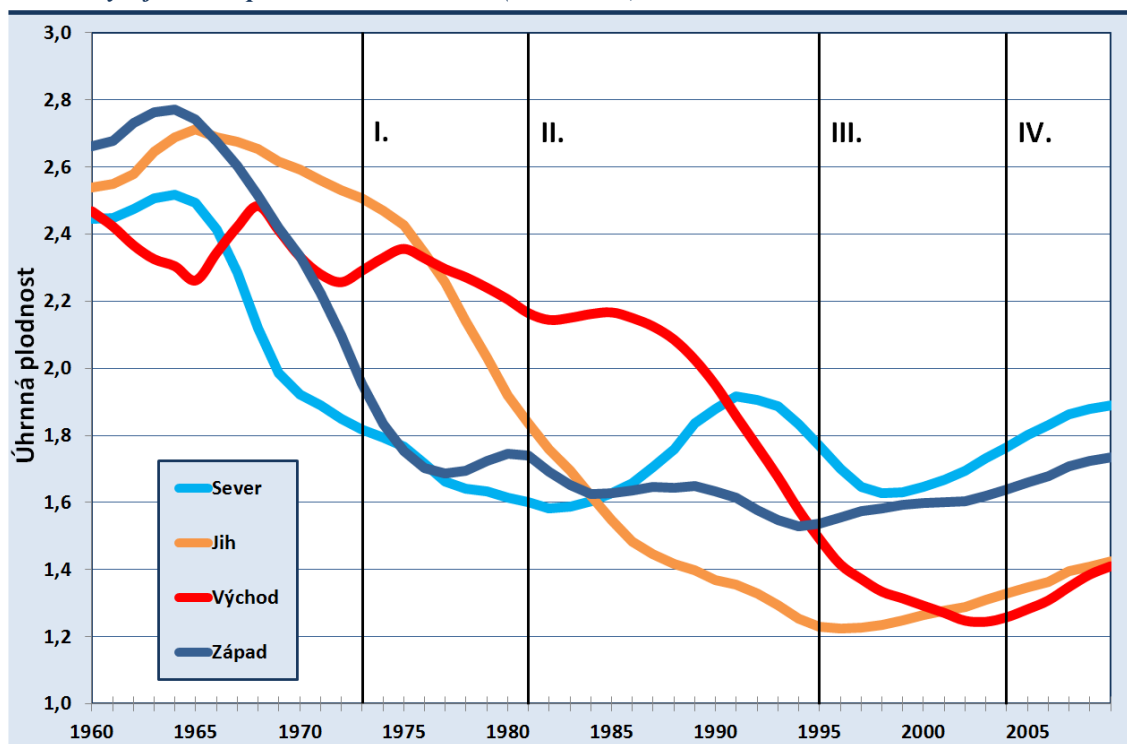
Oblast	Členské státy EU
Sever	Švédsko, Finsko, Dánsko
Jih	Portugalsko, Španělsko, Itálie, Malta, Řecko, Kypr
Východ	Polsko, Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Slovinsko, Bulharsko, Rumunsko
Západ	Spojené království, Irsko, Nizozemsko, Belgie, Francie, Německo, Lucembursko, Rakousko

3.1 Úhrnná plodnost

Každý demografický ukazatel můžeme chápat jako obraz dané společnosti a jeho dlouhodobým pozorováním zkoumat vývoj populace. Vývoj úhrnné plodnosti, je velice citlivý na vnější změny (např. socioekonomické), a to i v rámci časově krátkého období s ohledem na jeho transverzální charakter. Základním znakem vývoje úhrnné plodnosti je v Evropě již od počátku 20. století její dlouhodobý pokles, přerušovaný pouze kompenzačními obdobími po světových válkách či pronatalitními opatřeními jednotlivých států (Roupcová, 1997). V zemích západní Evropy úhrnná plodnost do poloviny 60. let stagnovala kolem hodnoty 2,0 dítěte či zaznamenávala pozvolný růst k hranici 2,5 dítěte. V následující dekádě však hodnoty zemí zaznamenaly výrazný propad k hodnotám mezi 1,5–2,0 dítěte. Na této hladině se hodnoty úhrnné plodnosti stabilizovaly a od 90. let můžeme v některých zemích pozorovat jejich velice pozvolný růst, který je však stále pod hranicí prosté reprodukce, tedy pod hodnotou 2,1 dítěte na jednu ženu v reprodukčním věku. Podobný vývoj jako na Západě probíhal i v zemích severní Evropy. Významný pokles tyto země zasáhl na začátku 60. let, tedy s nepatrným předstihem oproti zemím západní Evropy. Stabilizace hodnot začala počátkem 80. let. Tato změna je často

připisována přivyknutí obyvatelstva na novou kulturní a socioekonomickou situaci, kdy přesun rodičovství do pozdějšího věku nemusí nutně znamenat nižší plodnost (Kubů, 1996). V posledních obdobích úhrnná plodnost v tomto regionu začala opět pozvolna narůstat a je možné, že tento trend se jako již dříve, bude postupem času posouvat směrem do západní Evropy.

Obr. 2: Vývoj úhrnné plodnosti v zemích EU (1960–2009)

Poznámka: Římské číslice a jim odpovídající svíslé čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

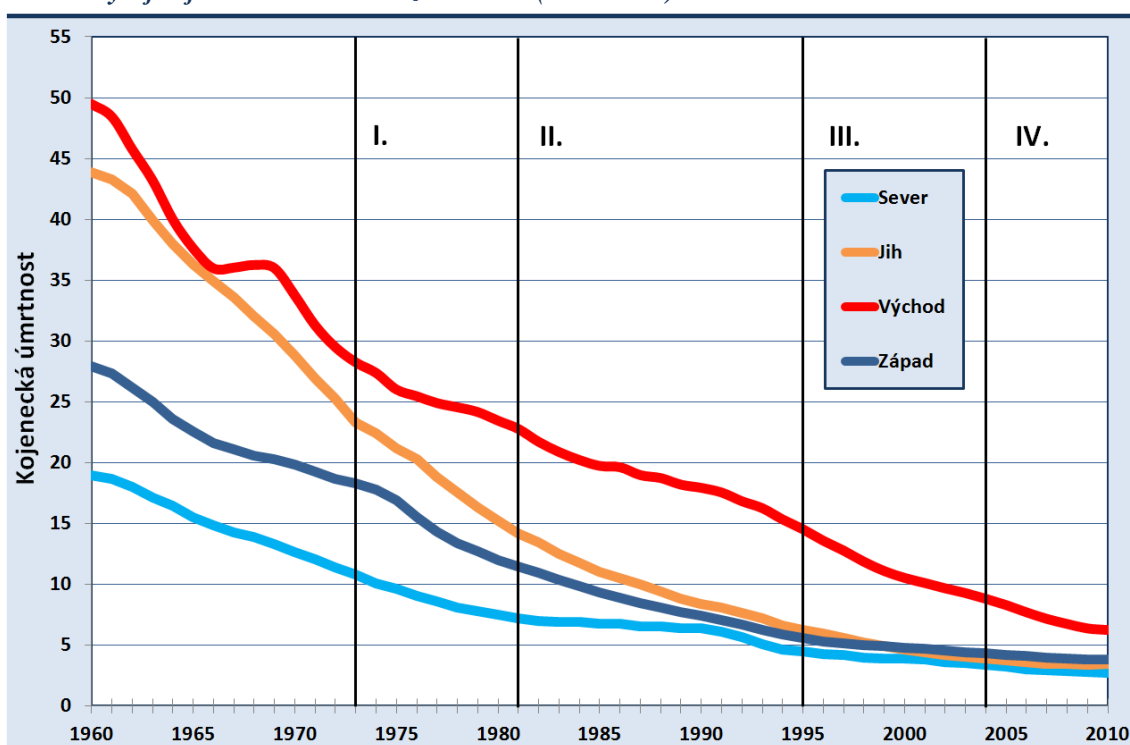
Jižní část kontinentu je svým historickým vývojem plodnosti od 60. let podobná spíše zemím východní Evropy. Po druhé světové válce zde nedošlo k výraznému vzestupu plodnosti jako v zemích západní Evropy, ale spíše k pouze nárazovým vzestupům, jako v případě Itálie kolem roku 1965. Návrat k vysokým hodnotám v meziválečném období mezi 3–4 dětmi nenastal. Neustále však pokračoval setrvalý pokles plodnosti, i když z vyšších počátečních hodnot oproti západní Evropě a jižní Evropa se tak stala oblastí s velice nízkou úhrnnou plodností. To dokazuje i fakt, že země jižní Evropy patří dodnes k zemím s nejnižší úhrnnou plodností na světě okolo hodnot 1,3–1,4 dítěte (Kubů, 1996). Jak již bylo uvedeno, vývoj východní Evropy jakoby částečně korespondoval s vývojem v oblastech jižní Evropy a tak také zde dochází k propadu k nejnižším hladinám. Některé země východní Evropy však vlivem politické situace vlna výrazného poklesu plodnosti nezasáhla tak silně a to zejména díky často zaváděným propopulačním opatřením. Tato opatření vždy krátkodobě zvýšila hodnoty plodnosti a pozastavila tak postupný propad. Do roku 1989 jsou tak křivky úhrnné plodnosti více rozkolísané oproti například zemím západní Evropy a hodnoty se drží těsně pod hranicí prosté reprodukce. Rok 1989 však znamenal zásadní přelom v sociopolitické situaci a výrazně ovlivnil

dosavadní vývoj plodnosti daného regionu. V 90. letech začínají země východní Evropy dohánět nízkou hodnotu úhrnné plodnosti ostatních oblastí Evropy a nastává tak výrazný pokles jejich hodnot (viz obr. 2). V současné době patří země jako Slovensko, Rumunsko, Polsko či Maďarsko k zemím s nejnižší úrovní plodnosti v EU.

3.2 Kojenecká úmrtnost

Dlouhodobý historický vývoj vede k všeobecnému snižování hodnoty kojenecké úmrtnosti ve všech sledovaných oblastech. V každé sledované oblasti však vývoj probíhal s jinou intenzitou a také mnohdy pod jinými definicemi živě narozeného dítěte. Tento problém je tak třeba zohlednit při porovnávání a nástinu vývoje ve sledovaném období. Problém rozdílné definice nastává zejména v zemích bývalého východního bloku, kde po určitý čas platila tzv. sovětská definice, která měla jiná pravidla pro zahrnutí dětí do výpočtu kojenecké úmrtnosti (Kantorová, 1996). Tato definice podhodnocovala míru kojenecké úmrtnosti proti definici WHO, navržené v roce 1953. V 60. letech mnoho zemí východního bloku přešlo na světově uznávanou definici WHO (Česká republika k 1. 1. 1965), což zapříčinilo vizuální, ne však reálné, náhlé zhoršení ukazatele kojenecké úmrtnosti. Určité problémy v zázemí dat lze najít také v případě Belgie a Francie, kde mohlo jít o korigovanou úmrtnost, tzv. faux mortnés, tedy živě narozené děti zemřelé před povinnou deklarací (Rychtaříková, 1982).

Obr. 3: Vývoj kojenecké úmrtnosti v zemích EU (1960–2010)

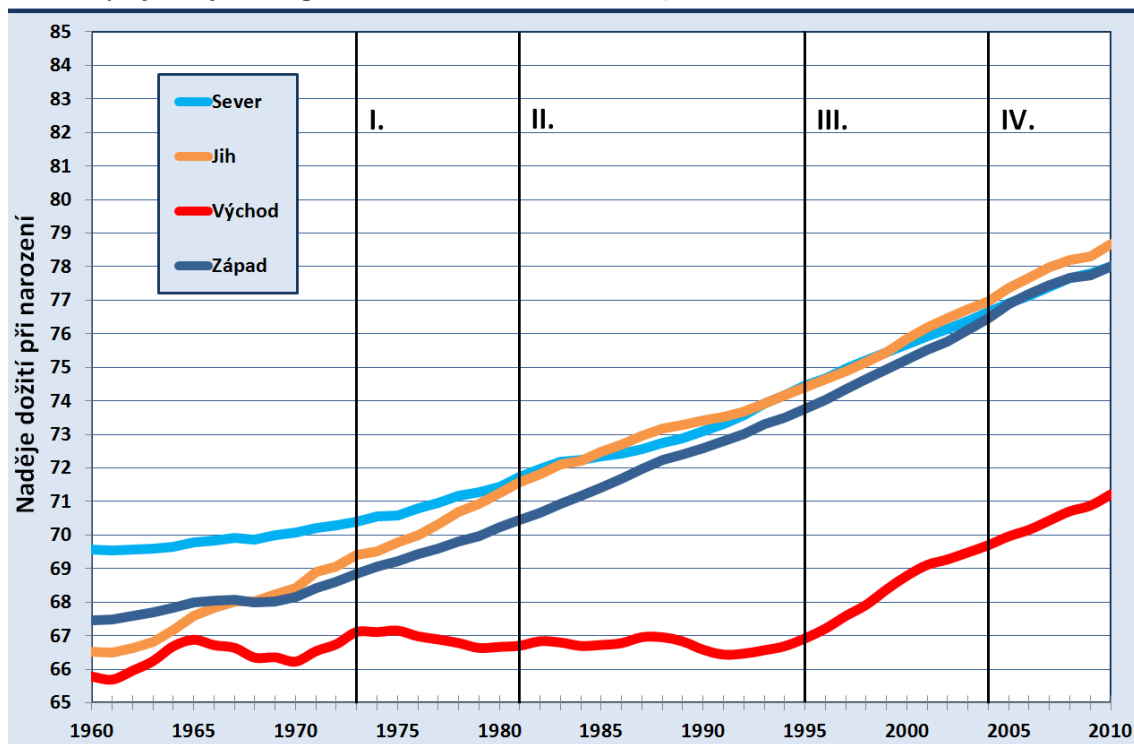
Poznámka: Římské číslice a jim odpovídající svíslé čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

Ve vývoji jednotlivých oblastí zemí lze najít určité trendy dlouhodobého vývoje kojenecké úmrtnosti. Oblasti s vyspělejším zdravotnictvím a nižšími hodnotami ukazatele na počátku období zaznamenaly mnohem pozvolnější pokles kojenecké úmrtnosti než oblasti s původně vysokými hodnotami (Kantorová, 1996). Západní i severské země prodělaly ve sledovaném období podobný průběh a v dnešní době je jejich míra kojenecké úmrtnosti na podobných hodnotách, které značí současné dosažitelné evropské minimum. Tyto oblasti měly přístup, či vyvíjely nejmodernější lékařské metody a postupy, které se dále šířily do ostatních oblastí. Právě moderní trendy a přístup k nim měly za následek rozdílný vývoj v zemích jižní a východní Evropy. Ve východní Evropě nastal hlavní pokles v 50. letech, kdy politická situace, státní dohled a centralizace, měly příznivý vliv na kojeneckou úmrtnost. Tento zprvu pozitivní vliv se postupem času projevil izolací, neschopností převzít nejmodernější lékařské technologie a tak východní blok nezachytil v 70. a 80. letech další vlnu snižování kojenecké úmrtnosti (Rychtaříková, 1995). To vše se mění s rozpadem východního bloku a do východní Evropy tak začínají proudit nejmodernější lékařské technologie a postupy. Tato pozitivní změna je ale mírněna odklonem od centralizovaného zdravotnictví. V jižní Evropě, která zpočátku patřila k oblasti s vysokou kojeneckou úmrtností, je patrný vliv z přístupu k nejmodernějším technologiím v 70. a 80. letech. Právě v tomto období začala jižní Evropa dohánět vyspělé země západní a severní Evropy a od přelomu tisíciletí vykazuje jim podobné hodnoty míry kojenecké úmrtnosti.

3.3 Naděje dožití při narození

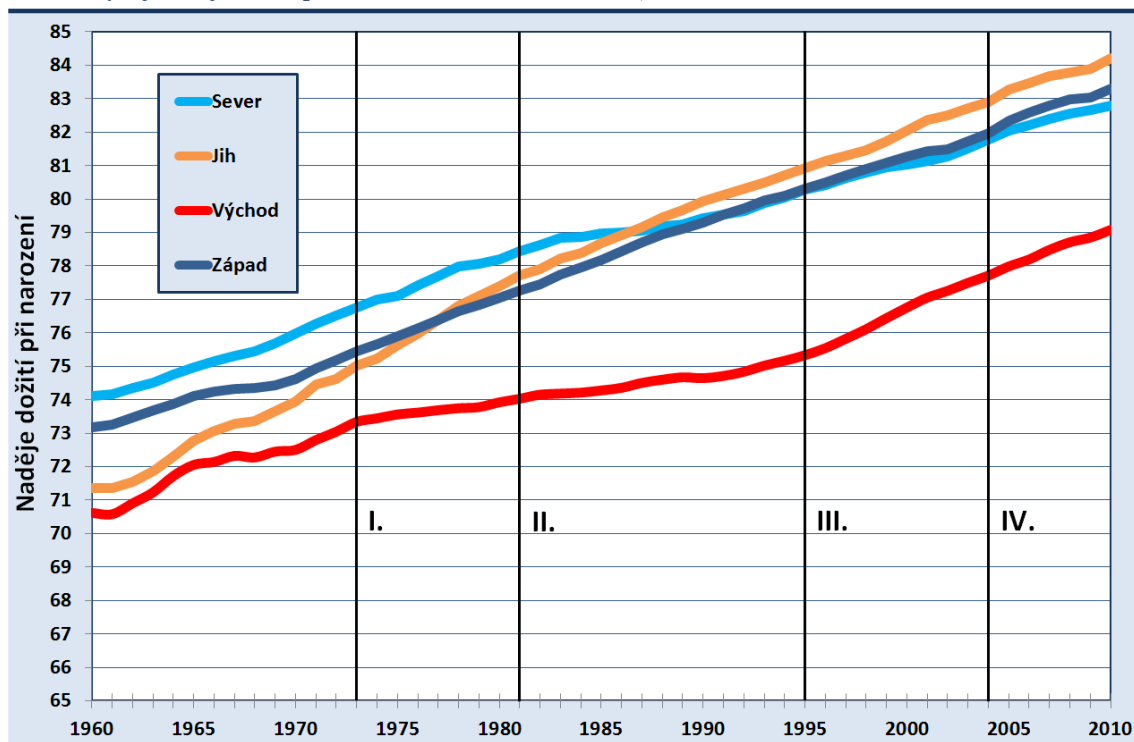
Hodnoty naděje dožití na počátku sledovaného období korespondují s rozdělením Evropy do již dříve zmíněných demograficky blízkých oblastí (Sever–Západ a Jih–Východ). Na konci sledovaného období tato návaznost již neplatí a jižní Evropa se připojí ke skupině severní a západní Evropy. Toto schéma se projevuje stejně u mužů a žen, i když se obě skupiny pohybují na různých úrovních ukazatele. Muži mají dlouhodobě naději dožití nižší než ženy, pro tento trend se často používá pojem mužská nadúmrtnost. Rozdíly mezi pohlavími či mužskou nadúmrtností se zabývala celá řada autorů, každý s různými hladinami výsledků. Například J. B. Pichat v roce 1952 odhadoval rozdíl mezi pohlavími na 1,9 roku, podobného výsledku dosáhl i R. Pressat (rozdíl mezi pohlavími podle něj činí 2 roky). Později J. B. Pichat svůj odhad upravil na 6,5 roku. Mužská nadúmrtnost se projevuje ve všech věkových skupinách, nejintenzivněji však ve skupině 50–74 let (Rychtaříková, 1995).

Obr. 4: Vývoj naděje dožití při narození mužů v zemích EU (1960–2010)

Poznámka: Římské číslice a jim odpovídající svislé čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

Obr. 5: Vývoj naděje dožití při narození žen v zemích EU (1960–2010)

Poznámka: Římské číslice a jim odpovídající svislé čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

Po období razantního zvyšování naděje dožití po druhé světové válce nastává v 60. letech v celé Evropě období zpomalení růstu, stagnace a v některých případech až propad naděje dožití. Nejvyšší hodnoty naděje dožití vykazovaly za obě pohlaví severské země (viz obr. 4 a 5), výjimkou bylo pouze Finsko v případě mužů, které se řadilo spíše k zemím s nižší nadějí dožití (Nedbalová, 2001). Během 60. let se oproti ostatním oblastem razantně zvyšovala naděje dožití pouze v zemích jižní Evropy, které se tak začaly rychle přibližovat zemím západní a severní Evropy. Oproti tomu v zemích východní Evropy začínalo období dlouhodobé stagnace, ze kterého se tato oblast Evropy dostává až s rozpadem jejich geopolitického uskupení na počátku 90. let (Burcin, Kučera 2007). Toto období stagnace, u některých zemí až negativního vývoje, se významněji podepisuje na hodnotách naděje dožití u mužů. V 70. letech dochází v mnoha zemích k zotavení po nevýrazných 60. letech (Nedbalová, 2001).

Toto zotavení je zejména v zemích severní, jižní a západní Evropy. V zemích východní Evropy je kompenzováno zvyšováním úmrtnosti ve středních a starších věkových skupinách. Výsledkem tohoto vývoje se začíná oblast východní Evropy hodnotami naděje dožití od zbytku Evropy vzdalovat. Dlouhodobý vývoj v zemích severní, západní a jižní Evropy vedl k homogenizaci dříve heterogenního ukazatele a ztrátou pozice severní Evropy jako oblasti s nejvyšší nadějí dožití při narození. Další významnou změnou ve vývoji naděje dožití je až rozpad východního geopolitického uskupení. S touto situací se země východní Evropy vypořádávaly různě, od úspěšné transformace po hospodářský kolaps, což samozřejmě mělo jak pozitivní tak negativní vliv na naději dožití (Burcin, Kučera 2007). Tyto vlivy však jednoznačně pozitivně přehlušil příliv moderních medicínských postupů, technologií či ochrana životního prostředí a snižování množství škodlivých výrob, které měly negativní dopady na úmrtnost obyvatelstva.

Kapitola 4

Analýza dopadu rozšiřování Evropské unie

Tato kapitola je již zaměřená na samotné porovnávání jednotlivých dopadů při rozšiřování EU na základní demografické ukazatele, ke kterému byl dán teoretický základ v předešlých kapitolách. Cílem je porovnání hodnot EU (značené „EU“) s hodnotami států, které tvořily EU („EU-1“) před jejím rozšířením ve stejném časovém období. Takto budeme moci pozorovat vliv rozšíření na hladinu a vývoj jednotlivých demografických ukazatelů. Samotná analýza bude probíhat v několika rovinách. První částí bude konstruování teoretického základu, tedy hypotézy odpovídající dostupným údajům před vlastním hlubším analyzováním pomocí dalších metod. Následuje analýza dopadu rozšiřování Evropské unie na základní demografické ukazatele pomocí vizuální analýzy. Takto provedená analýza je dále podpořena a doplněna výsledky deskriptivní statistiky, analyzující vnitřní složení časových řad EU a EU-1. Bližší specifikace metodologického postupu je popsána v metodologické části práce.

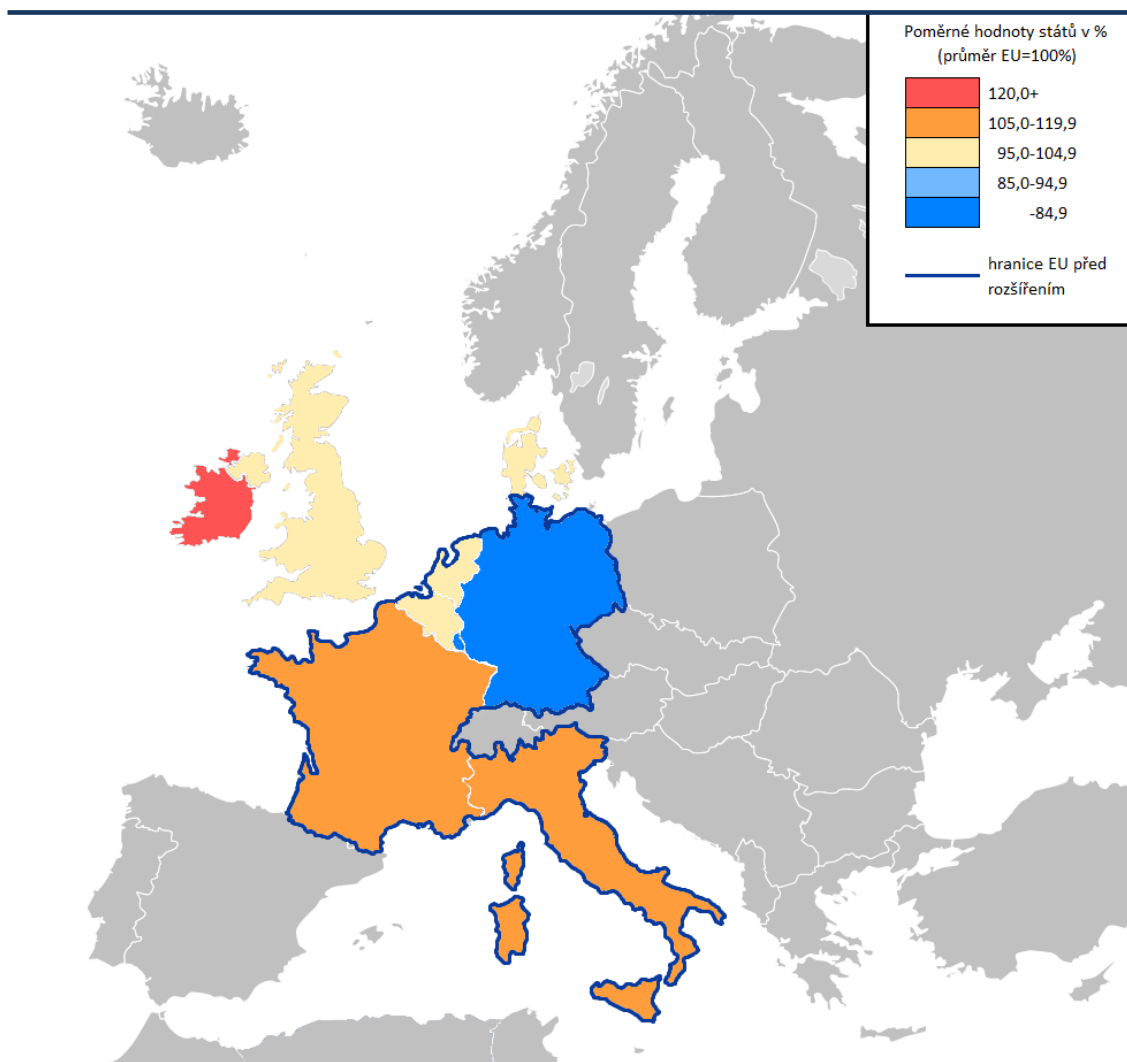
4.1 Úhrnná plodnost

Zakládající členové Evropské unie jsou dodnes považováni za jedny z nejvyspělejších států Evropy. S tím souvisí i určité společné znaky demografického charakteru. První rozšíření Evropské unie (současný název společenství) proběhl v roce 1973, kdy k zakládajícím členům přistoupilo Irsko, Dánsko a Spojené království. Jedná se o státy části západní Evropy, jejichž vývoj úhrnné plodnosti je již přibližně nastíněn v předchozí kapitole. Situaci v prvním roce rozšíření můžeme dobře vidět na obrázku číslo 6, kde je struktura hodnot jak za původní země EU (EU-1) tak i země přistupující. Z tohoto kartogramu je patrné, že zatímco Spojené království s Dánskem zapadají přesně do průměru úhrnné plodnosti původní EU, tak Irsko má hodnoty silně nadprůměrné, tedy podstatně vyšší hladinu úhrnné plodnosti. Vzhledem k populační velikosti Irska ale nelze předpokládat významnější změnu v hladině celkového ukazatele v roce rozšíření (1973). Z pohledu vizuální analýzy obrázku číslo 10 je patrné, že v roce přistoupení nastala pouze velice malá změna hodnoty celkového ukazatele EU oproti původnímu složení EU (EU-1). Toto však nelze říci o celém období. Postupem času se rozdíl mezi hodnotami EU a EU-1 začínají zvětšovat. Nastalou situaci je možné vysvětlit jak oživením plodnosti

ve Spojeném království (EU), tak výrazným poklesem plodnosti v Itálii (EU-1) ke konci sledovaného období (1973–1980).

Obr. 6: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 1973

Zdroj: vlastní zpracování

Takto formulované závěry nadále podporují výsledky, hodnoty vypracované deskriptivní statistikou z tabulky číslo 3. Z pohledu celkového ukazatele je zřejmý jeho postupný pokles během celého období, pouze s mírným oživením v hodnotách EU. Zajímavé je porovnat homogenitu obou souborů mezi sebou. Významné rozdíly najdeme především v rozdílu minim a maxim jednotlivých souborů. Z toho je patrné, že nově rozšířená EU je méně homogenním celkem, než byla před svým rozšířením, a to pravděpodobně především díky přistoupení Irska, které svou vyšší úroveň plodnosti nezapadá do průměru EU. Irsko si svoji vysokou hladinu úhrnné plodnosti drží dlouhodobě během všech zjišťovaných období. Tento fakt dále potvrzuje i směrodatná odchylka, která nabývá výrazně vyšších hodnot v časové řadě EU, než v EU-1. Jako v určitém směru pozitivní však můžeme brát zmenšování vnitřních rozdílů v obou souborech, které je patrné zmenšováním hodnot směrodatných odchylek a rozdílů u EU a EU-1

v celém sledovaném období. Hodnoty variačního koeficientu též ukazují na zvýšení vnitřní heterogenity souboru po prvním rozšíření. Podobně však jako v případě směrodatné odchylky vykazuje i variační koeficient postupný pokles.

Tab. 3: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 1973–1980

Ukazatel	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
	EU							
Minimum	1,61	1,52	1,51	1,50	1,49	1,49	1,49	1,51
	DEU	DEU	DEU	DEU	LUX	LUX	LUX	LUX
Maximum	3,71	3,56	3,42	3,30	3,25	3,22	3,21	3,16
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	2,11	2,04	1,91	1,80	1,76	1,73	1,72	1,65
Směrodatná odchylka	0,630	0,610	0,580	0,552	0,540	0,534	0,532	0,521
Variační koeficient (v %)	7,87	7,63	7,25	6,90	6,75	6,67	6,65	6,51
	EU-1							
Minimum	1,61	1,52	1,51	1,50	1,49	1,49	1,49	1,51
	DEU	DEU	DEU	DEU	LUX	LUX	LUX	LUX
Maximum	2,31	2,25	2,16	2,05	1,94	1,85	1,88	1,92
	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	FRA	FRA	FRA
Variační rozpětí	0,70	0,73	0,66	0,55	0,45	0,36	0,39	0,41
Směrodatná odchylka	0,300	0,290	0,253	0,215	0,182	0,160	0,147	0,151
Variační koeficient (v %)	6,00	5,80	5,07	4,31	3,64	3,20	2,95	3,01
	Porovnání vážených aritmetických průměrů							
EU	2,02	1,92	1,84	1,77	1,74	1,72	1,73	1,72
EU-1	1,99	1,89	1,81	1,76	1,72	1,69	1,68	1,67
% rozdíl (EU-1 = 100)	101,54	101,37	101,15	100,94	101,12	101,94	102,93	103,25

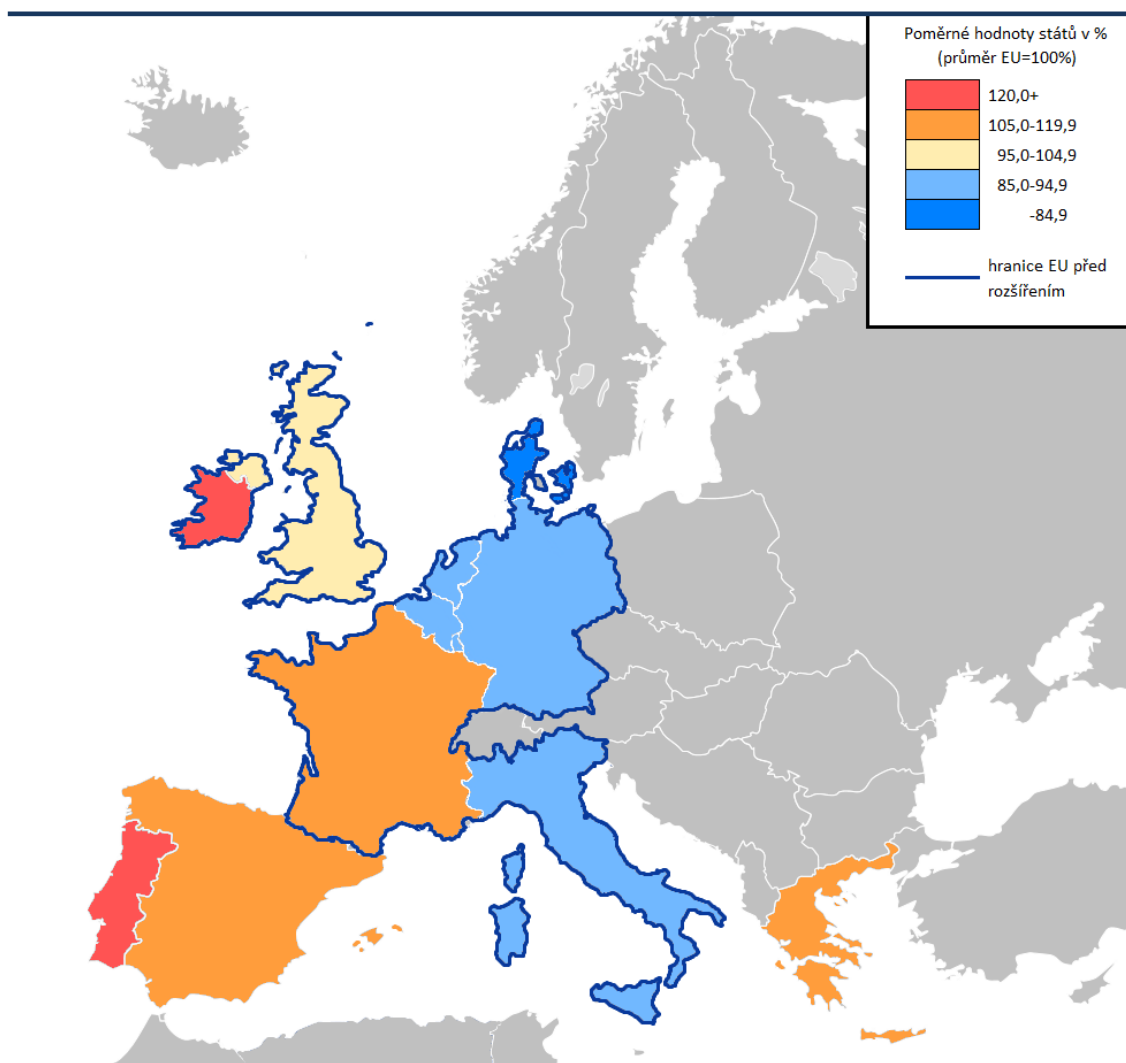
Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Druhé a třetí rozšíření, někdy nazývané jako Druhá vlna rozšiřování, zahrnuje však již státy z jiné oblasti vývoje a hodnot úhrnné plodnosti než jsou dosavadní členové EU. Přistupuje Řecko, Portugalsko a Španělsko, tedy státy s nižší a stále se snižující hodnotou úhrnné plodnosti, ale také s poměrně širokou populační základnou (viz obr. 2). Významná změna proběhla kolem roku 1985, kdy hodnota ukazatele skupiny jižních zemí klesá pod hladinu zemí západních (tedy dosavadní EU). Podobné předpoklady, tedy vysoké hodnoty úhrnné plodnosti přistupujících států lze zjistit také z obrázku číslo 7, který ale dokumentuje pouze rok přistoupení (1981). V průběhu analyzování samotného grafu EU a EU (viz obr. 10) je patrné, že v době rozšíření a několik dalších let byla hodnota EU vyšší než hodnota původního složení EU (EU-1), což je způsobeno právě vysokými hodnotami úhrnné plodnosti za přistupující jižní státy. Posléze nastává zvrat a ke konci sledovaného období jsou již hodnoty EU a EU-1 obrácené. Situace je pravděpodobně zapříčiněna razantním snižováním plodnosti v jižních státech, jak již bylo nastíněno dříve. Tyto zjištěné skutečnosti vedou k závěrům, že rozšíření z roku 1981 (společně s Řeckem) má významný vliv na ukazatele úhrnné plodnosti za EU. Deskriptivní statistika výsledky podporuje, hlavně v % ukazateli rozdílu EU a EU-1. V roce rozšíření byla plodnost původní EU (EU-1) vyšší než hodnoty EU

(103,77 %) a postupem let se hodnoty obrátí až do situace, kdy EU má plodnost na úrovni 97,67 % EU-1. Ukazatele rozdílu směřodonné odchylky se nadále zmenšují, jako v případě prvního rozšíření a EU se tak postupně stává stále homogennějším celkem. Rozdíl minima a maxima má jak v případě EU, tak v případě EU-1 stejnou hodnotu, což je dáno hodnotami začleněných států. Nově přistupující státy sice na začátku měly nadprůměrné hodnoty úhrnné plodnosti, ale nebyly vyšší než hodnoty Irska, proto se tato hodnota nemění. Postupem času se propadají do průměru, až podprůměru EU a atakují nejnižší hranice reprezentované na začátku období Dánskem (1,47), a na konci již nově přistoupeným Španělskem (1,21) (viz tab. 4).

Obr. 7: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 1981

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 4: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 1981–1994

Ukazatel	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	EU													
Minimum	1,47	1,42	1,40	1,40	1,39	1,37	1,35	1,34	1,34	1,32	1,31	1,28	1,25	1,21
	DNK	DNK	DNK	DEU	DEU	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ESP
Maximum	3,07	2,91	2,75	2,60	2,50	2,41	2,31	2,19	2,12	2,09	2,06	1,99	1,91	1,86
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	1,59	1,49	1,35	1,20	1,11	1,05	0,96	0,85	0,78	0,77	0,75	0,71	0,66	0,65
Směrodatná odchylka	0,451	0,414	0,378	0,337	0,307	0,285	0,257	0,231	0,217	0,222	0,224	0,223	0,224	0,232
Variační koeficient (v %)	4,10	3,77	3,43	3,06	2,79	2,59	2,34	2,10	1,97	2,01	2,04	2,03	2,04	2,11
	EU-1													
Minimum	1,47	1,42	1,40	1,40	1,39	1,37	1,35	1,34	1,34	1,32	1,31	1,28	1,25	1,22
	DNK	DNK	DNK	DEU	DEU	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA
Maximum	3,07	2,91	2,75	2,60	2,50	2,41	2,31	2,19	2,12	2,09	2,06	1,99	1,91	1,86
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	1,59	1,49	1,35	1,20	1,11	1,05	0,96	0,85	0,78	0,77	0,75	0,71	0,66	0,65
Směrodatná odchylka	0,501	0,465	0,425	0,386	0,358	0,333	0,296	0,258	0,231	0,228	0,227	0,224	0,222	0,225
Variační koeficient (v %)	6,27	5,81	5,32	4,82	4,47	4,16	3,70	3,23	2,89	2,86	2,84	2,80	2,78	2,82
	Porovnání vážených aritmetických průměrů													
EU	1,77	1,71	1,66	1,62	1,60	1,58	1,58	1,57	1,57	1,55	1,53	1,50	1,46	1,44
EU-1	1,71	1,66	1,62	1,59	1,58	1,58	1,59	1,59	1,59	1,58	1,56	1,52	1,50	1,47
% rozdíl (EU-1 = 100)	103,77	103,13	102,61	101,84	100,97	100,05	99,35	98,81	98,34	98,11	98,04	98,11	97,98	97,67

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

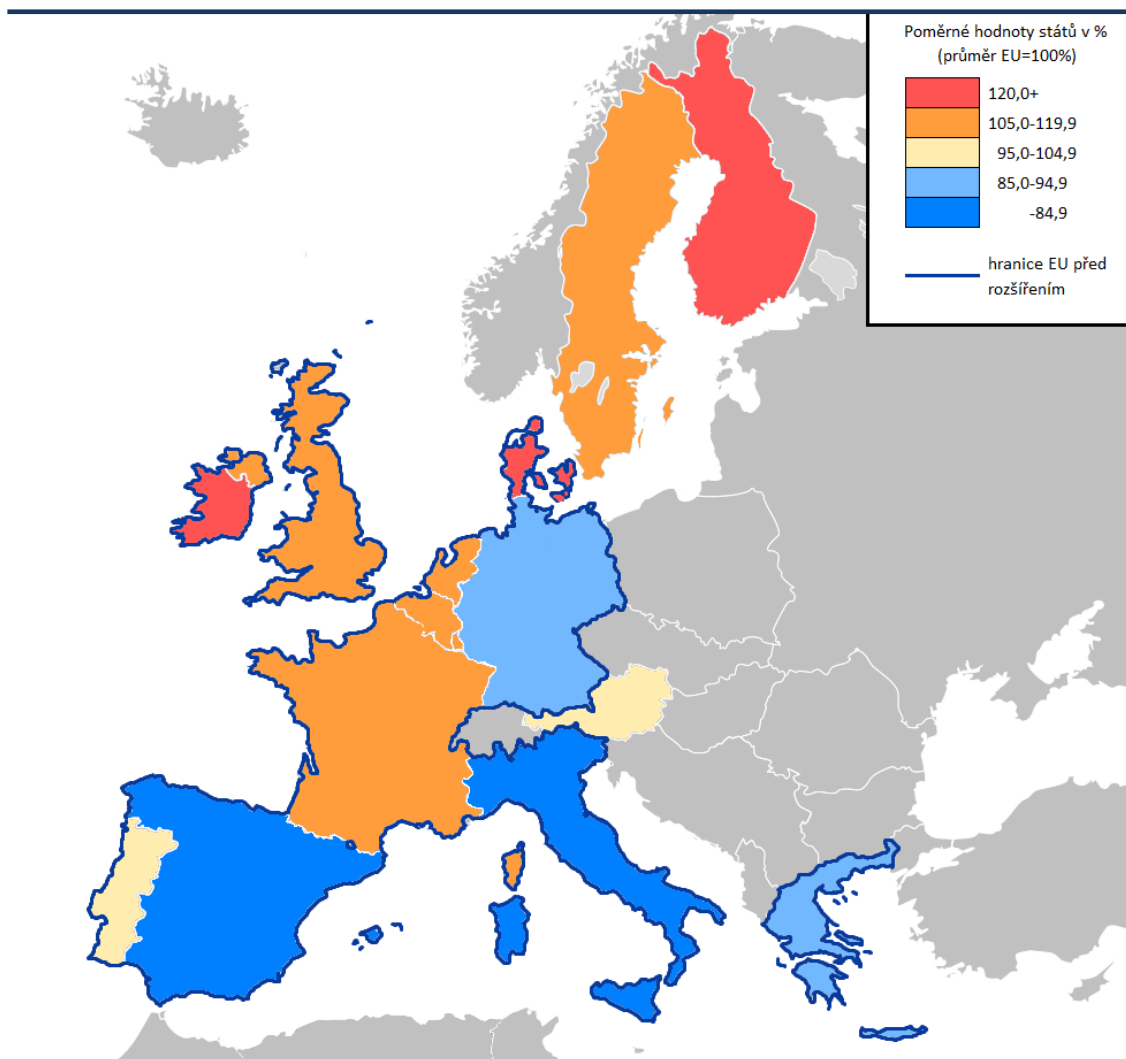
V pořadí již čtvrté (pro naše účely třetí) rozšíření EU proběhlo v roce 1995 a nevyvolalo žádné pochybnosti o způsobilosti přistupujících států. Přistoupivší Rakousko, Švédsko a Finsko patří mezi vyspělé země s podobným modelem plodnosti jako zakládající členové, či státy z první vlny rozšíření. I přes rozkolísání průměrné hodnoty úhrnné plodnosti za dosavadní členy EU, způsobené přístupem zemí s odlišnými charakteristikami plodnosti v Druhé vlně rozšiřování, je možné předpokládat, že dojde pouze k minimální změně celkového ukazatele. Tyto předpoklady podporuje i obrázek číslo 8, kde je sice patrná výrazně vyšší úroveň plodnosti ve Finsku a Švédsku, ale jejich hodnoty jsou spíše bližší k hodnotám EU v námi koncipovaných intervalech. Podstatná však je malá populační základna přistupujících zemí v poměru k celé EU (EU-1) a tak nelze předpokládat významnější změny v ukazateli EU. Takto formulované hypotézy podporuje i obrázek číslo 10, kde není patrná změna. Zvýšení hodnoty v tomto grafu na konci tohoto rozšíření je způsobeno metodou tříletých klouzavých průměrů, kdy vyšší hodnoty při rozšíření v roce 2004 ovlivnily zpětně i hodnoty za rozšíření 1995. Deskriptivní statistika tyto závěry podporuje (viz tab. 5). Variační koeficient a směrodatná odchylka vykazují jen minimální odchylky, které se již po zaokrouhlení na dvě desetinná místa ani neprojevují na jejich finálních hodnotách. Oživení úhrnné plodnosti se týká především původních států EU, tedy časové řady EU-1, která se ke konci sledovaného období již téměř shoduje s hodnotami EU (100,31 %). Je tak zřejmé, že toto rozšíření nemělo na celkový ukazatel úhrnné plodnosti žádný zásadní vliv.

Tab. 5: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 1995–2003

Ukazatel	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
	EU								
Minimum	1,18	1,17	1,17	1,18	1,19	1,22	1,24	1,27	1,28
	ESP	ESP	ESP	ESP	ESP	ESP	ESP	GRC	GRC
Maximum	1,86	1,88	1,92	1,92	1,91	1,91	1,93	1,96	1,95
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	0,68	0,71	0,75	0,75	0,72	0,69	0,69	0,69	0,67
Směrodatná odchylka	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23
Variační koeficient (v %)	1,66	1,62	1,61	1,61	1,62	1,63	1,62	1,63	1,61
	EU-1								
Minimum	1,18	1,17	1,17	1,18	1,19	1,22	1,24	1,27	1,28
	ESP	ESP	ESP	ESP	ESP	ESP	ESP	GRC	GRC
Maximum	1,86	1,88	1,92	1,92	1,91	1,91	1,93	1,96	1,95
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	0,68	0,71	0,75	0,75	0,72	0,69	0,69	0,69	0,67
Směrodatná odchylka	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24	0,24
Variační koeficient (v %)	2,19	2,20	2,22	2,20	2,21	2,21	2,21	2,21	2,18
	Porovnání vážených aritmetických průměrů								
EU	1,45	1,46	1,47	1,47	1,49	1,49	1,50	1,51	1,53
EU-1	1,44	1,45	1,46	1,47	1,48	1,49	1,50	1,50	1,52
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,87	100,54	100,30	100,14	100,08	100,08	100,15	100,23	100,31

Zdroj: Excel

Obr. 8: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 1995

Zdroj: vlastní zpracování

Do dnešní doby největší rozšíření EU proběhlo v roce 2004, kdy se připojilo celkem 10 zemí, povětšinou bývalého komunistického bloku. O tři roky později, v roce 2007, pak proběhlo poslední rozšíření o Bulharsko a Rumunsko. Z důvodu prodloužení časové řady, jsou tato dvě rozšíření analyzována společně. Celkově tyto státy vykazovaly dlouhodobě propad úhrnné plodnosti, zvláště pak v 90. letech, kdy jejich hodnoty úhrnné plodnosti poklesly pod úroveň západní Evropy (viz obr. 2). Z obrázku číslo 9 je tato situace také patrná, většina přistupujících zemí je pod úrovní průměru EU a to někdy velice významně, kdy dosahují těch nejnižších hodnot plodnosti za celou EU. Vysoký počet obyvatel v těchto přistupivších skupinách zároveň předem zajišťuje promítnutí těchto charakteristik do úrovně za celou EU.

Tab. 6: Ukazatele variability úhrnné plodnosti EU mezi roky 2004–2009

Ukazatel	2004	2005	2006	2007	2008	2009
	EU					
Minimum	1,23	1,24	1,25	1,27	1,33	1,31
	SVK	SVK	SVK	SVK	SVK	HUN
Maximum	1,92	1,93	1,95	2,00	2,05	2,07
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	0,69	0,69	0,71	0,73	0,72	0,76
Směrodatná odchylka	0,23	0,23	0,23	0,24	0,23	0,24
Variační koeficient (v %)	0,89	0,89	0,90	0,90	0,90	0,91
	EU-1					
Minimum	1,30	1,33	1,35	1,35	1,34	1,35
	GRC	ITA	ITA	PRT	PRT	PRT
Maximum	1,92	1,93	1,95	2,00	2,05	2,07
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Variační rozpětí	0,61	0,60	0,61	0,65	0,71	0,72
Směrodatná odchylka	0,23	0,23	0,24	0,25	0,26	0,26
Variační koeficient (v %)	1,61	1,65	1,71	1,78	1,83	1,85
	Porovnání vážených aritmetických průměrů					
EU	1,48	1,51	1,53	1,56	1,58	1,59
EU-1	1,55	1,57	1,58	1,62	1,63	1,64
% rozdíl (EU-1 = 100)	96,07	96,18	96,34	96,55	96,87	97,08

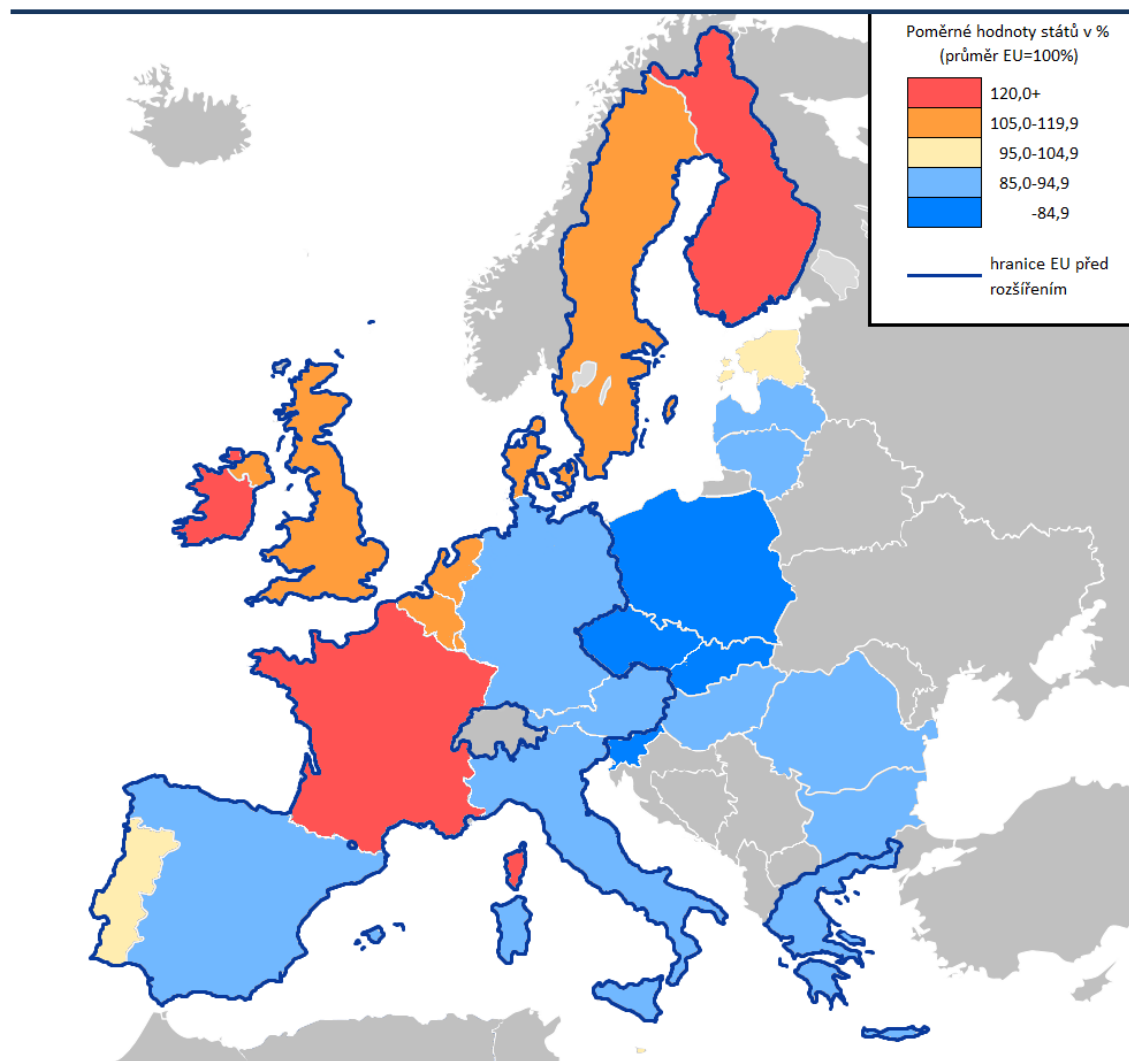
Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Vizuální analýza vycházející z obrázku číslo 10 jasně napovídá, že rozšíření v roce 2004 mělo zřetelný vliv na hodnoty celkového ukazatele úhrnné plodnosti za celou EU. Dříve formulované hypotézy tak vyznívají jako pravdivé. Všeobecně nízké hodnoty úhrnné plodnosti přístupujících zemí srazily průměrnou hodnotu úhrnné plodnosti za EU. Přesnější hodnoty jsou v tabulce číslo 6, nejjasněji je tato změna viditelná v % rozdílu EU a EU-1, který dosahuje na počátku období 96,07 %, tedy vzhledem k ostatním rozšířením výrazné snížení. Od počátku nového tisíciletí nastává v celé Evropě trend zvyšování úhrnné plodnosti (viz obr. 2). Proto do dnešní doby nedochází k přibližování hodnot EU a EU-1, obě časové řady nepatrně rostou simultánně. Z hodnoty deskriptivní statistiky můžeme dále zjistit, že rozšíření v roce 2004 mělo vliv na homogenitu EU jako celku. Ukazatele směrodatné odchylky a variačního koeficientu jsou nižší, a tedy homogennější u nově zformované EU. To je způsobeno právě nízkými hodnotami úhrnné plodnosti nově přístupujících států, které tak pravděpodobně vyhladily výrazně vyšší hodnoty některých původních států EU (EU-1), jak je vidět na obrázku číslo 9. Významný také je vývoj směrodatné odchylky a variačního koeficientu, které v čase rostou a samotné rozdíly v EU se tak postupně pomalu zvětšují. Závěrem lze říci, že rozšíření EU v roce 2004 mělo pravděpodobně největší vliv na hodnoty celkového ukazatele úhrnné plodnosti EU ze všech do dnešní doby uskutečněných rozšíření a jeho dopady bude možno pozorovat, vzhledem k povaze přístupujících států, ještě mnoho let.

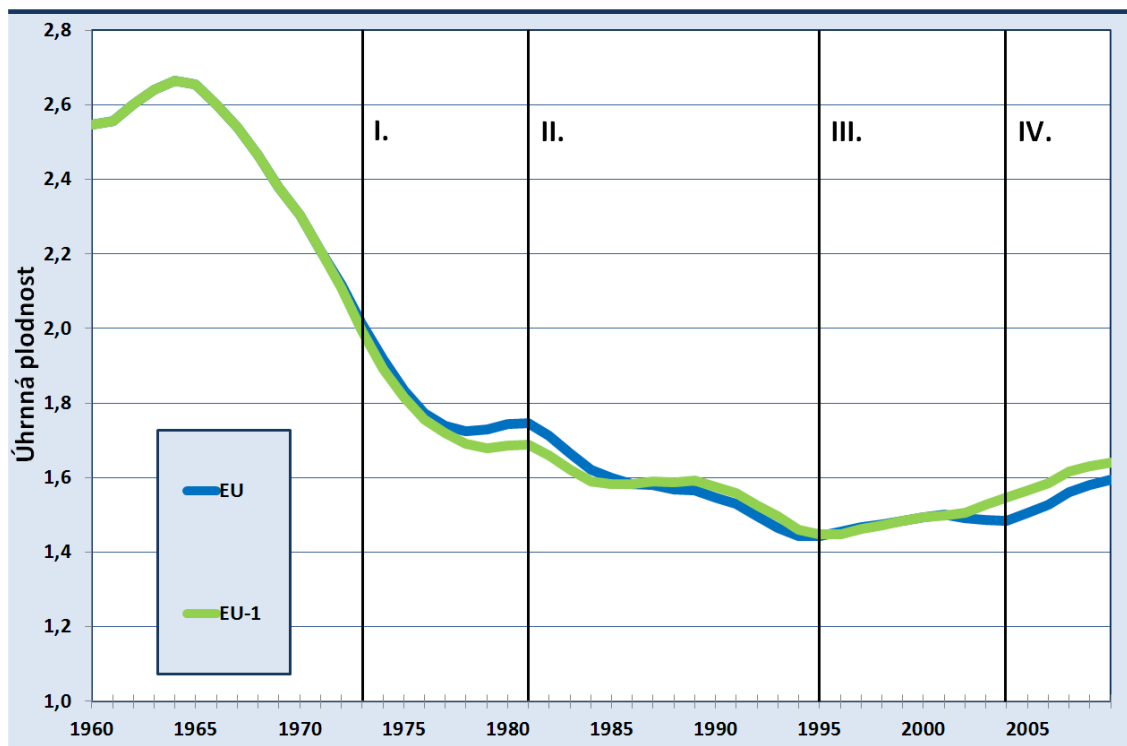
Obr. 9: Hodnoty úhrnné plodnosti za státy EU v roce 2004

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 10: Vývoj úhrnné plodnosti v zemích EU (1960–2009)

Poznámka: EU– Graf hodnot EU aktuální k danému roku

EU-1– Graf hodnot EU pro předešlé období (tedy před posledním rozšíření

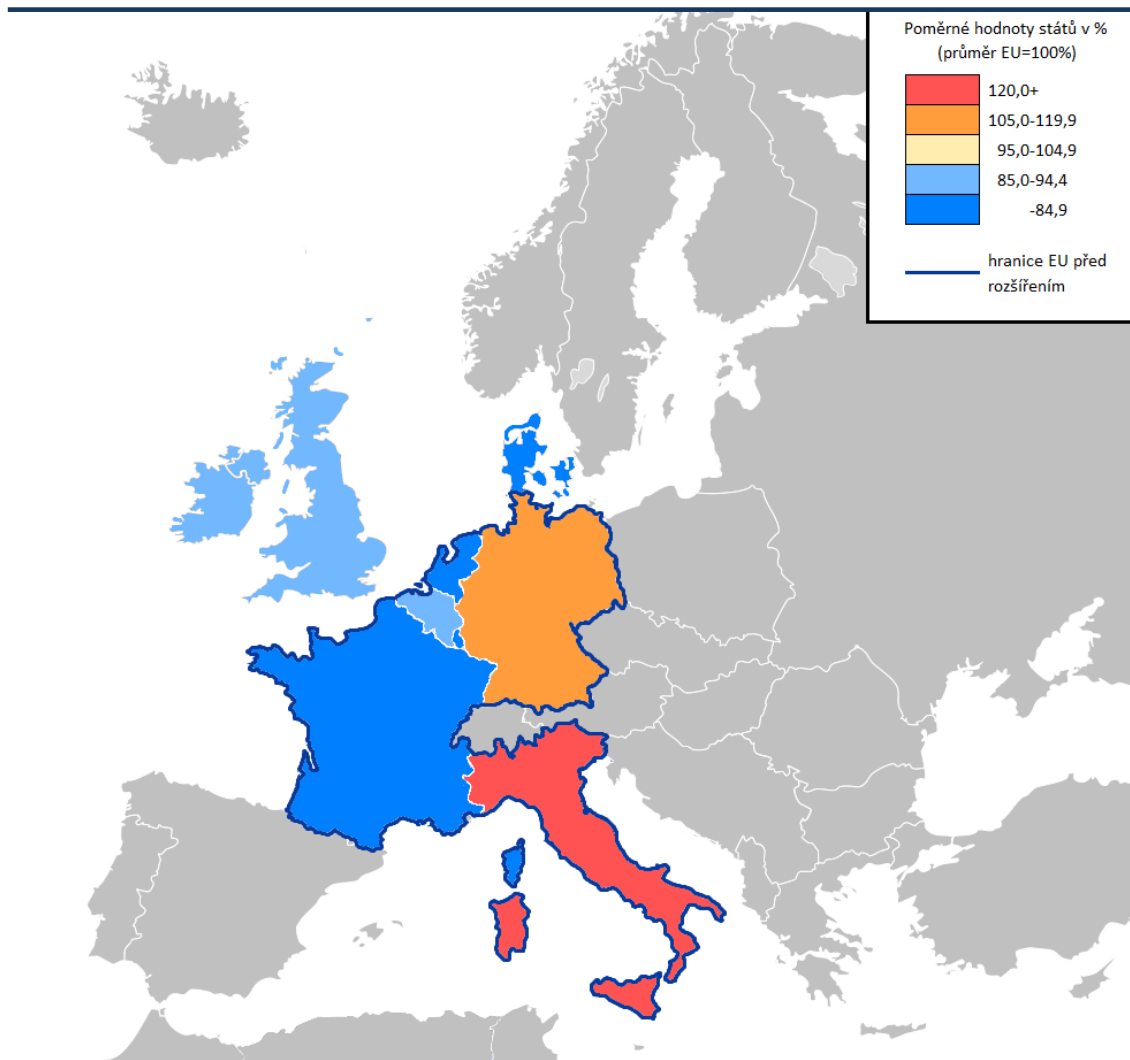
Římské číslice a jim odpovídající svíslé čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

4.2 Kojenecká úmrtnost

Vývoj kojenecké úmrtnosti je charakteristický svojí setrvalou snižující se tendencí ve všech zkoumaných oblastech. Tato skutečnost významně ovlivňuje i průběh ukazatele za EU a EU-1, který je během celého zkoumaného časového úseku, mimo rozšíření 2004 (společně se státy rozšíření 2007), vzájemně homogenní. První rozšíření proběhlo v roce 1973, kdy se EU rozšířilo o Dánsko, Irsko a Spojené království. Tyto země mají v 70. letech podobnou strukturu, hladinu (lehký podprůměr) kojenecké úmrtnosti jako zakládající členové EU (viz obr. 11), a proto nelze předpokládat, že jejich přístup hodnoty kojenecké úmrtnosti pro celou EU výrazně ovlivní. Na obrázku číslo 15 je pak tento závěr jasně patrný, kdy se jednotlivé křivky grafu EU a EU-1 vzájemně téměř neodlišují. Hodnoty minim se u EU a EU-1 neshodují, za EU má nejnižší hodnoty kojenecké úmrtnosti Dánsko, zatímco v případě EU-1 je to Nizozemsko. V případě maxim je situace odlišná a Itálie svými hodnotami jednoznačně zaujímá pozici země EU s nejhorší úrovní kojenecké úmrtnosti v EU. Ukazatele směrodatné odchylky, variačního rozpětí a variačního koeficientu na začátku daného období nabývají vysokých hodnot a určují poměrně vysokou míru nehomogenity sledovaného celku, a to jak za EU, tak za EU-1 (viz tab. 7). V obou skupinách nabývají velice podobných hodnot. Postupem času se však hodnoty výrazně mění a ke konci sledovaného období (1980) obě skupiny vykazují výrazně nižší ukazatele

vzájemné variability. Celkově tak můžeme říci, že rozšíření v roce 1973 o Spojené království, Dánsko a Irsko nemělo žádný významný vliv na změnu ukazatele kojenecké úmrtnosti v Evropské unii. Je tak potvrzen původní teoretický předpoklad.

Obr. 11: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 1973

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 7: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 1973–1980

Ukazatel	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
	EU							
Minimum	11,47	10,87	10,43	9,77	9,23	8,77	8,67	8,37
	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK
Maximum	25,37	23,43	21,20	19,60	18,23	16,97	15,80	14,80
	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA
Variační rozpětí	13,90	12,57	10,77	9,83	9,00	8,20	7,13	6,43
Směrodatná odchylka	4,47	4,11	3,60	3,30	3,01	2,85	2,46	2,25
Variační koeficient (v %)	55,86	51,38	45,03	41,26	37,59	35,64	30,77	28,17
	EU-1							
Minimum	11,50	11,13	10,87	10,27	9,93	9,27	8,97	8,53
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Maximum	25,37	23,43	21,20	19,60	18,23	16,97	15,80	14,80
	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA
Variační rozpětí	13,87	12,30	10,33	9,33	8,30	7,70	6,83	6,27
Směrodatná odchylka	5,00	4,39	3,62	3,24	2,91	2,75	2,40	2,22
Variační koeficient (v %)	99,92	87,88	72,40	64,88	58,21	54,99	48,08	44,47
	Porovnání vážených aritmetických průměrů							
EU	19,44	18,67	17,52	16,16	14,95	13,98	13,19	12,44
EU-1	19,98	18,88	17,40	15,95	14,69	13,65	12,88	12,17
% rozdíl (EU-1 = 100)	97,26	98,92	100,68	101,32	101,78	102,42	102,38	102,24

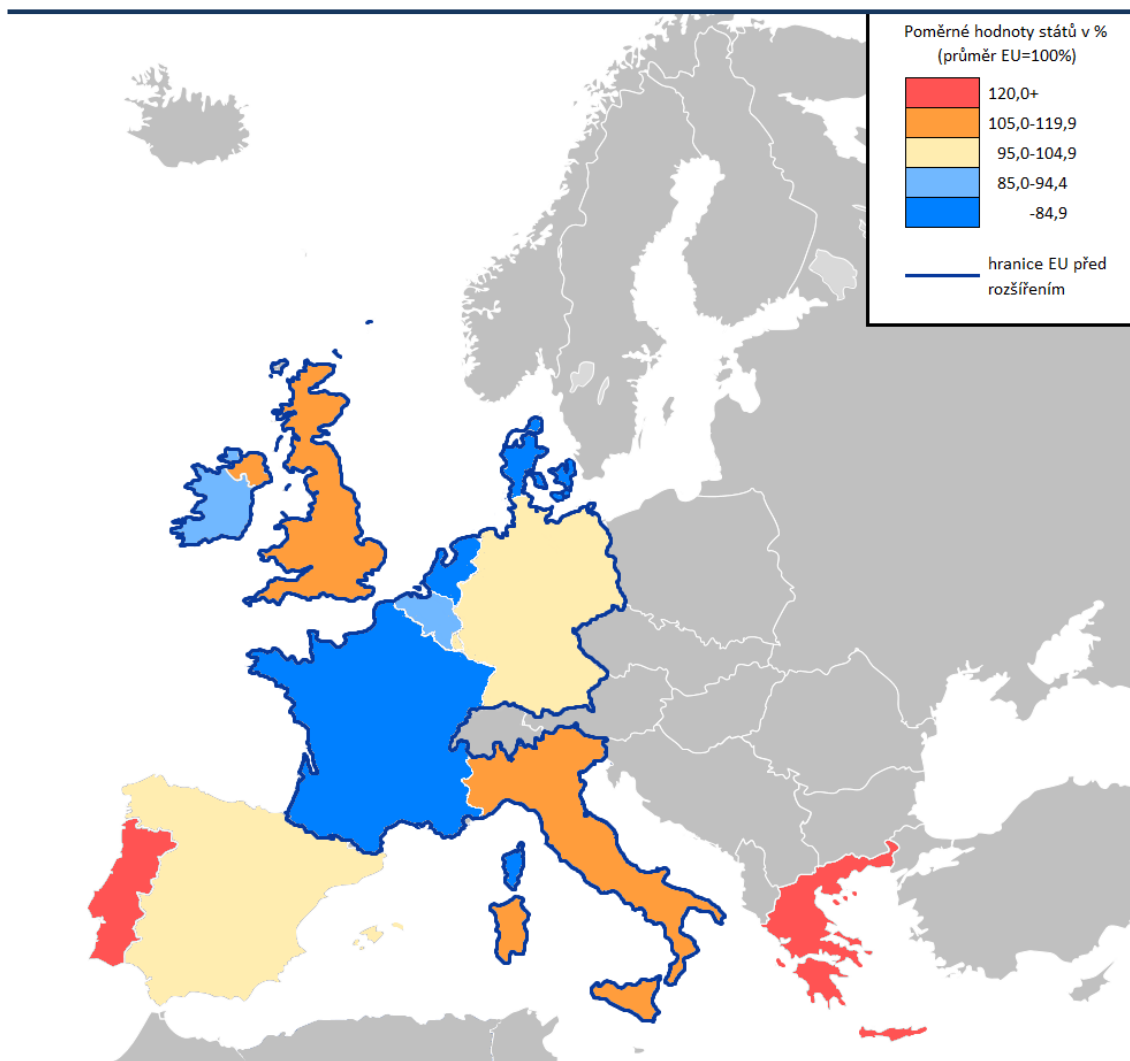
Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Při druhém rozšíření v roce 1981 přistupují státy jižní Evropy (Španělsko, Portugalsko a Řecko). Tyto státy měly ještě na počátku 60. let vyšší hladinu kojenecké úmrtnosti než země západní Evropy, které do té doby tvořily základ EU. V čase přístupu do EU však hodnoty těchto států v oblasti kojenecké úmrtnosti významně poklesly blízko k hodnotám západní Evropy (viz obr. 3). Důležité je také poznamenat, že během tohoto zkoumaného období 1981–1994 dále dochází k dalšímu přibližování jejich hodnot kojenecké úmrtnosti, což ukazuje stejný trend ve vývoji tohoto ukazatele. Podobnou situaci můžeme vyzorovat také z obrázku číslo 12, kde jsou jasně patrné výrazně vyšší hodnoty kojenecké úmrtnosti v případě Řecka a Portugalska. V případě Španělska je tato hodnota blízká spíše průměrným hodnotám EU. Vzhledem k velikosti populační základny Portugalska a Řecka tak nelze předpokládat významnější dopady rozšíření na hodnotu ukazatele kojenecké úmrtnosti za EU. Takto formulované předpoklady můžeme konfrontovat s výsledky v obrázku číslo 15, a s výsledky deskriptivní statistiky pro roky 1981–1994 v tabulce číslo 8. V případě obrázku číslo 15 je patrné, že na počátku sledovaného období došlo ke snížení hladiny ukazatele kojenecké úmrtnosti oproti původnímu složení Evropské unie. Situace však netrvá dlouho a ke konci sledovaného období jsou obě sledované hodnoty za EU a EU-1 v podstatě shodné. Můžeme tak říci, že rozšíření mělo významnější dopad na hladinu ukazatele kojenecké úmrtnosti pouze v době rozšíření a v několika následných letech. V případě údajů deskriptivní statistiky z tabulky číslo 8 jsou zřejmé již dříve zjištěné skutečnosti. Minima obou skupin (EU a EU-1) zůstávají shodná, protože nepřistoupily státy s nižšími hodnotami ukazatele kojenecké úmrtnosti. V případě

maxim je situace odlišná, zatímco v původním složení Evropské unie (EU-1) dominuje stále Itálie následovaná Lucemburskem, popřípadě Belgií, ve státech aktuální Evropské unie (EU) dominují nově přistoupené státy. Po většinu sledovaného období tento post zaujímá Portugalsko, které je ke konci vystřídané Řeckem.

Obr. 12: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 1981

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 8: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 1981–1994

Ukazatel	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	EU													
Minimum	8,17	7,93	7,87	7,77	7,93	7,77	7,37	7,07	6,90	6,80	6,63	6,30	5,83	5,33
	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Maximum	21,97	20,27	18,57	17,90	16,77	15,93	14,33	13,10	12,00	11,27	10,30	9,53	8,57	8,17
	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	GRC
Variační rozpětí	13,80	12,33	10,70	10,13	8,83	8,17	6,97	6,03	5,10	4,47	3,67	3,23	2,73	2,83
Směrodatná odchylka	3,77	3,34	2,94	2,84	2,56	2,34	1,93	1,63	1,38	1,21	1,06	1,02	0,95	0,94
Variační koeficient (v %)	34,23	30,34	26,69	25,78	23,29	21,31	17,54	14,79	12,53	11,00	9,62	9,27	8,62	8,53
	EU-1													
Minimum	8,17	7,93	7,87	7,77	7,93	7,77	7,37	7,07	6,90	6,80	6,63	6,30	5,83	5,33
	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Maximum	13,90	13,13	12,23	11,43	10,70	10,17	9,77	9,27	8,70	8,80	8,33	8,17	7,93	7,20
	ITA	ITA	ITA	GBR	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	LUX	LUX	LUX	BEL	BEL
Variační rozpětí	5,73	5,20	4,37	3,67	2,77	2,40	2,40	2,20	1,80	2,00	1,70	1,87	2,10	1,87
Směrodatná odchylka	2,03	1,85	1,59	1,33	1,05	0,87	0,78	0,78	0,64	0,63	0,61	0,70	0,67	0,57
Variační koeficient (v %)	25,35	23,17	19,85	16,64	13,13	10,85	9,80	9,79	8,06	7,84	7,66	8,71	8,38	7,17
	Porovnání vážených aritmetických průměrů													
EU	12,29	11,69	11,03	10,43	9,84	9,39	8,92	8,52	8,09	7,76	7,38	6,99	6,54	6,13
EU-1	11,84	11,27	10,67	10,09	9,53	9,09	8,66	8,31	7,92	7,60	7,23	6,84	6,40	6,00
% rozdíl (EU-1 = 100)	103,80	103,68	103,30	103,30	103,25	103,28	102,99	102,48	102,17	102,02	102,09	102,17	102,21	102,17

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Třetí rozšíření proběhlo v roce 1995 a k EU přistupují demograficky vyspělé země severní, popřípadě střední Evropy (Rakousko, Švédsko a Finsko). Nelze tak předpokládat zhoršení celkového ukazatele kojenecké úmrtnosti za EU, spíše naopak. Na obrázku číslo 13 je situace jasně viditelná, Finsko a Švédsko zaujímají svými hodnotami kojenecké úmrtnosti podprůměr EU a Rakousko se drží samotného průměru EU. Podobné výsledky lze vypočítat i na obrázku číslo 3, kde jsou patrné hodnoty za severské země. Důležité je si však uvědomit populační základnu těchto nově přistupujících zemí, která je spíše menšího charakteru a případné změny se tak ve velké populační základně předchozího uskupení EU nemusí projevit. Tento fakt je potvrzen hned v obrázku číslo 15, kde nedochází k žádnému oddělení grafu EU a EU-1. Jediným problémem je období posledních let před následným rozšířením v roce 2004, kdy hodnoty za EU začínají výrazně růst. V metodologické části je popsán postup úpravy dat tříletým klouzavým průměrem, který je vhodný na zahlazení struktury dat. Tato metoda však znejasňuje jednotlivé hranice mezi časovými úseky. Pokud si jsou hodnoty původní a nové struktury blízké, je vliv tohoto přesahu zanedbatelný, ale pokud je hladina po přistoupení výrazněji odlišná od původní hodnoty, tak může nastat situace významné změny hodnot díky rozšíření i v letech, kdy ještě k samotnému rozšíření nedošlo. Tato situace pravděpodobně nastala v tomto případě, kdy se hodnoty rozšíření z roku 2004 promítly i do hodnot platících pro rozšíření z roku 1995 (viz obr. 15). Reálně tak hodnoty kojenecké úmrtnosti nestoupily, což je podloženo přímo hodnotami přistupujících států samotných.

Tab. 9: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 1995–2003

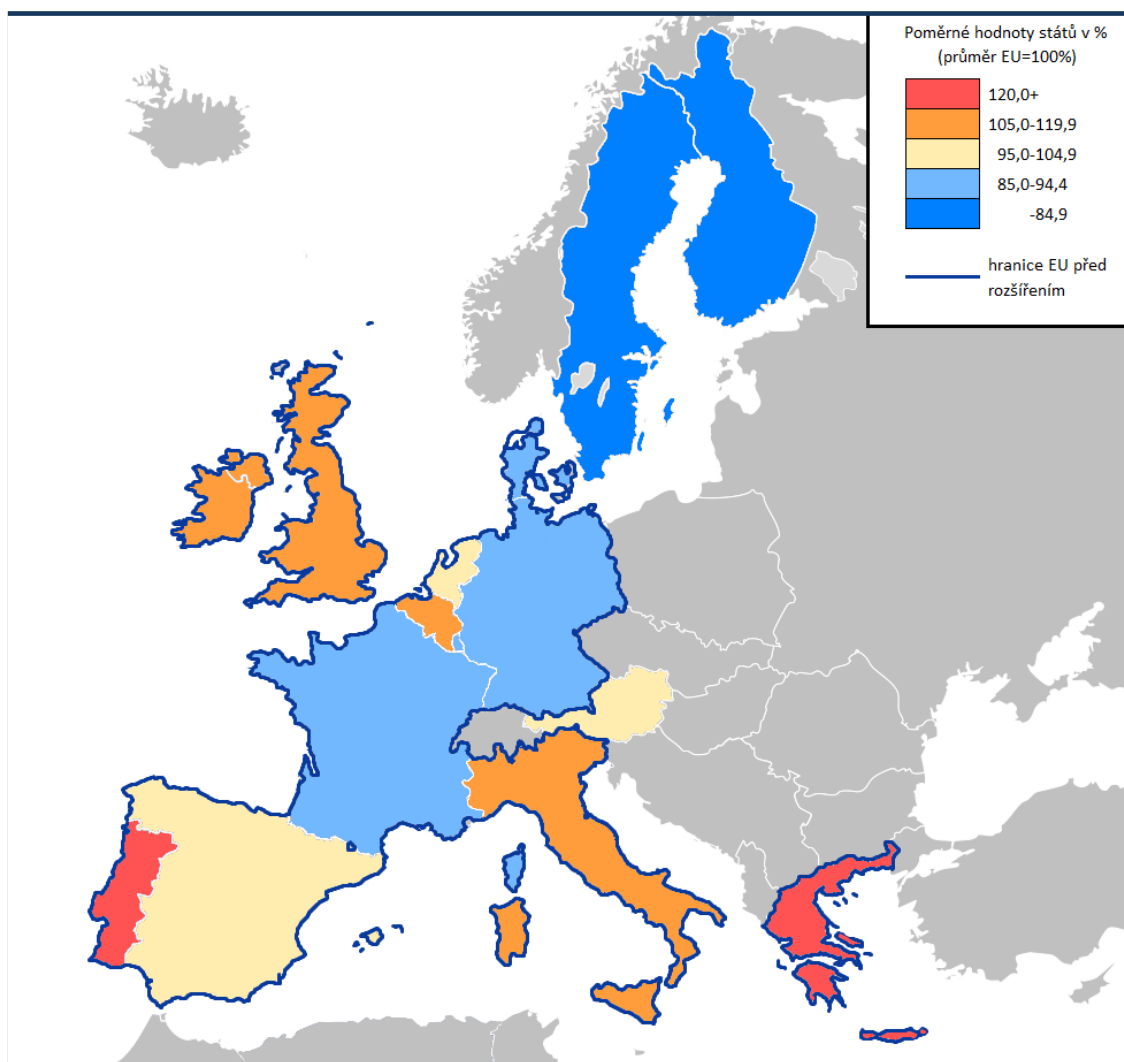
Ukazatel	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
	EU								
Minimum	4,17	3,90	3,70	3,50	3,43	3,50	3,33	3,10	3,13
	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	FIN	FIN	FIN
Maximum	7,73	7,23	6,77	6,43	6,27	5,93	5,67	5,33	5,17
	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	IRL	IRL	GBR	GBR
Variační rozpětí	3,57	3,33	3,07	2,93	2,83	2,43	2,33	2,23	2,03
Směrodatná odchylka	0,96	0,93	0,82	0,79	0,76	0,73	0,71	0,66	0,57
Variační koeficient (v %)	6,89	6,61	5,86	5,66	5,46	5,22	5,04	4,74	4,04
	EU-1								
Minimum	5,20	4,80	4,70	4,53	4,43	4,33	4,20	4,03	3,97
	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	SPA	SPA	SPA	ITA
Maximum	7,73	7,23	6,77	6,43	6,27	5,93	5,67	5,33	5,17
	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	IRL	IRL	GBR	GBR
Variační rozpětí	2,53	2,43	2,07	1,90	1,83	1,60	1,47	1,30	1,20
Směrodatná odchylka	0,82	0,76	0,66	0,64	0,62	0,57	0,53	0,49	0,40
Variační koeficient (v %)	7,41	6,94	6,03	5,80	5,60	5,16	4,85	4,44	3,63
	Porovnání vážených aritmetických průměrů								
EU	5,73	5,43	5,23	5,01	4,85	4,71	4,56	4,41	4,26
EU-1	5,79	5,50	5,29	5,07	4,90	4,76	4,61	4,46	4,30
% rozdíl (EU-1 = 100)	98,89	98,75	98,80	98,78	98,91	98,98	99,02	99,01	99,04

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Výsledky deskriptivní statistiky potvrzují dříve formulované myšlenky a závěry. Hodnoty maxim se nemění mezi EU a EU-1, kdy v obou strukturách zaujímá nejvyšší hodnoty Řecko, později nahrazené Irskem a Spojeným královstvím. Do hodnot minim se promítlo přistoupení Švédska a Finska s podprůměrnými hodnotami kojenecké úmrtnosti a je zde tak patrná změna od původního složení Evropské unie. Hodnoty variability souboru EU a EU-1 mají neustále klesající tendenci. Hodnoty variačního koeficientu má na začátku intervalu větší EU-1, ke konci naopak EU, což lze pravděpodobně přičíst odlišnému vývoji Švédska a Finska v průběhu let tohoto rozšíření. Nakonec můžeme formulovat závěr, že rozšíření z roku 1995 o Finsko, Švédsko a Rakousko, mělo pouze nepatrný dopad na ukazatel kojenecké úmrtnosti za EU, ale měl o něco významnější vliv na jeho vnitřní strukturu.

Obr. 13: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 1995

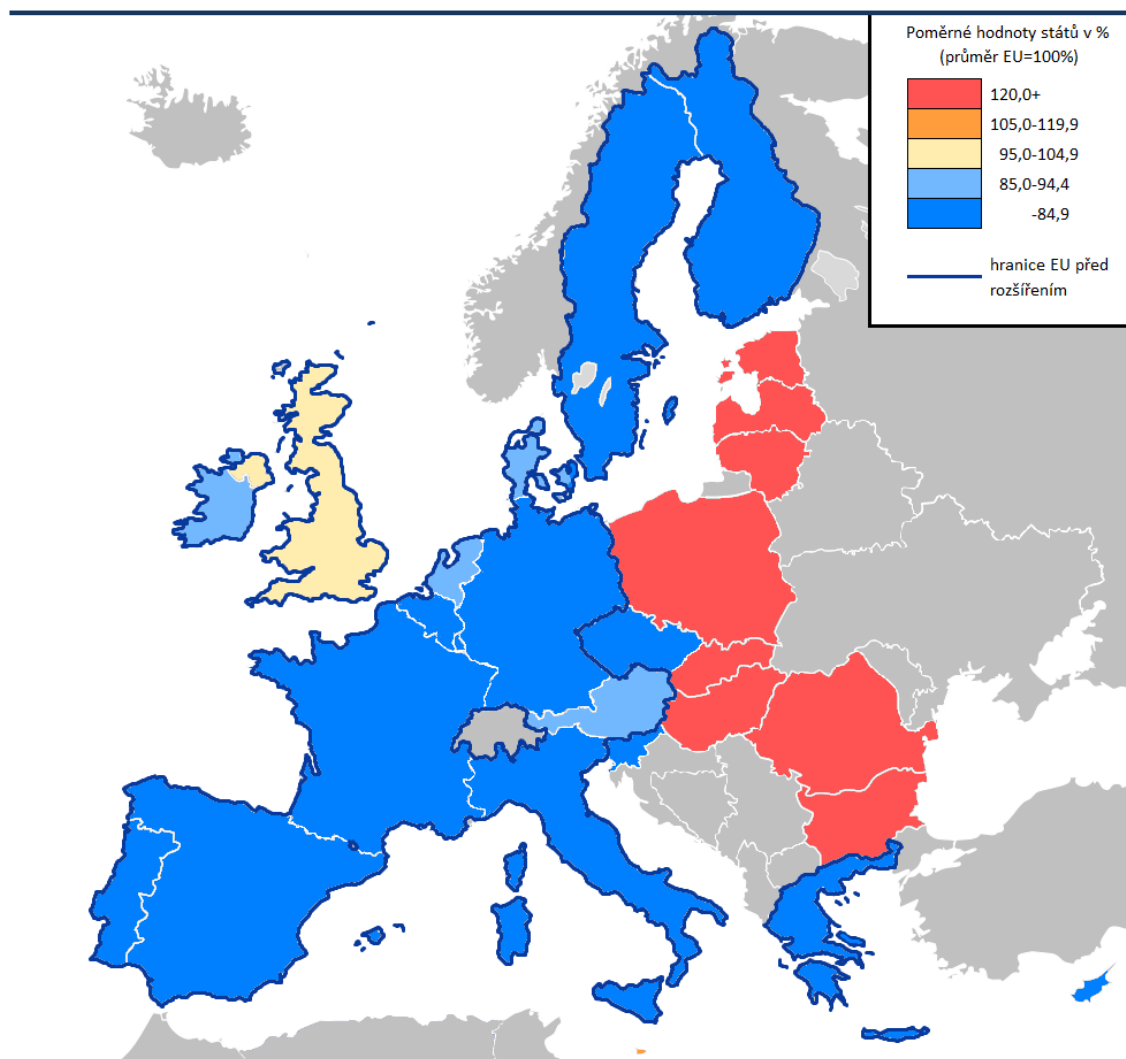

Zdroj: vlastní zpracování

Jak bylo naznačeno v předešlých kapitolách, pro statistické účely byla poslední dvě rozšíření spojena do jednoho bloku a to tak, že Rumunsko a Bulharsko se připojí do skupiny rozšíření z roku 2004. Celkově se většinou jedná o státy bývalého komunistického bloku, které od 70. let začaly ztrácet v oblasti úrovně kojenecké úmrtnosti kontakt s ostatními částmi Evropy. Od 90. let ale dochází k přejímání nových technologií, postupů a k opětovnému přibližování těchto oblastí k hodnotám kojenecké úmrtnosti běžných pro ostatní části Evropy (viz obr. 3). I přes neustále se snižující tendence v oblasti kojenecké úmrtnosti zemí patřících do tohoto rozšíření, jejich hladina stále nedosahuje hodnot ostatních částí Evropy. Dochází tak k situaci, kdy do poměrně homogenní skupiny EU přistupují povětšinou státy s vyšší hodnotou kojenecké úmrtnosti a mohlo by tak dojít k rozdílnému vývoji obou sledovaných množin (viz obr. 14). Mezi výjimky můžeme započítat například Kypr, který jako vyspělý stát vykazuje podprůměrné hodnoty ukazatele kojenecké úmrtnosti vzhledem k EU.

Obr. 14: Hodnoty kojenecké úmrtnosti za státy EU v roce 2004

Zdroj: vlastní zpracování

Podobné předpoklady můžeme konstruovat na základě obrázku číslo 3. Tento obrázek zobrazuje vývoj ukazatele kojenecké úmrtnosti v čase na příkladu jednotlivých geopolitických skupin. Je zde jasně patrná úroveň a trend vývoje kojenecké úmrtnosti v zemích východní Evropy, kterou toto rozšíření převážně obsahuje. Výsledky hodnot kojenecké úmrtnosti za EU a EU-1 všechny předešlé hypotézy podporují (viz obr. 15). Na grafu je jasně patrný odklon od hodnot původního složení EU (EU-1) a lze tak formulovat závěr, že rozšíření Evropské unie v roce 2004 má významný vliv na hodnoty kojenecké úmrtnosti počítané pro celou Evropskou unii. Vnitřní strukturu souboru můžeme zkoumat v tabulce deskriptivní statistiky číslo 10. Již z předešlých formulací je jasné, že státy reprezentující maxima EU a EU-1 budou odlišné, v případě EU-1 je to Spojené království a v případě EU Rumunsko. Změna se odehrála i na druhé straně spektra, kdy ke konci sledovaného období dosáhl minima EU nově přistoupený stát Slovensko. Z pohledu variability mělo rozšíření z roku 2004 silně heterogenní tendence. Variační rozpětí v roce přistoupení stoupl z 2,27 v případě EU-1 na 13,30 v případě nově rozšířené EU. Ukazatele variability za EU mají během celého období klesající tendence, naopak v případě EU-1 dochází k postupné mírné heterogenizaci skupiny. Závěrem lze říci, že rozšíření Evropské unie z roku 2004 mělo největší dopad na hodnoty ukazatele kojenecké úmrtnosti ze všech rozšíření.

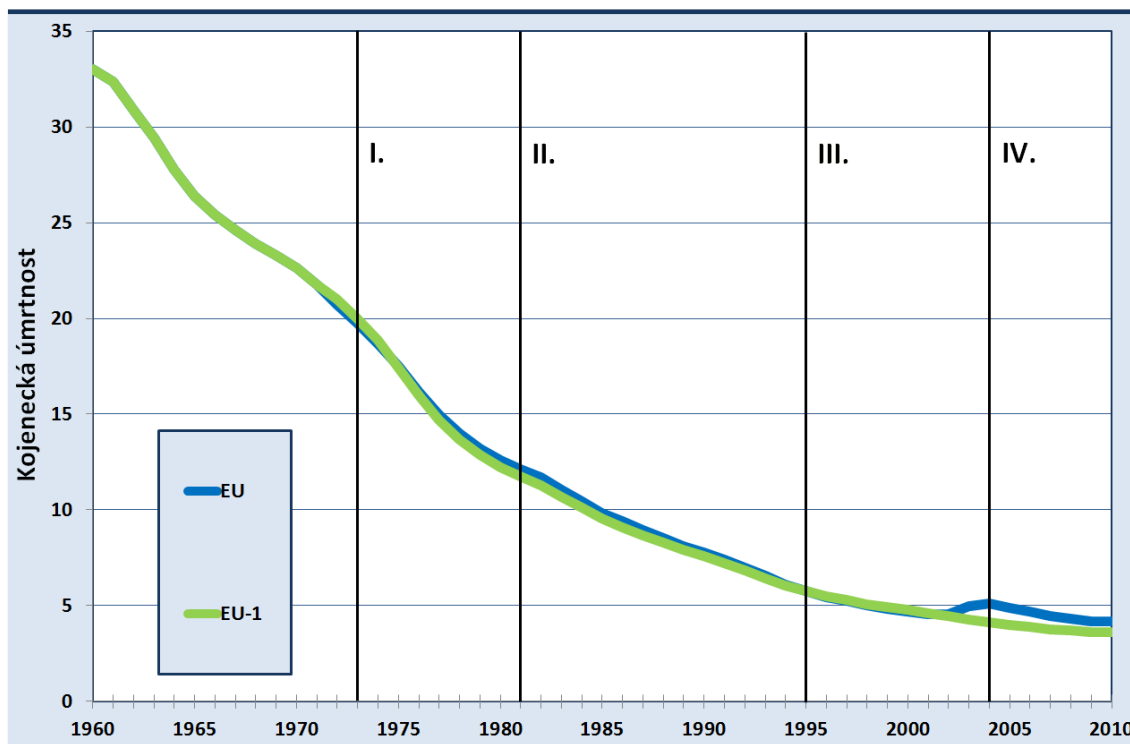
Tab. 10: Ukazatele variability kojenecké úmrtnosti EU mezi roky 2004–2010

Ukazatel	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	EU						
Minimum	2,87	2,77	2,30	2,03	2,03	2,43	2,45
	SWE	SWE	LUX	LUX	LUX	SVK	SVK
Maximum	16,17	15,23	13,63	12,30	11,03	10,30	9,95
	ROM	ROM	ROM	ROM	ROM	ROM	ROM
Variační rozpětí	13,30	12,47	11,33	10,27	9,00	7,87	7,50
Směrodatná odchylka	2,87	2,70	2,44	2,25	2,09	1,93	1,87
Variační koeficient (v %)	11,06	10,37	9,40	8,64	8,04	7,42	7,19
	EU-1						
Minimum	2,87	2,77	2,30	2,03	2,03	2,50	2,45
	SWE	SWE	LUX	LUX	LUX	FIN	FIN
Maximum	5,13	5,00	4,90	4,73	4,67	4,53	4,50
	GBR	GBR	GBR	GBR	GBR	GBR	GBR
Variační rozpětí	2,27	2,23	2,60	2,70	2,63	2,03	2,05
Směrodatná odchylka	0,58	0,58	0,66	0,65	0,63	0,55	0,52
Variační koeficient (v %)	4,13	4,15	4,74	4,62	4,53	3,90	3,71
	Porovnání vážených aritmetických průměrů						
EU	5,12	4,90	4,67	4,45	4,33	4,24	4,15
EU-1	4,14	4,00	3,88	3,74	3,70	3,65	3,61
% rozdíl (EU-1 = 100)	123,83	122,51	120,53	118,94	117,02	116,18	114,97

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Obr. 15: Vývoj kojenecké úmrtnosti v zemích EU (1960–2010)

Poznámka: EU– Graf hodnot EU aktuální k danému roku

EU-1– Graf hodnot EU pro předešlé období (tedy před posledním rozšíření)

Římské číslice a jim odpovídající svisté čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

4.3 Naděje dožití při narození

V kapitole o historickém vývoji naděje dožití u mužů a žen od 60. let je naznačeno, že hodnoty za obě pohlaví mají spoustu společných, ale také rozdílných znaků. Podobnost vývoje naděje dožití pro obě pohlaví lze dobře simulovat na grafu vývoje naděje dožití za muže a ženy (viz obr. 24). Při porovnání těchto grafů je podobnost vývoje obou pohlaví jasně patrná, pouze s rozdílností celkových hladin hodnot naděje dožití. Je proto nasnadě jednotlivé výsledky za obě pohlaví statisticky testovat společně, s možností porovnávání jejich vývoje v čase. Porovnávat tak bude možné například to, zda se případné signifikantní změny v celkovém ukazateli naděje dožití vyskytují ve stejném časovém období či nikoliv.

Při prvním rozšíření v roce 1973 se Evropská unie rozrostla o Irsko, Dánsko a Spojené království. Tyto přistupující státy mají v pohledu naděje dožití mužů a žen odlišné úrovně hodnot v porovnání s průměrem EU (viz obr. 16 a 17). Zatím co naděje dožití mužů se nově přistupující země drží v průměrných až nadprůměrných hodnotách oproti EU, v případě žen je situace odlišná. Spojené království a Dánsko se drží v lehkém nadprůměru naděje dožití žen v roce 1973, Irsko se dostává do výrazněji podprůměrných hodnot oproti průměru EU. Lze tak předpokládat, že v případě mužů se hodnota za EU může nepatrně zvýšit, proti tomu v případě žen pravděpodobně dojde vlivem Irska k vyrovnání vlivů a zanedbatelné změně naděje dožití.

Tab. 11: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů a žen v EU mezi roky 1973–1980

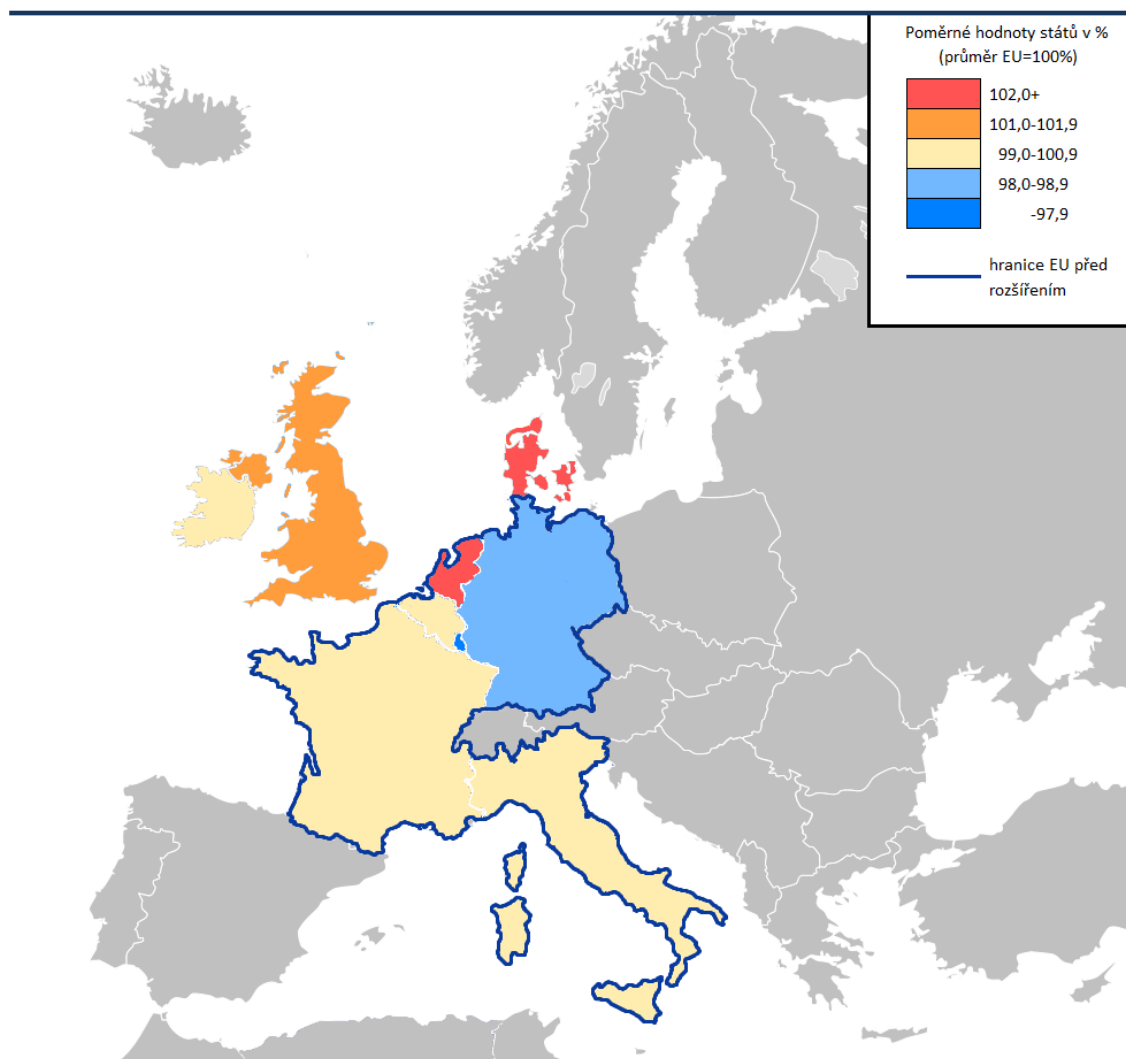
Ukazatel Muži	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
	EU							
Minimum	67,24	67,11	67,23	67,57	67,95	68,53	69,14	69,29
	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX
Maximum	71,27	71,50	71,53	71,70	71,83	72,13	72,23	72,50
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Variační rozpětí	4,03	4,39	4,30	4,13	3,88	3,60	3,09	3,21
Směrodatná odchylka	1,32	1,39	1,35	1,29	1,20	1,14	1,01	0,99
Variační koeficient (v %)	16,44	17,43	16,83	16,17	15,03	14,21	12,60	12,33
	EU-1							
Minimum	67,24	67,11	67,23	67,57	67,95	68,53	69,14	69,29
	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX
Maximum	71,27	71,50	71,53	71,70	71,83	72,13	72,23	72,50
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Variační rozpětí	4,03	4,39	4,30	4,13	3,88	3,60	3,09	3,21
Směrodatná odchylka	1,37	1,46	1,44	1,38	1,30	1,23	1,12	1,14
Variační koeficient (v %)	27,31	29,30	28,72	27,54	26,07	24,64	22,39	22,81
	Porovnání vážených aritmetických průměrů							
EU	69,03	69,20	69,40	69,58	69,77	70,00	70,16	70,40
EU-1	68,79	68,94	69,13	69,36	69,64	69,93	70,08	70,33
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,34	100,38	100,38	100,33	100,18	100,10	100,11	100,11
	Ukazatel Ženy							
	EU							
Minimum	73,47	73,77	74,00	74,30	74,43	74,67	74,90	75,27
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL
Maximum	77,23	77,53	77,77	78,03	78,30	78,63	78,83	79,10
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Variační rozpětí	3,77	3,77	3,77	3,73	3,87	3,97	3,93	3,83
Směrodatná odchylka	1,21	1,25	1,29	1,24	1,23	1,22	1,23	1,19
Variační koeficient (v %)	15,18	15,61	16,12	15,48	15,39	15,27	15,35	14,85
	EU-1							
Minimum	74,39	74,50	74,39	74,94	75,35	75,80	75,88	76,10
	DEU	DEU	LUX	LUX	LUX	DEU	LUX	LUX
Maximum	77,23	77,53	77,77	78,03	78,30	78,63	78,83	79,10
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD
Variační rozpětí	2,84	3,03	3,38	3,10	2,95	2,83	2,95	3,00
Směrodatná odchylka	1,14	1,21	1,31	1,24	1,21	1,14	1,22	1,21
Variační koeficient (v %)	22,87	24,29	26,21	24,90	24,22	22,82	24,44	24,23
	Porovnání vážených aritmetických průměrů							
EU	75,49	75,70	75,97	76,23	76,49	76,78	76,97	77,20
EU-1	75,37	75,57	75,86	76,17	76,55	76,92	77,12	77,35
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,15	100,17	100,15	100,08	99,92	99,82	99,81	99,81

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

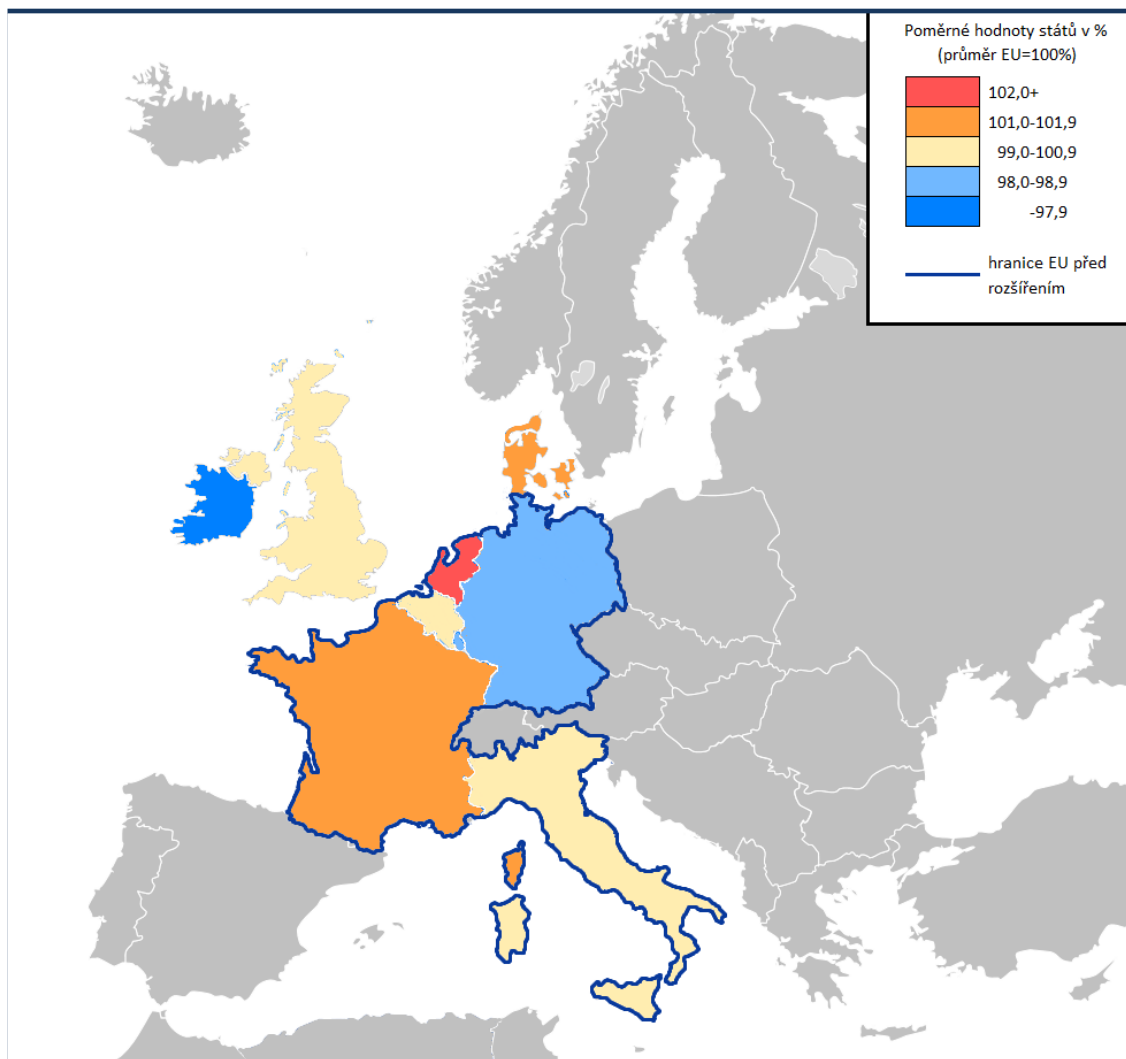
Hypotézy, které byly konstruovány v předešlém odstavci, podporuje i graf naděje dožití mužů a žen (viz obr. 24). V těchto grafech je zřetelná změna v naději dožití mužů směrem k vyšším hodnotám a v případě žen není patrná jakákoliv významnější změna v hodnotách naděje dožití oproti původnímu složení EU. Ukazatele variability jsou taktéž u mužů a žen odlišné. U mužů, vzhledem k přistoupení států, které jsou v průměru, nedochází ke změnám minim a maxim. Hodnoty variačního rozpětí směrodatné odchylky a variačního koeficientu postupně klesají a dochází tak k homogenizaci souboru. V případě žen je zřetelný vliv Irsku, jehož hodnoty můžeme nazvat odlehlými. Oproti naději dožití mužů také nedochází k výraznějšímu postupnému snižování hodnot ukazatelů variability. Variační rozptyl se jak v EU tak v EU-1 lehce zvyšuje. Zajímavé však je, že ukazatel variačního koeficientu je vyšší u souboru EU-1 a můžeme tak předpokládat, že nově přistoupené země v případě naděje dožití jak žen, tak mužů pomohly k vnitřní homogenitě EU.

Obr. 16: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 1973

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 17: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 1973

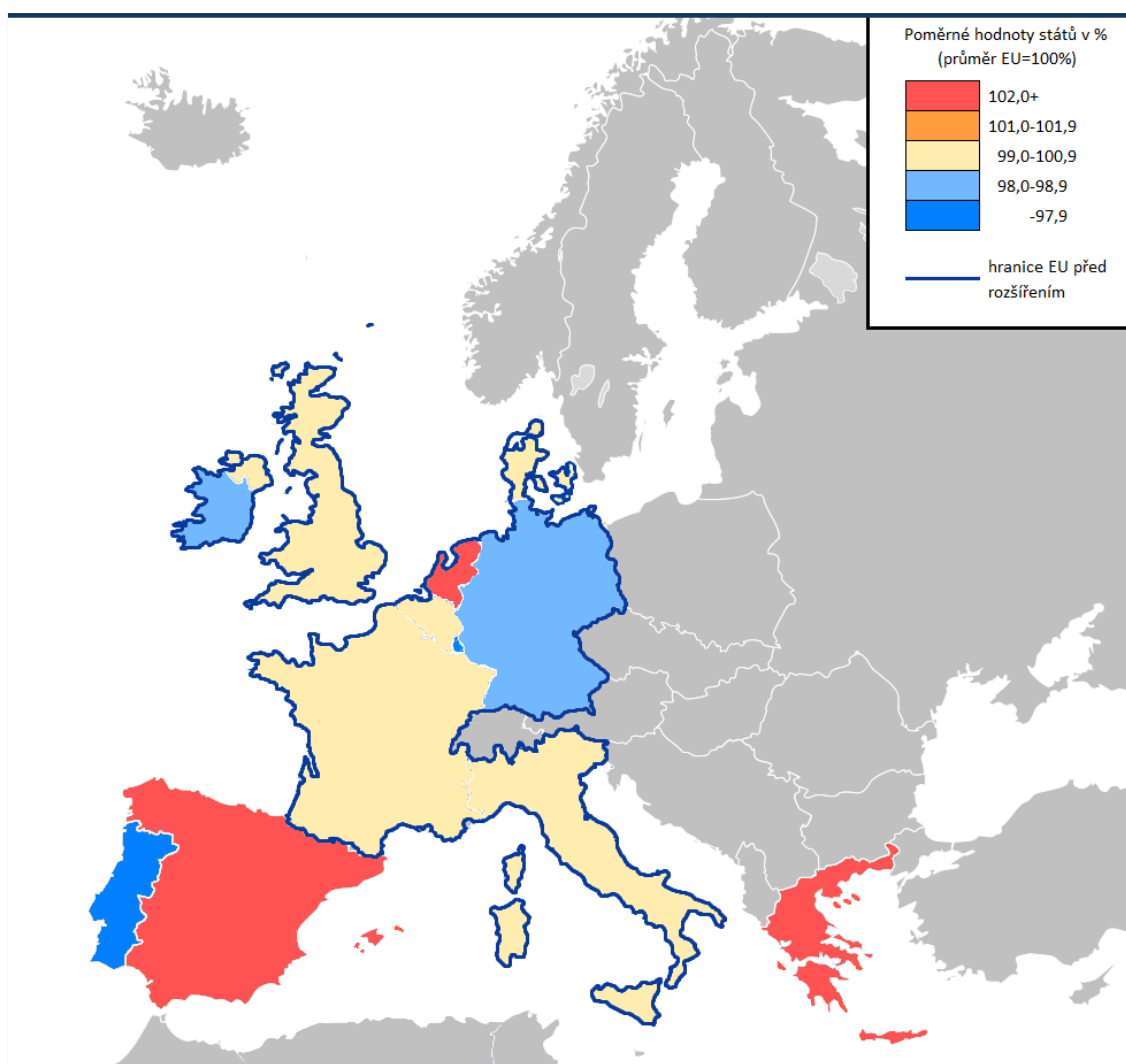

Zdroj: vlastní zpracování

Druhá vlna rozšiřování Evropské unie byla upravena z důvodů statistické potřeby, zahrnuje tak v roce 1981 Portugalsko, Španělsko a Řecko. Tyto státy jižní Evropy, ještě na počátku celého sledovaného období, dosahovaly oproti zemím EU významně nižší hladinu naděje dožití jak u mužů, tak u žen. Situace se však postupem let mění. Už na počátku 70. let dosahují hodnoty naděje dožití u mužů hodnot srovnatelných se západní Evropou s nadále se zlepšující tendencí. Nejinak tomu bylo i v případě žen, ty však předešly hodnoty naděje dožití v západních zemích až na počátku 80. let (viz obr. 4 a 5). Vzhledem k časovému vývoji ukazatelů a datu rozšíření k roku 1981 je zřejmé, že v době rozšíření hodnoty naděje dožití u mužů a žen již dosahovaly srovnatelných hladin běžných pro tehdejší členy EU. Díky těmto informacím je tak možné definovat teoretickou hypotézu, že vliv rozšíření pravděpodobně nebude mít zásadní vliv na hodnoty naděje dožití u mužů a žen pro celou Evropskou unii. Podobné závěry lze formulovat také z obrázků číslo 18 a 19, kde jsou sice patrné průměrné až nadprůměrné hodnoty v případě Řecka a Španělska, ale podprůměrné v případě Portugalska, které by tak mohlo vyrovnávat pozitivní vliv ostatních dvou států.

Výsledky v grafu hodnot naděje dožití toto nadále potvrzují (viz obr. 24). Je zřejmé nepatrné zvýšení hodnot v případě mužů a o něco menší v případě žen, což podporují i procentuální rozdíly EU a EU-1 v tabulkách číslo 12 a 13. V případě mužů se nově přistoupené Portugalsko dostává na hodnoty minima a Řecko na hodnoty maxima za EU. U žen dochází k neustálým výměnám pozic minima mezi Irskem a Portugalskem. Situace z rozšíření 1973 se v případě hodnot variability opakuje i zde, avšak s rozdílným průběhem. Jak u mužů, tak u žen, dochází k situacím, kdy hodnoty ukazatelů variability jsou nižší v případě EU než v případě EU-1, ale rozdíly jsou minimální. Zároveň dochází ke všeobecnému snižování jejich hodnot a lze tak předpokládat růst homogenity obou souborů. Rozšíření z roku 1981 tak nemělo v případě mužů, ani žen, výraznější dopady na hodnoty ukazatele naděje dožití za celou EU.

Obr. 18: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 1981

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 12: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů EU mezi roky 1981–1994

Ukazatel Muži	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	EU													
Minimum	68,39	68,75	69,07	69,21	69,51	69,88	70,17	70,50	70,60	70,65	70,70	70,83	71,35	71,58
	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT
Maximum	73,33	73,44	73,58	73,56	73,80	73,84	74,11	74,26	74,51	74,61	74,65	74,75	74,89	74,99
	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC	GRC
Variační rozpětí	4,93	4,70	4,50	4,35	4,29	3,96	3,94	3,76	3,91	3,96	3,95	3,92	3,55	3,42
Směrodatná odchylka	1,46	1,44	1,38	1,29	1,26	1,18	1,16	1,12	1,09	1,07	1,06	1,06	0,98	0,97
Variační koeficient (v %)	13,23	13,05	12,51	11,76	11,45	10,77	10,54	10,19	9,89	9,77	9,61	9,64	8,91	8,79
	EU-1													
Minimum	69,28	69,24	69,51	69,95	70,22	70,51	70,75	70,92	71,52	71,86	72,10	72,04	72,44	72,68
	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX	LUX
Maximum	72,60	72,77	72,87	73,00	73,07	73,23	73,43	73,63	73,73	73,87	74,07	74,13	74,30	74,47
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	ITA
Variační rozpětí	3,32	3,53	3,36	3,05	2,84	2,72	2,69	2,71	2,21	2,01	1,97	2,10	1,86	1,79
Směrodatná odchylka	0,98	1,00	0,95	0,88	0,85	0,82	0,81	0,83	0,76	0,74	0,71	0,72	0,69	0,70
Variační koeficient (v %)	12,19	12,51	11,90	11,06	10,66	10,31	10,10	10,32	9,44	9,20	8,87	8,99	8,60	8,70
	Porovnání vážených aritmetických průměrů													
EU	69,03	69,20	69,40	69,58	69,77	70,00	70,16	70,40	70,88	71,10	71,38	71,56	71,81	72,05
EU-1	68,79	68,94	69,13	69,36	69,64	69,93	70,08	70,33	70,64	70,86	71,16	71,38	71,64	71,89
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,34	100,38	100,38	100,33	100,18	100,10	100,11	100,11	100,33	100,33	100,31	100,26	100,24	100,21

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Tab. 13: Ukazatele variability naděje dožití při narození žen EU mezi roky 1981–1994

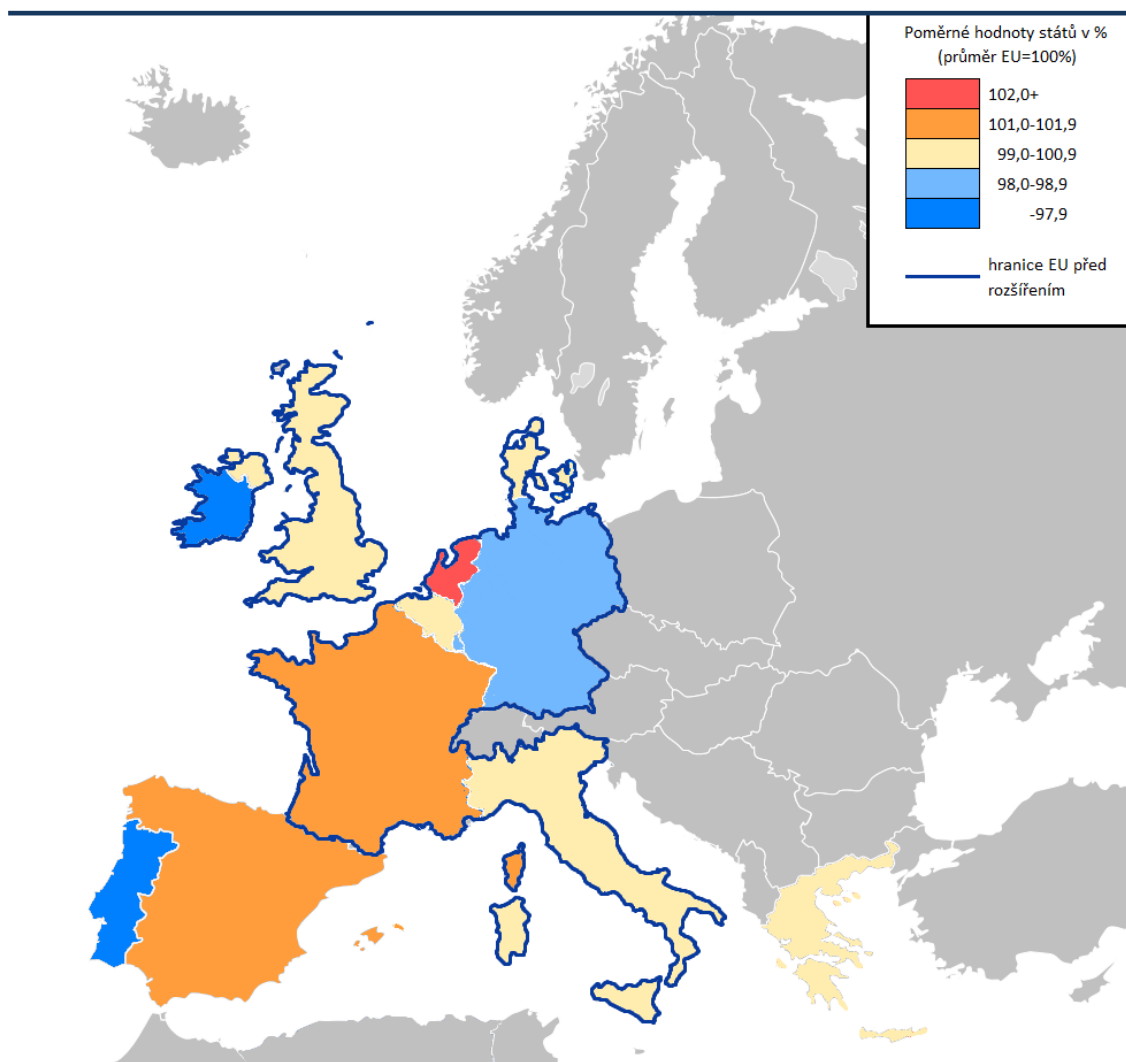
Ukazatel Ženy	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
	EU													
Minimum	75,30	75,57	75,90	76,07	76,37	76,67	76,90	77,13	77,25	77,47	77,70	77,93	78,03	77,97
	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	IRL	IRL	IRL	PRT	PRT	DNK	DNK
Maximum	79,27	79,43	79,57	79,67	79,70	79,90	80,17	80,50	80,73	80,97	81,23	81,40	81,63	81,77
	NLD	NLD	NLD	NLD	ESP	ESP	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA
Variační rozpětí	3,97	3,87	3,67	3,60	3,33	3,23	3,27	3,37	3,48	3,49	3,53	3,47	3,60	3,80
Směrodatná odchylka	1,28	1,23	1,21	1,18	1,16	1,14	1,16	1,17	1,18	1,17	1,16	1,15	1,14	1,18
Variační koeficient (v %)	11,64	11,14	11,02	10,72	10,57	10,39	10,54	10,65	10,72	10,63	10,51	10,45	10,37	10,71
	EU-1													
Minimum	75,53	75,80	76,03	76,23	76,40	76,67	76,90	77,13	77,25	77,47	77,84	78,00	78,03	77,97
	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	IRL	DNK	DNK	DNK
Maximum	79,27	79,43	79,57	79,67	79,67	79,83	80,17	80,50	80,73	80,97	81,23	81,40	81,63	81,77
	NLD	NLD	NLD	NLD	NLD	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA
Variační rozpětí	3,73	3,63	3,53	3,43	3,27	3,17	3,27	3,37	3,48	3,49	3,39	3,40	3,60	3,80
Směrodatná odchylka	1,19	1,12	1,11	1,08	1,06	1,07	1,09	1,14	1,16	1,15	1,13	1,13	1,13	1,19
Variační koeficient (v %)	14,86	14,04	13,90	13,52	13,30	13,32	13,67	14,25	14,45	14,32	14,14	14,12	14,18	14,92
	Porovnání vážených aritmetických průměrů													
EU	77,52	77,71	78,00	78,20	78,45	78,68	78,94	79,20	79,36	79,53	79,74	79,91	80,13	80,29
EU-1	77,41	77,60	77,88	78,10	78,34	78,59	78,86	79,12	79,29	79,46	79,69	79,86	80,08	80,23
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,15	100,15	100,15	100,13	100,13	100,12	100,11	100,09	100,09	100,08	100,06	100,06	100,06	100,09

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Obr. 19: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 1981

Zdroj: vlastní zpracování

Severské země od 60. let ztrácejí svoje postavení na vrcholu hodnot naděje dožití a v roce 1995 se nacházejí Švédsko v nadprůměru a Finsko v průměru, či lehkém podprůměru těchto hodnot. Výsledky rozšiřování z roku 1995 jsou také ovlivněny menší populační základnou přistupujících zemí (Rakousko, Finsko, Švédsko). I vzhledem k zařazení přistupujících do západní a severní skupiny zemí, je tedy nepravděpodobné, že by jejich přístup mohl znamenat významné změny ve vývoji a hladině hodnot naděje dožití mužů a žen pro celou EU. Tento předpoklad podporují i hodnoty uvedené v obrázcích číslo 20 a 21, kde v případě naděje dožití mužů severské země vyeliminují podprůměr nadprůměrem, v případě žen se všechny země drží v průměru EU. Rakousko u mužů i žen drží hodnoty velice podobné průměrným hodnotám za celou Evropskou unii.

Tab. 14: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů a žen v EU mezi roky 1995–2003

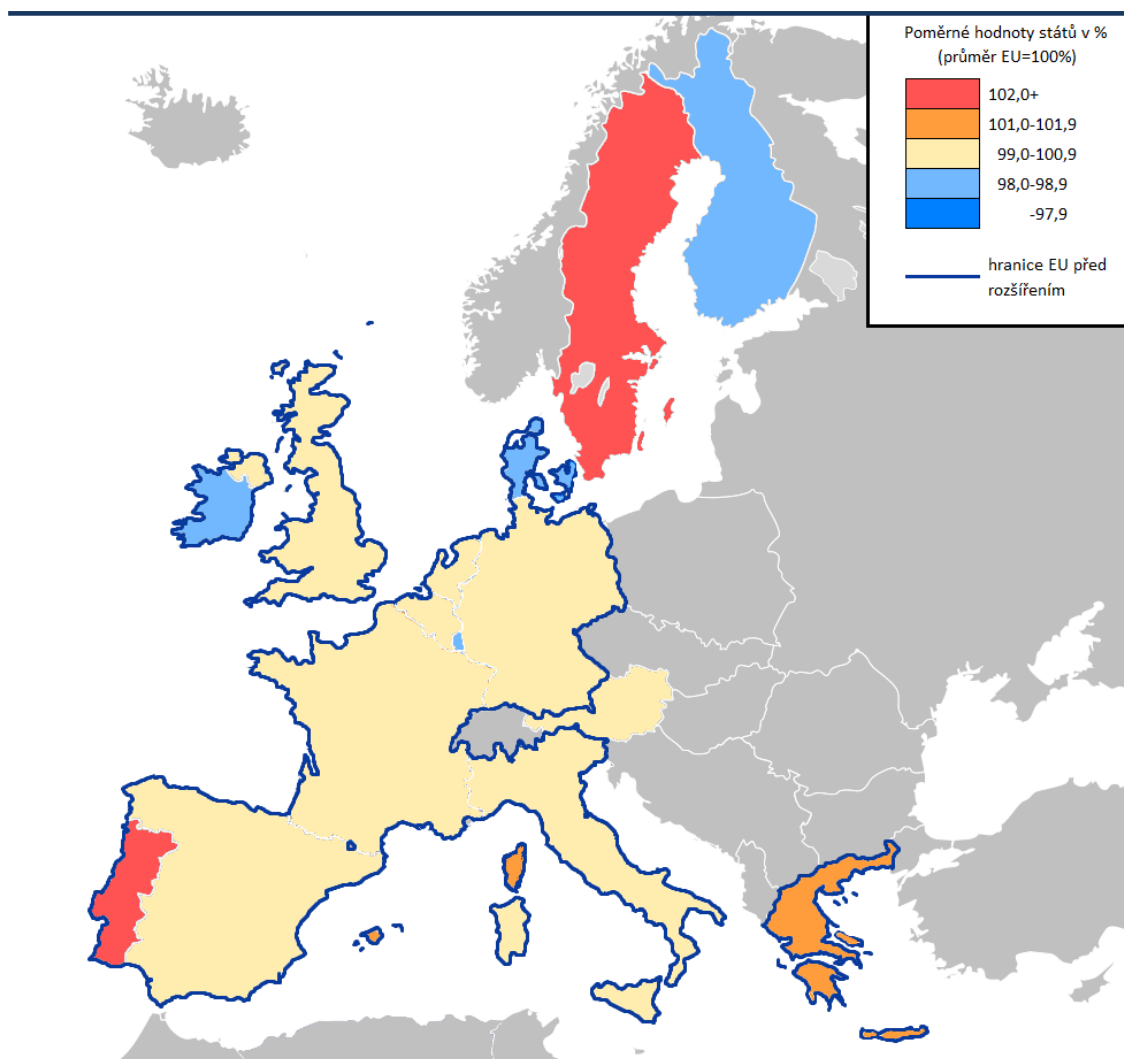
Ukazatel Muži	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
	EU								
Minimum	71,78	71,84	72,07	72,40	72,73	73,10	73,50	73,83	74,33
	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT
Maximum	76,27	76,47	76,70	76,90	77,13	77,37	77,57	77,73	78,00
	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE
Variační rozpětí	4,48	4,62	4,63	4,50	4,40	4,27	4,07	3,90	3,67
Směrodatná odchylka	1,10	1,12	1,10	1,08	1,06	1,04	1,02	0,99	0,95
Variační koeficient (v %)	7,89	7,98	7,87	7,69	7,58	7,45	7,26	7,04	6,77
	EU-1								
Minimum	71,78	71,84	72,07	72,40	72,73	73,10	73,50	73,83	74,33
	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT
Maximum	75,03	75,14	75,30	75,57	75,97	76,47	76,87	77,10	77,40
	GRC	GRC	GRC	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA	ITA
Variační rozpětí	3,24	3,30	3,24	3,17	3,23	3,37	3,37	3,27	3,07
Směrodatná odchylka	0,95	0,98	0,96	0,94	0,92	0,91	0,90	0,88	0,83
Variační koeficient (v %)	8,65	8,88	8,75	8,53	8,34	8,28	8,17	7,99	7,57
	Porovnání vážených aritmetických průměrů								
EU	74,00	74,26	74,55	74,84	75,12	75,45	75,76	76,00	76,32
EU-1	73,97	74,23	74,53	74,82	75,10	75,43	75,74	75,98	76,30
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,04	100,04	100,04	100,03	100,03	100,03	100,03	100,03	100,02
	Ukazatel Ženy								
	EU								
Minimum	78,13	78,27	78,63	78,77	78,95	79,17	79,23	79,30	79,53
	DNK	DNK	DNK	IRL	IRL	DNK	DNK	DNK	DNK
Maximum	81,97	82,10	82,27	82,40	82,57	82,73	82,90	82,93	83,27
	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA
Variační rozpětí	3,83	3,83	3,63	3,63	3,61	3,57	3,67	3,63	3,73
Směrodatná odchylka	1,12	1,13	1,10	1,10	1,09	1,10	1,08	1,06	1,05
Variační koeficient (v %)	7,97	8,10	7,84	7,85	7,82	7,85	7,75	7,55	7,50
	EU-1								
Minimum	78,13	78,27	78,63	78,77	78,95	79,17	79,23	79,30	79,53
	DNK	DNK	DNK	IRL	IRL	DNK	DNK	DNK	DNK
Maximum	81,97	82,10	82,27	82,40	82,57	82,73	82,90	82,93	83,27
	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA
Variační rozpětí	3,83	3,83	3,63	3,63	3,61	3,57	3,67	3,63	3,73
Směrodatná odchylka	1,18	1,21	1,17	1,17	1,18	1,19	1,19	1,15	1,15
Variační koeficient (v %)	10,74	10,97	10,61	10,66	10,73	10,85	10,79	10,44	10,41
	Porovnání vážených aritmetických průměrů								
EU	80,51	80,69	80,89	81,07	81,28	81,51	81,71	81,80	82,03
EU-1	80,51	80,68	80,88	81,06	81,27	81,50	81,71	81,79	82,03
% rozdíl (EU-1 = 100)	100,01	100,01	100,01	100,01	100,01	100,00	100,00	100,01	100,00

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

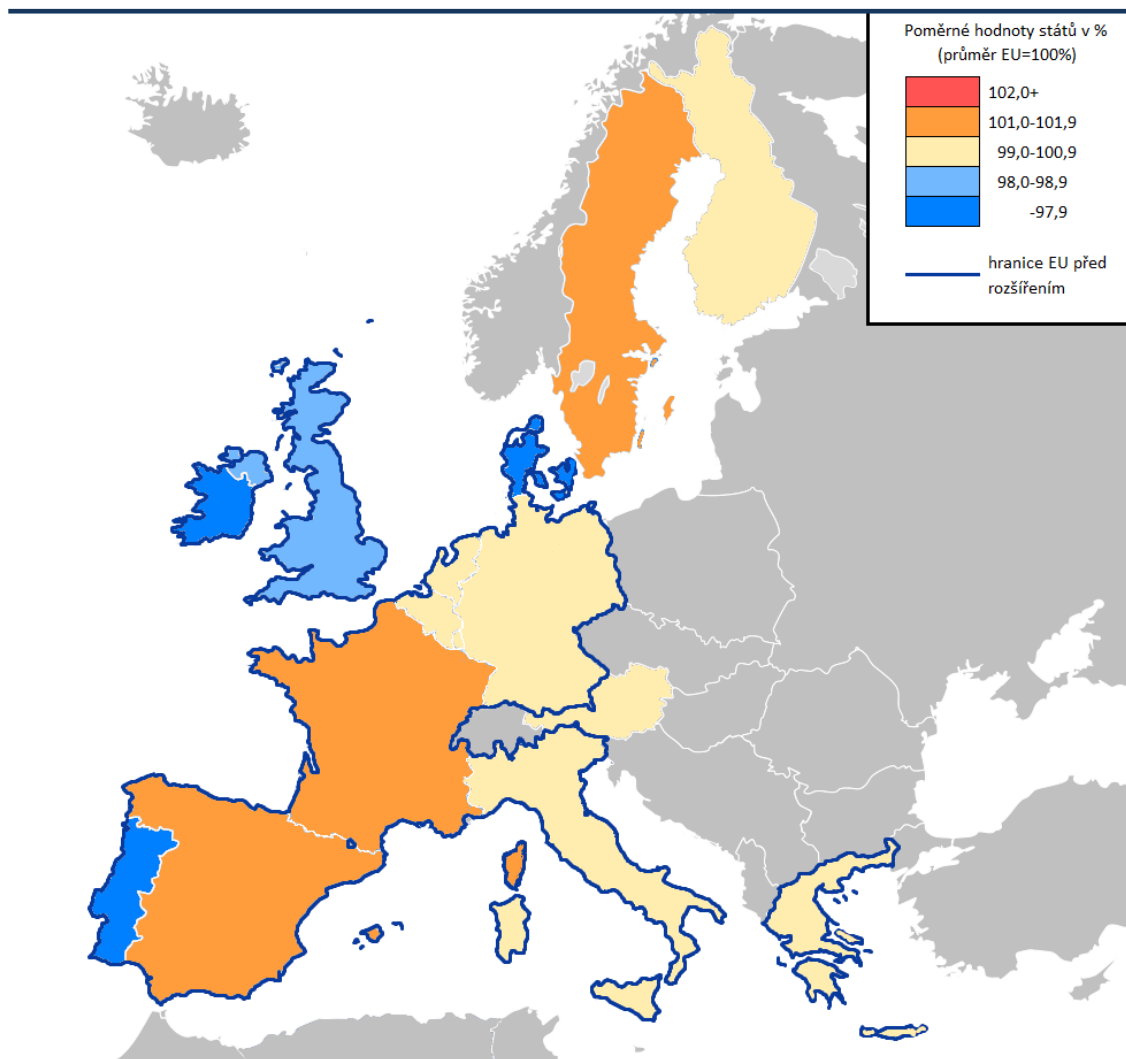
Výsledky vizuální analýzy tyto předpoklady potvrzují. Na obrázku číslo 24 je jak u mužů, tak u žen patrné, že hodnoty se rozšířením z roku 1995 nezměnily. Odlišná je situace ke konci sledovaného období, kdy dochází ke zkreslení vlivem použité metodologie. Tímto problémem se zabýváme již při analýze předešlých ukazatelů, konkrétně na straně 47. S přihlédnutím k této problematice tak po proběhnutí vizuální analýzy můžeme říci, že rozšíření z roku 1995 nemělo významný vliv na hodnotu naděje dožití jak u mužů, tak u žen. Deskriptivní statistika nám dále odhalí, zda byl dopad rozšíření patrný na vnitřní strukturu souborů. Hodnoty ukazatelů variability po celé období mírně klesají, dá se tak předpokládat zvyšující se vnitřní homogenita obou souborů (muži, ženy). Rozdíly jsou zřetelné pouze v případě naděje dožití mužů u maxima hodnot, kde Řecko, popřípadě Itálii vystřídalo na vrcholu Švédsko. Procentuální rozdíly mezi EU a EU-1 vyobrazené v téže tabulce (viz tab. 14), jsou naprosto zanedbatelné a tak lze rozšíření z roku 1995 považovat z pohledu dopadu ukazatele naděje dožití jako nevýznamné.

Obr. 20: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 1995

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 21: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 1995

Zdroj: vlastní zpracování

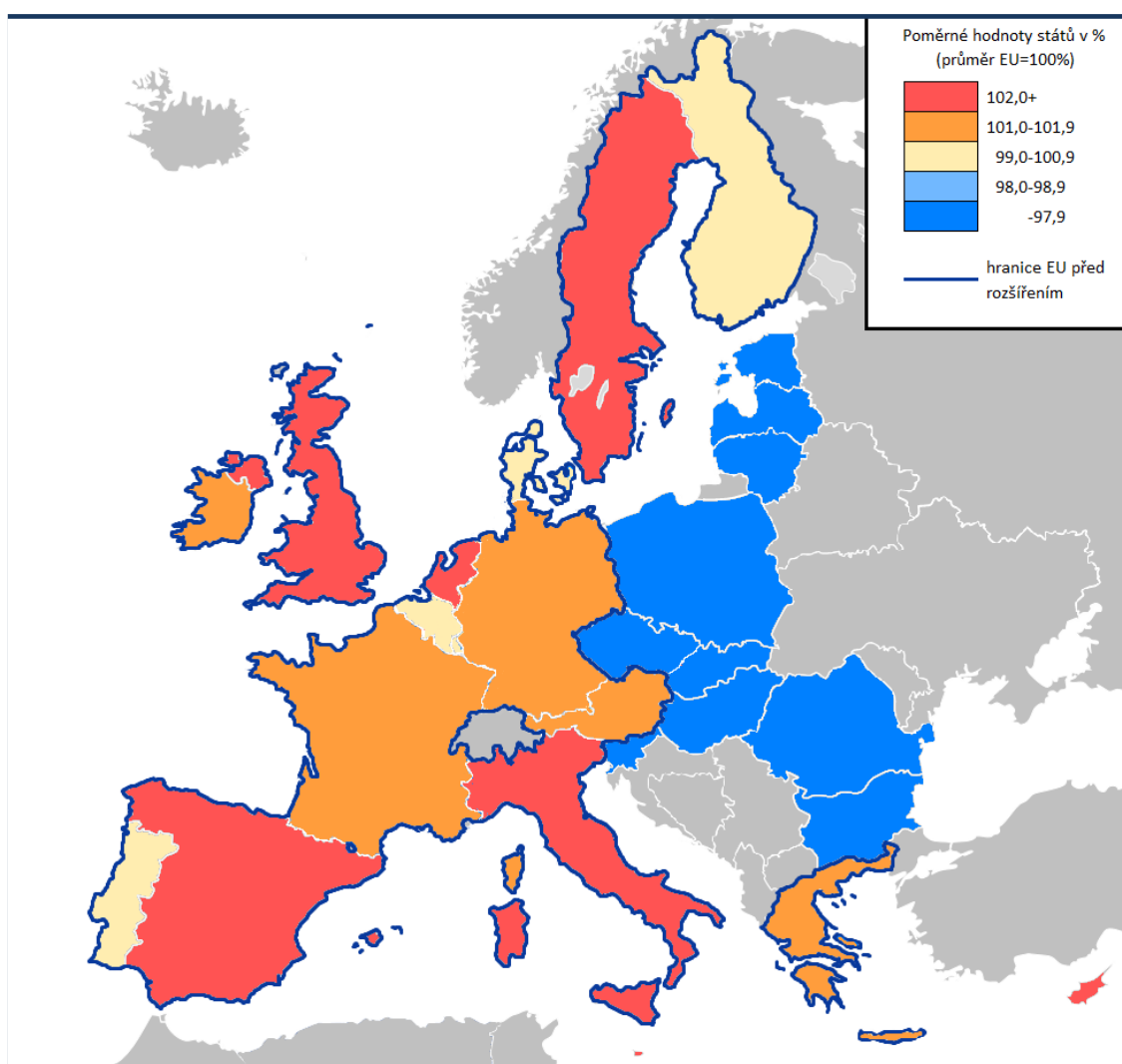
Poslední rozšíření z roku 2004, do kterého započítáváme také rozšíření z roku 2007 o Bulharsko a Rumunsko, je doposud největším rozšířením EU. Většinu přistupujících zemí lze zařadit do východoevropské skupiny. Naděje dožití v těchto státech se pohybuje ve výrazně nižších hladinách oproti ostatním zemím EU. Jejich dlouhodobý trend vývoje je ale podobný (viz obr. 4 a 5). Je tedy velice pravděpodobné, že se toto rozšíření podepíše na hodnoty EU jejich významným snížením. Podobné závěry lze odhadovat také z obrázků číslo 22 a 23, kde je jasně patrné na jakých hladinách se hodnoty nově přistupujících zemí pohybují. Hypotézy zároveň platí pro muže i ženy, i když v jiných hladinách.

Tyto predikované změny lze pozorovat v obrázku číslo 24, kde je viditelný jasný propad celkové hodnoty naděje dožití pro EU jak u mužů, tak u žen. Velikost tohoto propadu lze přesněji popsat díky tabulce deskriptivní statistiky číslo 15. Procentuální rozdíl mezi hodnotami EU a EU-1 dosahují hodnoty kolem 98,8 % u žen a 98,1 % u mužů. Lze tak odvodit, že změna byla v případě mužů výraznější než v případě žen. Jedinými státy, které tyto závěry

nepodporují, jsou Malta a Kypr, které mají hodnoty naděje dožití nadprůměrné. Rozšíření se dotklo hodnot minim, což vzhledem ke struktuře přístupujících zemí šlo předpokládat. V případě žen se do popředí z pohledu minima dostalo Rumunsko, později vystřídané Bulharskem s hodnotami 75,42 na počátku intervalu a 77,15 na jeho konci (hodnoty EU-1 79,87, popřípadě 81,18).

U mužů byla situace obdobná s jediným rozdílem, že minima patří stále stejnému státu, a to Litvě. Hodnoty minima v roce 2004 jsou 66,00 oproti 74,70 v případě Portugalska za EU-1. Na konci sledovaného období je pak situace 67,75 ku 76,60. Z těchto údajů je tak patrné, že rozdíly jsou mnohem vyšší u mužů než u žen.

Obr. 22: Hodnoty naděje dožití při narození mužů za státy EU v roce 2004

Zdroj: vlastní zpracování

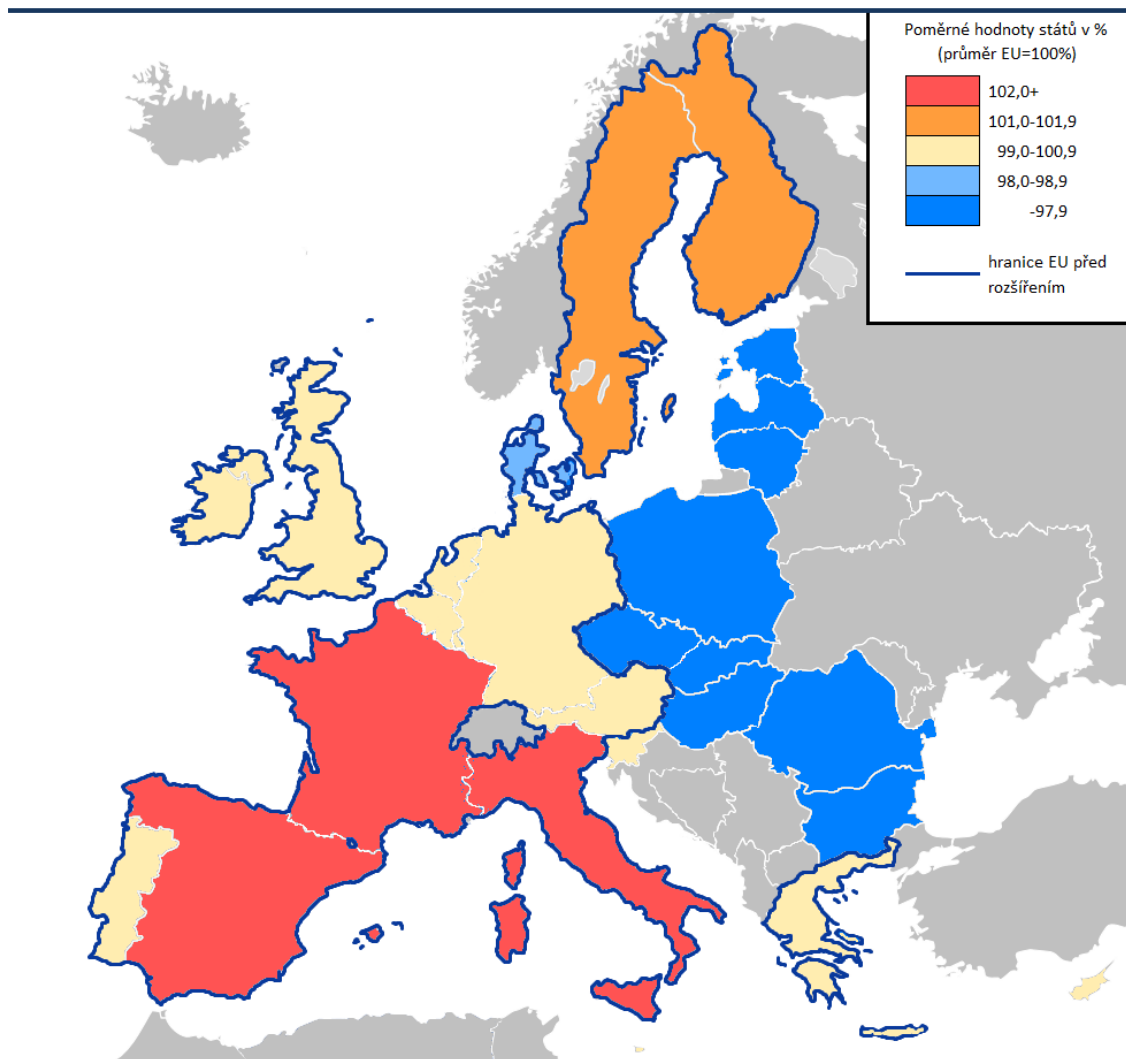
Tab. 15: Ukazatele variability naděje dožití při narození mužů a žen v EU mezi roky 2004–2010

Ukazatel Muži	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	EU						
Minimum	66,00	65,63	65,13	65,47	66,20	67,27	67,75
	LTU	LTU	LTU	LTU	LTU	LTU	LTU
Maximum	78,23	78,50	78,67	78,90	79,12	79,32	79,43
	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE
Variační rozpětí	12,23	12,87	13,53	13,43	12,92	12,05	11,68
Směrodatná odchylka	3,94	4,05	4,19	4,17	4,03	3,85	3,77
Variační koeficient (v %)	15,14	15,60	16,13	16,05	15,51	14,83	14,51
	EU-1						
Minimum	74,70	75,13	75,43	75,87	76,20	76,47	76,60
	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT	PRT
Maximum	78,23	78,50	78,67	78,90	79,12	79,32	79,43
	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE	SWE
Variační rozpětí	3,53	3,37	3,23	3,03	2,92	2,85	2,83
Směrodatná odchylka	0,90	0,88	0,87	0,85	0,82	0,83	0,85
Variační koeficient (v %)	6,40	6,30	6,22	6,04	5,88	5,90	6,06
	Porovnání vážených aritmetických průměrů						
EU	75,17	75,57	75,84	76,14	76,37	76,49	76,79
EU-1	76,63	77,05	77,34	77,62	77,84	77,94	78,23
% rozdíl (EU-1 = 100)	98,10	98,08	98,07	98,09	98,11	98,14	98,16
Ukazatel Ženy	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	EU						
Minimum	75,42	75,80	76,25	76,40	76,67	76,97	77,15
	ROM	ROM	ROM	BGR	BGR	BGR	BGR
Maximum	83,53	83,93	84,13	84,33	84,47	84,72	84,95
	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	ESP	ESP
Variační rozpětí	8,11	8,13	7,89	7,93	7,80	7,76	7,80
Směrodatná odchylka	2,32	2,39	2,44	2,44	2,38	2,32	2,32
Variační koeficient (v %)	8,91	9,18	9,37	9,39	9,15	8,94	8,93
	EU-1						
Minimum	79,87	80,17	80,37	80,60	80,81	81,09	81,18
	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK	DNK
Maximum	83,53	83,93	84,13	84,33	84,47	84,72	84,95
	FRA	FRA	FRA	FRA	FRA	ESP	ESP
Variační rozpětí	3,67	3,77	3,77	3,73	3,65	3,64	3,77
Směrodatná odchylka	1,02	1,03	1,02	1,01	0,98	0,96	0,98
Variační koeficient (v %)	7,26	7,35	7,29	7,22	6,99	6,86	6,96
	Porovnání vážených aritmetických průměrů						
EU	81,30	81,66	81,88	82,12	82,29	82,37	82,65
EU-1	82,26	82,64	82,85	83,07	83,23	83,29	83,57
% rozdíl (EU-1 = 100)	98,83	98,82	98,83	98,86	98,88	98,90	98,90

Barvy: odlišnost ve státech minima a maxima: ■

Zdroj: Excel

Obr. 23: Hodnoty naděje dožití při narození žen za státy EU v roce 2004

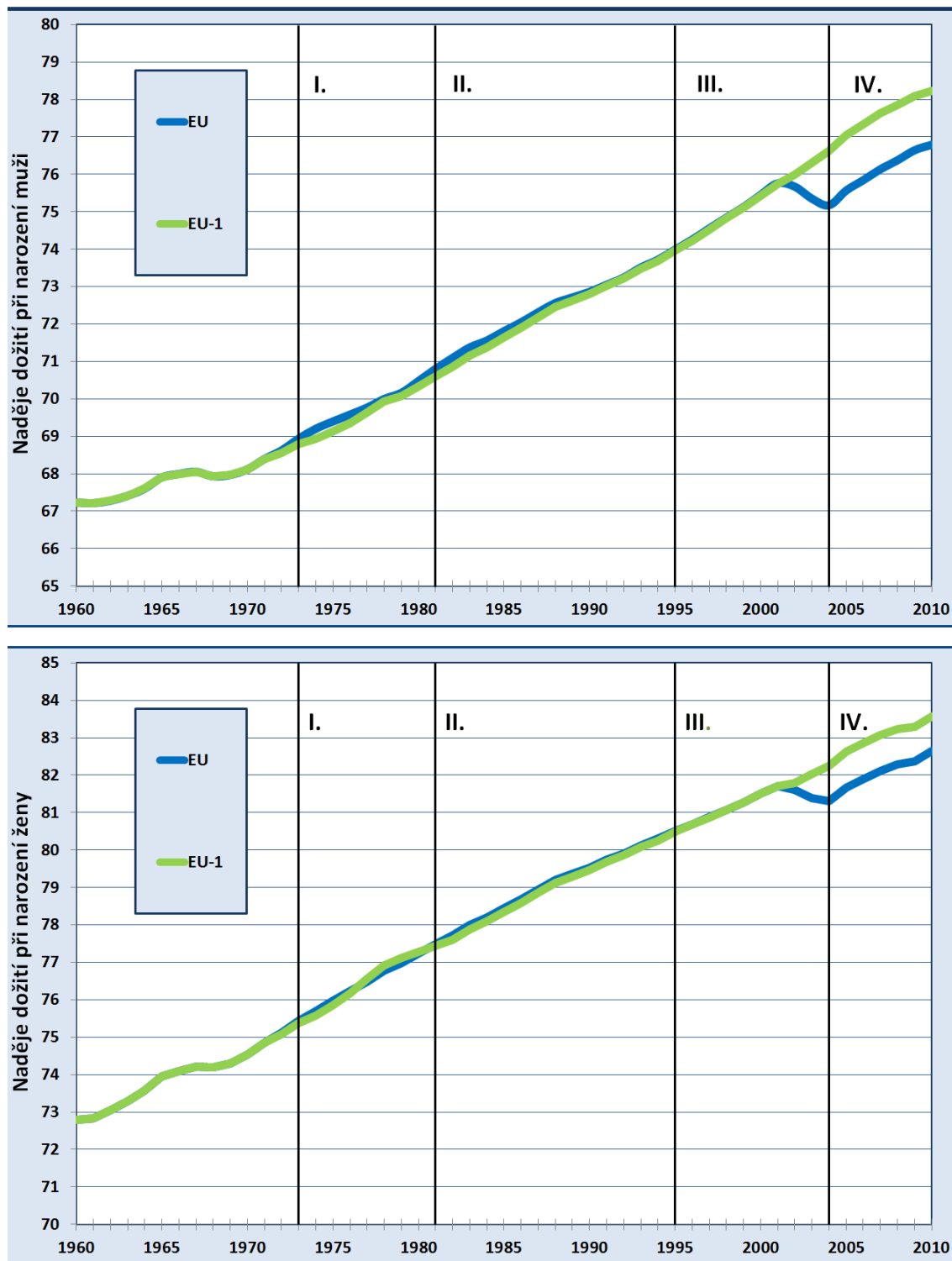

Zdroj: vlastní zpracování

Ukazatele variability u mužů neustále pozvolna klesají a to jak pro EU tak pro EU-1 s tím, že hodnoty za EU-1 jsou mnohem nižší, tedy původní složení EU vykazovalo větší homogenitu naměřených údajů. V případě žen ukazatele variability zůstávají přibližně na podobných hodnotách. Podobně jako v případě mužů je i zde rozdíl mezi EU a EU-1 v odlišných hladinách ukazatelů variability, tedy že původní EU vykazuje větší vnitřní homogenitu. Závěrem lze tak říci, že hypotézy vytvořené na základě vývoje a hodnot přistupujících zemí byly potvrzeny. Rozšíření EU v roce 2004 mělo největší dopad na ukazatele naděje dožití mužů a žen ze všech doposud proběhlých rozšíření. Dopad je především ve snížení průměrné hodnoty naděje dožití a to v řádu celých roků.

Obr. 24: Vývoj naděje dožití při narození u mužů a žen v zemích EU (1960–2010)

Poznámka: EU– Graf hodnot EU aktuální k danému roku

EU-1– Graf hodnot EU pro předešlé období (tedy před posledním rozšíření

Římské číslice a jim odpovídající svislé čáry označují roky rozšíření EU o jednotlivé přístupové vlny

Kapitola 5

Závěr

Vývoj Evropy po konci druhé světové války by se dal v mnoha ohledech označit za bouřlivý. Změny v politickém uskupení velké části Evropy vždy svým dopadem ovlivňovaly nejen ekonomický a bezpečnostní rámec, ale zejména pro nás významný rámec společenský. Právě v tomto období, které bylo svou náladou příhodné pro vznik společenství, vzniká i základ budoucí Evropské unie. I když původními motivy, které byly pod hlavičkou ekonomické spolupráce v západní Evropě zejména o udržení míru a kontroly nad hlavními komoditami potřebnými pro válečný průmysl, vždy byly v pozadí také touhy po spojené Evropě nejen na poli ekonomickém. První smlouva, která ve svých důsledcích vedla až k dnes existující Evropské unii, je smlouva spravující trh s uhlím a ocelí, nabývající platnosti v roce 1952. Její signatářské státy Francii, Německo, Itálii, Lucembursko, Belgie a Nizozemsko tak dnes považujeme za zakládající členy Evropské unie. Postupem času dochází ke vzniku dalších smluv, rozšiřujících základy položené v roce 1952. Výsledkem je tak uskupení států, které již není založeno pouze na ekonomické bázi, ale jehož struktura se podobá spíše volné federaci států dovolující volný pohyb občanů, společný vnitřní trh či jednotné vystupování v zahraniční politice. Takto vzniklý celek pak nelze brát pouze jako soubor jednotlivých smluvních podmínek, ale jako živoucí organismus ne nepodobný státnímu útvaru. Pokud na Evropskou unii nahlédneme pod tímto světlem, tedy jako na kompaktní celek, je nasnadě předpokládat, že rozšiřování o další země má vliv na Evropskou unii samotnou. Během let přistupuje mnoho druhů zemí, a to jak země, které jsou svou demografickou charakteristikou více či méně podobné hlavním trendům a hodnotám v celé Evropské unii, tak země, které majoritní skupině zemí v Evropské unii demograficky tak podobné nejsou. Cílem vypracované práce bylo zjistit, jaké dopady na hodnoty za celou Evropskou unii mají tyto vlny přistupujících států. Analýza byla proto zaměřena tak, aby pokud možno postihla všechny hlavní aspekty možného dopadu jednotlivých rozšíření na ukazatele úhrnné plodnosti, kojenecké úmrtnosti a naděje dožití pro muže a ženy v období 1960 až 2010.

Data potřebná k provedení jednotlivých analýz byla extrahována z více zdrojů, a to z toho důvodu, že ani jedna z vybraných databází (Eurostat, Ined, Institut Maxe Planca) neobsahovala komplexní datovou základnu, potřebnou k provedení analýz pro konkrétní demografický

ukazatel. Následně byla data před analýzou upravena tak, aby jejich použití bylo korektní a vhodné, především použití tříletých klouzavých průměrů. Pro bližší seznámení s demografickou situací přistupujících zemí a pomoci při vytvoření hypotéz dopadu jednotlivých rozšíření, byla data zemí rozdělena do čtyř geopolitických celků (Sever, Západ, Východ, Jih). Rozdělení poté poměrně přesně reprezentovalo jak demografickou charakteristiku blízkých si zemí, tak často i jednotlivých přistupujících vln a bylo tak možné snáze charakterizovat jejich trend vývoje a hodnot pro vytvoření vstupních hypotéz. K další podpoře při vytváření hypotéz pak byly vytvořeny kartogramy s hodnotami jednotlivých států v době přistoupení.

Samotná analýza se zabývala mnoha aspekty dopadu rozšiřování na základní demografické ukazatele. V případě vizuální analýzy se vycházelo z grafů s váženými hodnotami pro EU a EU-1, které věrohodně zobrazovaly případné změny v úrovni a vývoji jednotlivých ukazatelů vlivem rozšiřování, kde váhou byla populační velikost daného státu. Následovala analýza pomocí výsledků deskriptivní statistiky. V ní byly obsaženy jak samotné hodnoty EU a EU-1, tak i jejich procentuální změna hodnoty směrodatné odchylky, variačního koeficientu, variačního rozpětí a také minima a maxima s přiřazenými státy. Takto získané údaje tak byly velice cenné v dokreslení vzniklých situací vlivem rozšíření a významně podpořily výsledky vizuální analýzy.

První zkoumaný byl ukazatel úhrnné plodnosti. První rozšíření v roce 1973 vedlo k mírnému zvýšení ukazatelů vnitřní heterogenity, ostatní rozšíření pak spíše vnitřní heterogenitu snižovala a skupina států EU se tak stávala více kompaktní. Společně s prvním rozšířením vnitřní heterogenita vzrostla také po rozšíření z roku 2004. Rozšíření z roku 2004 bylo z pohledu dopadů nejvýznamnějším ze všech rozšíření a to zejména změnou hladiny úhrnné plodnosti. Významné dopady jsou také pozorovatelné po rozšíření v roce 1981, kdy hodnoty EU na počátku období vzrostly oproti EU-1, na konci období však byla situace opačná. Ostatní rozšíření měla na celkovou hodnotu úhrnné plodnosti za EU jen většinou jen minimální dopady.

Ukazatel kojenecké úmrtnosti byl prvním rozšířením z roku 1973 výrazněji ovlivněn než ukazatel úhrnné plodnosti. Nastala zde podobná situace jako v případě úhrnné plodnosti po rozšíření z roku 1981. Na začátku období dosahovala EU nižších hodnot kojenecké úmrtnosti než skupina zemí EU-1, ke konci období se situace obrátila (% rozdíl (EU-1 = 100,00 %) v roce 1973 = 97,26 %, v roce 1980 pak 102,24 %). Rozšíření z roku 1981 vedlo k celkovému zvýšení hodnoty ukazatele kojenecké úmrtnosti v průměru o 2 %, naopak rozšíření z roku 1995 vedlo ke snížení této hodnoty, avšak pouze o 1 %. Specifickou pozici zaujímá znovu rozšíření z roku 2004, které mělo silný vliv na hodnoty kojenecké úmrtnosti. Dopadem tohoto rozšíření se hladina kojenecké úmrtnosti silně zvedla a to až k hranici 20 % oproti EU-1. Kojenecká úmrtnost je charakteristická svou neustále klesající tendencí, a proto se i v případě jednotlivých rozšíření hodnoty postupně snižují a přibližují (heterogenita souboru je v případě kojenecké úmrtnosti významně vyšší oproti ukazateli úhrnné plodnosti).

Naděje dožití mužů a žen při narození se v mnoha směrech odlišuje od předchozích dvou ukazatelů. V první řadě jsou zde hodnoty ukazatelů za EU a EU-1 mnohem více vyrovnané a procentuální rozdíly se tak pohybují u jednotlivých rozšíření v řádech maximálně desetín procent. Odlišné je zde již tradičně rozšíření z roku 2004, které zapříčinilo pokles naděje dožití jak u mužů, tak u žen o průměrně 1 %. Podobná situace je například i v případě variačního koeficientu, kdy kromě posledního rozšíření jsou rozdíly mezi EU a EU-1 v případě mužů minimální. U žen se poslední rozšíření z roku 2004 na hodnoty variačního koeficientu takto nepodepsalo.

Závěrem lze k celé analýze vlivu rozšiřování Evropské unie konstatovat, že výsledky deskriptivní statistiky korespondují s hypotetickými předpoklady, tj., že rozšiřování Evropské unie, mimo posledního rozšíření z roku 2004, nemají významnější vliv na hodnoty zkoumaných ukazatelů za celou Evropskou unii. Do budoucna lze pak předpokládat, že další případná rozšíření již nebudou zastoupena tak velkou přistupující vlnou zemí jako v posledním případě. Přístup několika málo zemí, i kdyby měly výrazně odlišné demografické charakteristiky, tak pravděpodobně nebude mít vzhledem k jejich malé populační váze na celou Evropskou unii významnější vliv. Jedinou výjimkou může být přístup Turecka, které se svými téměř 75 milióny obyvatel (2011) disponuje významnou populační vahou. Jeho přístup je však spojován s mnoha problémy, jak již bylo popsáno dříve (kapitola 2.7) a jeho možné připojení tak bude dozajista otázkou delšího časového období.

Seznam použité literatury

- ARLT, J. 2002. *Analýza ekonomických časových řad s příklady*. (pdf dokument). Fakulta informatiky a statistiky VŠE 2002. [cit. 2012-4-5]. Dostupné z WWW: < <http://nb.vse.cz/~arltova/vyuka/crsbir02.pdf> >.
- DITRICH, T. 2012. *Základy statistiky pro biologie (Studentův t-test)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2012, [cit. 2012-5-2]. Dostupné z WWW: < www.pf.jcu.cz/stru/katedry/bi/ditrich/ttest.pps >.
- EUROSKOP. 2012. *Chorvaté podpořili vstup do EU* [online]. [cit. 2012-5-20]. Dostupné z WWW: < <http://www.euroskop.cz/8957/20213/clanek/chorvate-podporili-vstup-do-eu/> >.
- EVROPSKÁ KOMISE. 2012. *Země na cestě k členství v EU* [online]. [cit. 2012-5-20]. Dostupné z WWW: < http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/countries-on-the-road-to-membership/index_cs.htm >.
- FIALA, P; PITROVÁ, M. 2003. *Evropská Unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 743 s. ISBN 80-7325-015-2.
- FONTAINE, P. 1990. *Europe: A Fresh Start: The Schuman Declaration 1950-1990*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1990. 47 s. ISBN 92-826-1220-1.
- GONĚC, V. 2000. *Evropská idea: idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy Vyd. 1.* Brno: Masarykova univerzita, 193 s. ISBN 80-210-2355-4.
- HAAS, E. 1968. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2004. 554 s. ISBN 0-268-04346-9.
- HEFFERNAN, M. 1998. *The Meaning Of Europe*. London: Arnold, 1998. 294 s. ISBN 0-340-58018-6.
- HENDL, J. 2006. *Přehled statistických metod a zpracování dat*. Praha: Portál, 2006. 583 s. ISBN 80-7367-123-9.
- KANTOROVÁ, V. 1996. *Kojenecká úmrtnost v České republice v mezinárodním srovnání*. Praha. 1996. 38 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra demografie a geodemografie.
- KUBŮ, D. 1996. *Poválečný vývoj plodnosti v Evropě*. Praha. 1996. 43 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra demografie a geodemografie.

- LINTNER, V.; MAZEY, S. 1991. *The European Community: Economic and political aspects*. London: McGraw-Hill, 1992. 185 s. ISBN 0077072316.
- NEWELL, C. 1988. *Methods and models in demography*. New York: Guilford Press, 1988, 217 s. ISBN 0-89862-451-7
- NOVOTNÝ, J. 2011. Přehled vybraných parametrických a neparametrických testů ve statistice. Brno: Masarykova univerzita FSPS. 2011, [cit. 2012-7-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.fsp.s.muni.cz/~novotny/Statistika.htm>>.
- PAVLÍK, Z.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J.; ŠUBRTOVÁ, A. 1986. *Základy demografie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1986. 736 s. ISBN 21-075-86.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 1982. *Vývoj kojenecké úmrtnosti*. Demografie 32. s. 11-14
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 1995. *Trendy kojenecké úmrtnosti v zemích střední a východní Evropy*. Demografie 37. s. 113-126.
- ROUPCOVÁ, M. 1997. *Vývoj plodnosti v Evropě po druhé světové válce*. Praha. 1997. 43 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra demografie a geodemografie.
- ROVNÁ, L. 1991. *Z historie evropské integrace*. In. KUBÁT, M. (ed.). 1991. *Východní rozšíření Evropské Unie*, Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 11-30. ISBN 80-210-2625-1.
- ŠÍDLO, L. 2009. *Přednášky z předmětu Metody sběru a analýzy dat z výběrových šetření*. Praha, KDGD PřF UK, 2009.
- VETERINÁRNÍ A FARMACEUTICKÁ UNIVERZITA BRNO (VFU). 2012. *Statistika a výpočetní technika přednáška: Parametrické testy - Studentův t-test*. Brno: Veterinární a farmaceutická univerzita Brno. 2012, [cit. 2012-5-2]. Dostupné z WWW: <<http://cit.vfu.cz/stat/FVL/Teorie/Predn3/ttest.htm>>.
- WALTEROVÁ, E. 1997. *Objevujeme Evropu: kniha pro učitele*. Praha: PF UK, 1997. 219 s. ISBN 80-86039-27-7.

Seznam použitých datových zdrojů

- BURCIN, B.; KUČERA, T. 2007. *Dlouhodobé trendy vývoje úmrtnosti obyvatel České republiky v evropském kontextu*. In. BARTOŇOVÁ, D.; BURCIN, B. aj. (ed.). *Populační vývoj České republiky 2007*, Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 2008, s. 111-125. ISBN 978-80-86561-46-2.
- EUROSTAT. 2012. *Statistics database (1960-2010)* [online]. [cit. 2012-02-10]. Dostupné z WWW: < http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database >.
- INED. 2012. *Developped countries database (1960-2010)* [online]. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z WWW: < http://www.ined.fr/en/pop_figures/developped_countries_database>.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2007. *Současné trendy porodnosti v zemích Evropské unie*. In. BARTOŇOVÁ, D.; BURCIN, B. aj. (ed.). *Populační vývoj České republiky 2007*, Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 2008, s. 111-125. ISBN 978-80-86561-46-2.
- THE HUMAN FERTILITY DATABASE. 2012. *Total fertility rate - Germany (1956–2010)* [online]. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z WWW: < <http://www.humanfertility.org/cgi-bin/country.php?country=DEUTNP&tab=si&t1=1&t2=2>>.